

Toevoegingen afgegeven door de Raad voor Rechtsbijstand te Amsterdam¹

Heden _____ tweeduizend vijftien

op verzoek van:

1. Mevrouw **Wilhelmina Siahaja w.v. Papilaja**, geboren 22 maart 1928, wonende te Berberisstraat 45 te Bovensmilde (9421 SC)
2. De heer **Christiaan Julius Uktolseja**, geboren 5 juni 1957, wonende te Berberisstraat 53 te Bovensmilde (9421 SC)

die in deze zaak woonplaats kiezen op het kantooradres van mr. L. Zegveld en mr. A. Vossenbergh aan de Keizersgracht 562 te Amsterdam (1017 EM), die in deze zaak tot advocaten worden gesteld,

heb ik:

De Staat der Nederlanden (het Ministerie van Veiligheid en Justitie) zetelende te 's-Gravenhage, aldaar ten parkette van de procureur-generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden aan de Kazernestraat 52,

---

¹ Toevoegingen afgegeven op 31 juli 2014 (eiser 1) en 30 juli 2014 (eiser 2) (**producties 1-2**).

op laatstvermeld adres exploot gedaan en afschrift hiervan gelaten bij/aan:

gedagvaard om op 23 **december 2015 om 10:00 uur**, niet in persoon maar vertegenwoordigd door een advocaat te verschijnen, op de zitting van de Rechtbank Den Haag in het Paleis van Justitie aan de Prins Clauslaan 60;

MET AANZEGGING DAT:

- a. indien gedaagde verzuimt advocaat te stellen of het hierna te noemen griffierecht niet tijdig betaalt, en de voorgeschreven termijnen en formaliteiten in acht zijn genomen, de rechter verstek tegen gedaagde zal verlenen en de hierna omschreven vordering zal toewijzen, tenzij deze hem onrechtmatig of ongegrond voorkomt;
- b. bij verschijning in het geding van gedaagde een griffierecht zal worden geheven, te voldoen binnen vier weken te rekenen vanaf het tijdstip van verschijning;
- c. de hoogte van de griffierechten is vermeld in de meest recente bijlage behorend bij de *Wet griffierechten burgerlijke zaken*, die onder meer is te vinden op de website: www.kbvg.nl/griffierechtentabel
- d. van een persoon die onvermogen is, een bij of krachtens de wet vastgesteld griffierecht voor onvermogenen wordt geheven, indien hij op het tijdstip waarop het griffierecht wordt geheven heeft overgelegd:
  - 1e een afschrift van het besluit tot toevoeging, bedoeld in artikel 29 van de *Wet op de rechtsbijstand*, of indien dit niet mogelijk is ten gevolge van omstandigheden die redelijkerwijs niet aan hem zijn toe te rekenen, een afschrift van de aanvraag, bedoeld in artikel 24, tweede lid, van de *Wet op de rechtsbijstand*, dan wel
  - 2e een verklaring van het bestuur van de Raad voor Rechtsbijstand, bedoeld in artikel 7, derde lid, onderdeel (e), van de *Wet op de rechtsbijstand* waaruit blijkt dat zijn inkomen niet meer bedraagt dan de inkomens bedoeld in de algemene maatregel van bestuur krachtens artikel 35, tweede lid, van die wet;

teneinde op voormelde zitting te horen eisen en concluderen conform het navolgende.

INHOUDSOPGAVE

1.	Introductie	6
1.1	Verloop procedure en opbouw dagvaarding	6
2.	Achtergrond: Molukkers in Nederland	7
2.1	Postkoloniale periode	9
2.2	Opheffing van het KNIL	10
2.2.1	‘Demilitarisering’: ontslag uit militaire dienst.....	13
2.3	Opvang Molukkers in Nederland	14
2.3.1	Van tijdelijk naar permanent verblijf.....	16
2.4	Radicalisering	17
2.4.1	Molukse acties (1970-1977)	19
2.5	Samenvatting	21
3.	Feiten: de dood van Max Papilaja en Hansina Uktolseja	22
3.1	De bevrijdingsactie (11 juni 1977).....	22
3.1.1	Gefaseerde actie	23
3.1.2	Bewapening	31
3.2	Omstandigheden dood Max Papilaja en Hansina Uktolseja	34
3.2.1	Dood van Max Papilaja.....	35
	<i>Verweren Staat ten aanzien van de dood van Max Papilaja</i>	39
3.2.2	Dood van Hansina Uktolseja	40
	<i>Verweren Staat ten aanzien van de dood van Hansina Uktolseja</i>	45
3.3	Samenvatting	45
4.	Feiten: nasleep treinkaping en afhandeling door de Staat	46
4.1	Politieke verantwoording door de regering	46
4.1.1	Standpunt Den Uyl.....	47
4.2	Strafrechtelijk onderzoek	49
4.3	Informatievoorziening richting nabestaanden	53
4.4	Stoffelijke overschotten.....	53

4.5	Verzoeken eisers om inzage in autopsieverslagen	55
4.5.1	Feitelijke gang van zaken bij bespreking autopsieverslagen	60
	<i>Verweren Staat: achterhouden informatie aan nabestaanden.....</i>	<i>61</i>
4.6	Enkele opmerkingen over de geheime documenten.....	62
5.	Onrechtmatig handelen en nalaten (executies)	64
5.1	Fundamentele mensenrechten	64
5.2	Toegepast op de dood van Max Papilaja en Hansina Uktolseja.....	67
5.2.1	Noodzakelijkheidstoets	67
	Geweldsinstructie.....	69
5.2.2	Proportionaliteitstoets	71
5.2.3	Overig: rechtmatigheidstoets	72
5.3	Samenvatting	72
6.	Verweer Staat: verjaring.....	73
6.1	Aanvangsmoment verjaringstermijn	73
6.2	Gezichtspunten (a) t/m (g).....	75
7.	Schade eisers.....	80
8.	Bewijsaanbod	81
9.	Conclusie.....	82
10.	Eis	83
11.	Productielijst	84

1. INTRODUCTIE

1. Deze zaak betreft de executie van Max Johny Papilaja, geboren 16 januari 1952 (hierna: Max Papilaja) en Hansina Francina Uktolseja, geboren 8 oktober 1955 (hierna: Hansina Uktolseja) op 11 juni 1977 bij de beëindiging van de treinkaping bij De Punt. Mevrouw W. Siahaja w/v Papilaja (hierna: eiser 1) is de moeder van Max Papilaja. De heer C.J. Uktolseja (hierna: eiser 2), is de jongere broer van Hansina Uktolseja.
2. Max Papilaja en Hansina Uktolseja zijn twee van de negen Molukse jongeren die op 23 mei 1977 een trein kaapten nabij het dorp De Punt in de provincie Drenthe. Deze kaping werd op 11 juni 1977 op gewelddadige manier beëindigd door gedaagde, de Staat der Nederlanden (hierna: de Staat). Naast Max Papilaja en Hansina Uktolseja zijn daarbij nog vier andere kapers om het leven gekomen. Hoewel Max Papilaja en Hansina Uktolseja reeds zwaar gewond waren en dus aangehouden hadden kunnen worden, zijn zij door mariniers beschoten met het doel hen te doden.
3. Eisers stellen dat de Staat der Nederlanden (hierna: de Staat of gedaagde) onrechtmatig heeft gehandeld jegens hen, welke onrechtmatigheid bestaat uit het doodschieten van respectievelijk hun zoon en zus. De Staat is jegens hen aansprakelijk voor de schade die het gevolg is van deze executies.

1.1 Verloop procedure en opbouw dagvaarding

4. Nadat eisers in de zomer van 2013 kennis kregen van een aantal stukken betreffende de dood van hun zoon respectievelijk zus, hebben zij op 11 februari 2014 de Staat aangeschreven ten einde deze te informeren over een mogelijke toekomstige rechtsvordering tot nakoming van zijn verplichting de schade van eisers te vergoeden (**productie 3**, en de reactie van de Staat op deze brief, **producties 4-5**). De Staat heeft vervolgens een archiefonderzoek naar 'De Punt' gelast; de Tweede Kamer werd daarvan op 1 april 2014 op de hoogte gesteld (**productie 9**). Op 5 november 2014 hebben eisers de Staat aansprakelijk gesteld in verband met de kwestie 'De Punt' (**productie 6**). Op 19 november 2014 publiceerde de Staat het door hem gelaste Archiefonderzoek: *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag*

van een Archiefonderzoek (**productie 10**). Vervolgens heeft de Staat op 9 februari 2015 op de Aansprakelijkstelling van eisers gereageerd en daarbij zijn aansprakelijkheid afgewezen (**productie 7**). In reactie op dat schrijven hebben eisers de Staat op 29 mei 2015 laten weten de Staat binnen enkele maanden te zullen dagvaarden (**productie 8**).

5. In het hierna volgende zullen eisers eerst de achtergrond van de zaak bespreken. Vervolgens gaan zij in op de feiten, het onrechtmatig handelen van gedaagde, de verweren van de Staat, de schade en het bewijsaanbod en de eis.

2. ACHTERGROND: MOLUKKERS IN NEDERLAND

6. De kapingsactie nabij De Punt vond niet plaats in een vacuüm, maar moet gezien worden tegen de achtergrond van de behandeling van de Molukkers door en in Nederland. Die geschiedenis begint in het voormalig Nederlands-Indië, bereikte in de jaren vijftig van de vorige eeuw een omkeerpunt, en tekent tot op de dag van vandaag in veel opzichten nog de verhouding tussen de Staat en de Molukken. Met name de Molukse gemeenschap in Nederland.
7. Deze geschiedenis ligt ten grondslag aan de Molukse acties die in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw werden uitgevoerd door Molukse jongeren. Om dat handelen te begrijpen, is onder meer van belang stil te staan bij het feit dat de ouders van deze jongeren waren getekend door het onafhankelijkheidsstreven van het Molukse volk, diepgewortelde gevoelens van verraad door de Nederlandse regering en de gedachte dat het verblijf in Nederland slechts tijdelijk van aard had moeten zijn. Die voorgeschiedenis is ook bepalend geweest voor de beslissing van Max Papilaja, Hansina Uktolseja en hun medekapers de broers Ronnie en Rudi Lumalessil, Andreas Luhulima, George Matulesy, Dominggus Rumamory, Junus Ririmasse, en Matheus Tuny om op 23 mei 1977 de trein te kapen. Zonder daarbij af te willen doen aan de ernst van de treinkaping, achten eisers het om die reden instructief om deze beladen voorgeschiedenis hier te bespreken.
8. Het merendeel van in Nederland woonachtige Molukkers zijn voormalig soldaten in het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (hierna: KNIL), dan wel gezinsleden of nazaten daarvan.

9. Tijdens de koloniale periode kenmerkte de verhouding tussen de Molukse bevolking van Nederlands-Indië en haar koloniale overheid zich door een diepgewortelde loyaliteit. Vanaf de tweede helft van de 19^e eeuw werden veel Molukkers door de koloniale overheid geworven, met name als militair in het KNIL. Er ontstond als het ware een *militaire traditie* onder de Molukkers waarbij generatie op generatie lid werd van dat leger. De Molukse soldaten verwierven vanwege hun loyaliteit en inzet zowel binnen de eigen gemeenschap als in de ogen van de koloniale overheid een positief imago.² Hun verbondenheid aan het KNIL leverde hen daarnaast ook een bevoorrechte positie op ten opzichte van de andere ‘inlanders’³ in Nederlands-Indië.⁴
10. Tijdens de Tweede Wereldoorlog en de Japanse bezetting Nederlands Indië, werden de Molukkers vanwege die loyaliteit aan Nederland door Japan gezien als gevaar. Net als de aldaar aanwezige Nederlanders belandden zij dan ook vaak in handen van de Japanse geheime politie (*Kenpeitai*) en in interneringskampen.⁵ Zo bevonden zich bijvoorbeeld ook krijgsgevangenen KNIL-militairen onder diegenen die door Japan als dwangarbeiders tewerk werden gesteld aan de beruchte Birma Spoorlijn.
11. Toen op 17 augustus 1945 de *Republik Indonesia* (hierna ook: Indonesië) werd geproclameerd, ontvlamde daar de postkoloniale strijd tegen Nederland.
12. De jongeren die in naam van de nieuwe republiek vochten (de *pemoeda's*), richtten hun acties niet alleen tegen de Nederlanders, maar vaak ook tegen Molukkers. Molukse militairen sprongen spontaan voor deze belaagde mensen in de bres en namen hun verdediging voor hun rekening.⁶ Ook toen Nederland door middel van

---

² Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > Laat-koloniale samenleving). Zie ook *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 2.1, p. 12: “Deze soldaten beschikten gelet op hun loyaliteit aan het Nederlandse gezag en hun overwegend Christelijk geloof over een betrouwbare reputatie.”

³ In het voormalig Nederlands-Indië werden de verschillende bevolkingsgroepen onderverdeeld in drie hoofdgroepen: de Europeanen, de Vreemde Oosterlingen (te weten: de Chinezen, Arabieren, Brits-Indiërs enz.) en de inlanders (te weten: de ‘inheemse Oosterlingen’ oftewel de Indonesiërs). Op deze verschillende bevolkingsgroepen was verschillend recht van toepassing (*intergentiel recht*).

⁴ Zie ook P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 16 (**productie 11**).

⁵ Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > Bezettingstijd).

⁶ Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > Indonesië onafhankelijkheid).

grootscheepse militaire inzet zijn kolonie weer onder controle wilde krijgen, betoonden de Molukkers van het KNIL als vanouds hun loyaliteit aan Nederland.⁷

13. Uiteindelijk droeg Nederland op 29 december 1949, onder druk van de internationale gemeenschap, de soevereiniteit van zijn kolonie over aan Indonesië.

2.1 Postkoloniale periode

14. Veel Nederlanders, maar ook ‘inlanders’ die deel hadden uitgemaakt van het koloniale bestuursapparaat, vreesden dat zij in de nieuwe republiek niet veilig zouden zijn.⁸ Onder hen bevonden zich ook de Molukse KNIL-militairen en hun gezinnen, die met de soevereiniteitsoverdracht aan de “verkeerde kant van de geschiedenis” terecht waren gekomen, en door het nieuwe bewind werden gewantrouwd.⁹ Zij kregen zelfs de bijnaam *Belanda Hitam*, oftewel ‘zwarte Nederlanders’.
15. De soevereiniteitsoverdracht volgde op een Rondetafelconferentie (hierna: RTC) die tussen 23 augustus en 2 november 1949 plaatsvond in Den Haag. Tijdens de RTC werd afgesproken dat de voormalig kolonie verder zou gaan als de *Republik Indonesia Serikat* (oftewel de Verenigde Staten van Indonesië). Binnen deze federatie vielen de Zuid-Molukken onder de deelstaat Oost-Indonesië, meer in bijzonder het district *Daerah Maluku Selat*.
16. De leiders van de *Republik Indonesia* streefden echter naar een eenheidsstaat. Door hun invloed was begin 1950 in feite al van de federatie geen sprake meer. De enige deelstaat die stand hield was Oost-Indonesië, maar ook daar wilde de regering in

---

⁷ Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > Nederland verliest Indië). Zie ook *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een Archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J: 19 november 2014) (**productie 10**), par. 2.1, p. 12: “Tijdens de pacificatiecampagnes tegen opstandige elementen omstreeks 1900, gedurende de strijd tegen de Japanners in de Tweede Wereldoorlog en ook tijdens de dekolonisatieoorlog (1945-1949) tegen de *Republik Indonesia*, dienden deze militairen het Nederlands gezag trouw.”

⁸ Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > Nederland verliest Indië; *idem* > Verenigde Staten van Indonesië; *idem* Teloorgang van Oost-Indonesië).

⁹ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 2.1, p. 12, zie ook *idem* voetnoot 18.

Jakarta een eind aan maken. Dit mondde in april 1950 uit in militaire acties in die deelstaat.¹⁰

17. In het licht van deze ontwikkelingen – met name de dreigende teloorgang van de deelstaat – werd op 25 april 1950 door de districtsbestuurders van *Daerah Maluku Selatan* de onafhankelijke *Republik Maluku Selatan* (oftewel de Zuid-Molukse Republiek) uitgeroepen (hierna: RMS). De onafhankelijkheidsverklaring was ook een protest tegen de schending van de RTC-akkoorden.¹¹ De RMS ging ervan uit dat de Nederlandse regering (en overigens ook de Verenigde Naties) de akkoorden zouden onderschrijven en hen zouden steunen. Het tegenovergestelde bleek echter waar.
18. Omwille van het behoud van zijn relaties met het nieuwe Indonesië, had Nederland troepencommandant Schotborgh naar Ambon had gestuurd om de Molukse militairen “tot de orde te roepen”. In reactie daarop, braken de Molukse KNIL-militairen op 9 mei 1950 – na generaties van trouwe dienstverlening – met het Nederlandse leger.¹² In de daaropvolgende periode brak aldaar een bittere onafhankelijkheidsstrijd uit tussen Indonesië en de RMS die uiteindelijk 13 jaren zou duren.¹³

2.2 Opheffing van het KNIL

19. Bij de soevereiniteitsoverdracht had Nederland met Indonesië afgesproken dat het KNIL met ingang van 26 juli 1950 zou worden opgeheven. De gebeurtenissen in verband daarmee zijn voor de Molukse gemeenschap in Nederland van groot belang omdat zij oorzakelijk waren voor de overtocht van de Molukse militairen en hun gezinnen naar Nederland.
20. Ten tijde van de soevereiniteitsoverdracht waren er nog circa 25.000 KNIL-militairen die wachtten op een bestemming. Naar aanleiding van het besluit dit onderdeel van het leger op te heffen, kregen deze soldaten de keuze uit demobilisatie

---

¹⁰ Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > Teloorgang van Oost-Indonesië). De eenheidsstaat was op 15 augustus 1950 een feit.

¹¹ Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > Teloorgang van Oost-Indonesië; *idem* Republik Maluku Selatan)

¹² Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > RMS Staat alleen).

(oftewel ‘militair-af’ worden) op een “plaats naar keuze binnen Indonesië” conform de regels van het KNIL, of afvloeiing naar het federale leger *Angkatan Perang Republik Indonesia Serikat* (hierna: APRIS).

21. Toen op 26 april 1950 de RMS werd uitgeroepen, kozen de Molukse KNIL-soldaten veelal de kant van de RMS,¹⁴ en kozen daarom in eerste instantie massaal voor demobilisatie op Ambon. Indien dat niet mogelijk was, wilden zij in Nederlands Nieuw-Guinea worden gedemobiliseerd (welk gebied aan de Molukken grensde). Beide opties werden echter door Indonesië geblokkeerd.¹⁵ Politiek Den Haag wilde de verhoudingen met de nieuwe regering in Indonesië niet op scherp stellen, zodat ook Nederland er niet aan meewerkte.¹⁶
22. Omdat daarom de demobilisatie als zodanig op zich liet wachten, werd voor de KNIL-militairen een noodoplossing bedacht: namelijk tijdelijke opname in de Koninklijke Landmacht (hierna: KL). Zodoende bleven ze onder de politieke verantwoordelijkheid van Nederland.¹⁷ De KNIL’ers – op dat moment circa 4.000 (voornamelijk Molukkers) – kregen vervolgens het bevel zich te verzamelen in één van vijf grote doorgangskampen op Java, en dus in door Indonesië-gecontroleerd gebied.¹⁸
23. Nederland zat met de situatie in zijn maag. Zolang de Molukse KNIL-soldaten nog niet waren gedemobiliseerd, moesten namelijk ook de Nederlandse dienstplichtigen dienst blijven doen in Indonesië.¹⁹ De Nederlandse regering besloot daarom dat de Molukse soldaten dan maar tégen hun wil moesten afvloeien of gedemobiliseerd worden op door de nieuwe regering in Jakarta gecontroleerd gebied. De Molukse

---

¹³ Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > Slag om Zuid-Molukken).

¹⁴ Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > Moeilijk kiezen).

¹⁵ Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > Demobilisatie - maar waar?).

¹⁶ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 2.1, p. 14 (Vrijwillig vertrek uit Indonesië?).

¹⁷ Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > Demobilisatie - maar waar?). Zie ook *MGT 1952*, 550-555, CRvB 4 maart 1952, p. 551 (**productie 12**).

¹⁸ Te weten: Jakarta, Semarang, Malang, Bandung-Tjimahi, Surabaya.

¹⁹ Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > Geen ontslag op Java).

soldaten weigerden dat te doen. Zij voelden zich door Nederland in de steek gelaten.²⁰

24. Een in Nederland aanwezig delegatie van Molukse militairen/voormannen (hierna: groep-Aponno) spande in reactie op het voornemen van Nederland een kort geding aan tegen de Staat. De inzet was een verbod om de Molukse KNIL-militairen tegen hun zin weg te voeren, af te doen vloeien of te demobiliseren naar of op binnen door de Indonesische troepen gecontroleerd gebied.²¹ De vordering werd op 22 januari 1951 door het gerechtshof Den Haag toegewezen. Volgens het gerechtshof was het:

“[I]n strijd met de algemene rechtsbeginselen om tot zijn eigen leger behorende militairen met huisvrouwen en kinderen tegen hun uitdrukkelijke wens, zonder enige waarborg, weerloos uit te leveren aan een vijandige staat, van wie zij met reden represailles tegen hun vrijheid en leven [hadden] te vrezen.”²²

Dat vonnis werd op 2 maart 1951 door de Hoge Raad bekrachtigd.²³ Afvloeiing of demobilisatie op door Indonesië gecontroleerd gebied was dus van de baan.

25. De regering besloot daarom de Molukse militairen zo nodig maar naar Nederland over te brengen. Op grond van een Dienstschrift van het Afwikkelingscommando van de Koninklijke Landmacht in Indonesië 2 februari 1951, kregen de militairen de keuze uit overgang naar het Indonesische leger, demobilisatie op Java of tijdelijke overbrenging (‘opzending’) naar Nederland.²⁴ Opzending was wat de Nederlandse regering betref dan een “vrijwillige keuze” van de militairen.

---

²⁰ Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > Geen ontslag op Java); zie ook P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 17 (**productie 11**).

²¹ Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > Geen ontslag op Java); zie ook Hoge Raad, 2 maart 1951, *NJ* 1951, 217 m.nt.PhANH (**productie 13**), p. 436: Eis Aponno-groep in appel: “Verbiedt appellant de wegvoering, afvloeiing of demobilisatie van geïntimeerden en alle andere op Java, thans in kampen verblijvende Ambonnesen [*sic*] oud-KNIL militairen en de bij hen behorende gezinnen naar, op of binnen door Apri-troepen dus door de Regering der Republiek Indonesia bezet of beheerst gebied, tenzij aan geïntimeerden of de door hen aangewezen vertegenwoordigers schriftelijk blijkt van toestemming van de(n) betrokkene (...)”

²² Hoge Raad, 2 maart 1951, *NJ* 1951, 217 m.nt.PhANH (**productie 13**), p. 437. Zowel het “door de Republiek bezette gebied der Zuid-Molukken” als Java werd door het gerechtshof zonder gevaar bevonden. Het betoog van de Staat dat een andere oplossing volstrekt onmogelijk zou zijn nam het gerechtshof niet aan, *idem* p. 438. Voor de overwegingen van de Hoge Raad zie *idem* p. 439-440.

²³ Hoge Raad, 2 maart 1951, *NJ* 1951, 217 m.nt.PhANH (**productie 13**).

²⁴ Dienstschrift van het afwikkelingscommando van de Koninklijke Landmacht in Indonesië d.d. 2 februari 1951, No. AC-363, als Bijlage III opgenomen bij KST II 14915, nr. 2, ‘De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland’, p. 130 (**productie 14**).

26. Gezien de omstandigheden op dat moment was er voor de Molukse militairen echter van een werkelijke keuze geen sprake, en zo zagen zij het ook.²⁵ Géén van de keuzes was voor hen écht aantrekkelijk; met name toen de groep-Aponno vanuit Nederland liet weten dat opzending in dit geval de voorkeur had, kozen veel Molukkers daar uiteindelijk toch maar voor. In sommige gevallen werden twijfelaars over de streep getrokken door een dienstbevel om aan boord van één van de transportschepen te gaan.²⁶ Weigeren van dat bevel zou resulteren in ontslag uit militaire dienst, en daarmee verval van de verantwoordelijkheid van de Nederlandse regering voor de militair in kwestie en zijn gezin.²⁷
27. Zodoende maakten tussen 20 februari 1951 en 21 juni 1951 circa 12.500 Molukkers met twaalf grote slooptransporten de overtocht van Java naar Nederland. Het ging om circa 3.000 gezinnen, en 600 alleenstaanden. Dit markeerde het begin van de aanwezigheid van de Molukse gemeenschap hier te lande. Een verblijf dat in eerste instantie slechts tijdelijk had moeten zijn.

2.2.1 'Demilitarisering': ontslag uit militaire dienst

28. De Molukkers die op 21 maart 1951 met het eerste transportschip in Nederland arriveerden, kregen kort na aankomst te horen dat ze 'gedemilitariseerd' zouden worden. Met ingang van 23 Maart 1951 eindigde zo de tijdelijke dienstverrichting van de Molukse soldaten bij de KL. *De facto* betekende dit een ontslag uit militaire dienst. Naderhand bleek dat de beslissing tot dit ontslag al op 19 februari 1951 door de Nederlandse regering was genomen, maar dat het geheim was gehouden opdat Molukse soldaten niet om die reden zouden weigeren de overtocht naar Nederland te maken. Nadien vertrokken Molukse soldaten werden soms al onderweg naar Nederland ontslagen.

---

²⁵ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 17 (**productie 11**).

²⁶ Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > Nederland als alternatief).

²⁷ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 2.1, p. 15: "De regering besloot bij een op 17 februari 1951 aan de Molukse voormannen in Nederland betekend deurwaardersexploit [*sic*] aan te zeggen, dat, indien de groep militairen bleef weigeren een keuze te maken, betrokkenen een dienstbevel zouden ontvangen om naar Nederland te gaan. Bij niet-opvolging van dit bevel volgde ontslag uit militaire dienst. In het laatste geval verviel de verantwoordelijkheid van de Nederlandse regering voor hun lot en dat van hun gezinnen."

29. Dit alles tot ontsteltenis van de Molukse soldaten zelf, die er immers steeds van uit waren gegaan dat ze uiteindelijk op een plek *naar keuze* konden demobiliseren.²⁸ Nederland was ook nooit de eindbestemming geweest, en de Molukkers voelden zich door Nederland verraden.
30. De Molukkers stapten opnieuw naar de rechter. Om praktische redenen werd besloten één proefproces te voeren op naam van sergeant-majoor Saptenno, maar in werkelijkheid waren er reeds honderden klagers.²⁹
31. In eerste aanleg kregen zij gelijk: het Haagse militaire ambtenarengerecht verklaarde het ontslagbesluit op 26 november 1951 nietig. De Centrale Raad van Beroep vernietigde echter op 4 maart 1952 het vonnis in eerste aanleg, en overwoog daarbij dat het ambtenarengerecht niet bevoegd was geweest om over de kwestie te oordelen. Volgens de Centrale Raad van Beroep waren de militairen immers door de tijdelijke opname in het KL geen ‘militair ambtenaar’ in de zin van de Militaire Ambtenarenwet 1931.³⁰ Het ontslag werd daarmee definitief.

2.3 Opvang Molukkers in Nederland

32. De Molukkers waren – overigens ongewild – na de soevereiniteitsoverdracht formeel Indonesiërs geworden. Het was echter duidelijk dat de Indonesische regering niet zat te wachten op terugkomst van ex-KNIL militairen doordrenkt van het ideaal van een onafhankelijke RMS.³¹ Waar hun status vóór de demilitarisering relatief duidelijk was, droeg het tijdelijk verblijf van de Molukkers in Nederland na de demilitarisering vanaf 23 maart 1951 echter eerder het karakter van asiel.³²

---

²⁸ Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > Een kille aankomst).

²⁹ De zaak draaide immers in wezen om de rechtmatigheid van het ontslag. In afwachting van de uitkomst van dat proefproces werden de meer dan 700 andere zaken aangehouden; de uitkomst van de *Saptenno*-zaak zou als maatgevend worden beschouwd. Zie W. Manuhutu en H. Smeets, *Tijdelijk Verblijf: de opvang van Molukkers in Nederland, 1951* (De Bataafsche Leeuw: Amsterdam 1951), p. 91-92 (**productie 15**).

³⁰ MGT 1952, 550-555, CRvB 4 maart 1952 (**productie 12**).

³¹ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 19, zie ook t.a.v. latere jaren, p. 59 (**productie 11**). Zie ook *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 2.1, p. 16.

³² Dat was ook de opvatting van de Nederlandse regering. Zie W. Manuhutu en H. Smeets, *Tijdelijk Verblijf: de opvang van Molukkers in Nederland, 1951* (De Bataafsche Leeuw: Amsterdam 1951), p. 21 (De Status van de Moluks/Indonesische burgers in Nederland) (**productie 15**).

33. Doordat zij formeel Indonesisch staatsburgers waren, was overgang naar het Nederlandse leger geen optie. Bovendien had Nederland met Indonesië afgesproken dat de Molukse soldaten na aankomst in Nederland niet operationeel zouden worden ingezet; voor Nederland was het ook om die reden weinig aantrekkelijk geweest om ze in militaire dienst te houden.
34. De financiële positie van de ex-KNIL-militairen was ook erg ongunstig. Omdat ze de overtocht uit veiligheidsoverwegingen stante pede hadden gemaakt, hadden ze al hun bezittingen in het voormalig Nederlands Indië achtergelaten. Wrang was verder ook dat ze, vanwege hun formeel Indonesisch staatsburgerschap, voor de financiële gevolgen van hun ontslag uit militaire dienst formeel afhankelijk waren van de Staat Indonesië, een Staat waarmee zij zich in oorlog achtten maar waarnaar de Nederlandse regering hen desalniettemin verwees. Dat laatste ook na 1955, toen bleek dat Indonesië niet reageerde op aanvragen om de betaalbaarstelling van pensioenen en andere uitkeringen.³³
35. Zodoende bevonden de Molukse ex-KNIL militairen zich begin 1951 in een vreemd land, zonder werk en inkomsten en met een precare, onduidelijke juridische status. Ondergebracht in voormalig concentratiekampen, kazernes en kloosters (woonoorden), werden zij op kosten van de Nederlandse Staat doch apart van de Nederlandse samenleving onderhouden.³⁴
36. In latere jaren is overigens door de Nederlandse regering wel erkend dat het onmiddellijke ontslag uit militaire dienst wellicht geen verstandig besluit is geweest:
- “Op de Molukse militairen heeft het ontslag uit Militaire dienst dat zij, wellicht tegen beter weten in, niet meteen verwachtten grote indruk gemaakt. Zij voelden zich op ruwe wijze door de Nederlandse overheid aan de kant geschoven. In een staat van totale afhankelijkheid gebracht, zonder de status waaraan zij tegenover hun omgeving hun zelfrespect

---

³³ KST II 14915, nr. 2, ‘De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland’, p. 22 (**productie 16**). Zie ook *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 2.1, p. 16-17.

³⁴ Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > Maatschappelijke zorg).

ontleenden, keerden hun wrok en frustraties zich tegen het Nederlandse bestuur”³⁵

De daardoor geschapen leegte heeft zich, zo erkent ook Nederland, later gewroken.³⁶

2.3.1 Van tijdelijk naar permanent verblijf

37. In het begin was het Nederlands overheidsbeleid steeds gericht op een tijdelijk verblijf van de Molukkers in Nederland; integratie was daarom nadrukkelijk niet aan de orde.³⁷ Waar de Molukkers zelf uitgingen van een terugkeer naar een onafhankelijke RMS, werd van de zijde van de Nederlandse regering overigens slechts uitgegaan van heropname in de Indonesische samenleving.³⁸
38. De Molukkers werden ondergebracht in verschillende provisorisch ingerichte Molukse woonoorden en zodoende separaat gehouden van de Nederlandse samenleving. In beginsel werden ze ook niet toegelaten tot de reguliere woning- of arbeidsmarkt. Nog los van andere redenen – zoals culturele of politieke – leidde de Molukse gemeenschap mede daardoor een geïsoleerd bestaan in Nederland.
39. De collectieve verzorging van staatswege werd in mei 1956 opgeheven, zodat de Molukkers vanaf dat moment in de regel in hun eigen onderhoud moesten voorzien; bijstand van overheidswege kreeg daarmee een aanvullend karakter.³⁹ Zij die betaalde arbeid vonden, moesten bovendien 60% van hun inkomsten afdragen aan de Nederlandse Staat, ter terugbetaling van de kosten van hun onderhoud in voorgaande jaren.⁴⁰

---

³⁵ KST II 14915, nr. 2, ‘De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland’, p. 21 (**productie 16**).

³⁶ KST II 14915, nr. 2, ‘De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland’, p. 21 (**productie 16**).

³⁷ Nationaal Archief en Museum Maluku. Beschikbaar via <http://www.gahetna.nl> (Molukkers naar Nederland > historisch kader > De eerste opvang).

³⁸ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 2.1, p. 17 (Nederlands beleid inzake de Molukkers 1951-1977); KST II 14915, nr. 2, ‘De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland’, p. 20 (**productie 16**).

³⁹ KST II 14915, nr. 2, ‘De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland’, p. 15 (**productie 16**).

⁴⁰ Dit was in beginsel in overeenstemming met de regeling voor andere groepen gerepatrieerden. Veel Molukkers weigerden daar echter deel aan te nemen. zie ook KST II 14915, nr. 2, ‘De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland’, p. 13 (**productie 16**). In beginsel was het ook de bedoeling geweest dat deze kosten ingehouden zouden worden op de inkomsten van de militairen (pensioen c.q. wachtgeld), conform artikel 4 van het Dienstschrift van 2 februari 1951. Daarvan was echter wegens het ontslag uit militaire dienst niets terechtgekomen. Zie *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014), par. 2.1, p. 18-19. Zie ook Dienstschrift van het afwikkelingscommando van de Koninklijke Landmacht in Indonesië d.d. 2 februari 1951, No. AC-363,

40. Daarnaast werd eind jaren vijftig, naarmate het overheidsbeleid ten opzichte van de Molukkers zich verder ontwikkelde, besloten de Molukse woonoorden op te heffen en tientallen Molukse woonwijken te bouwen met het oog op langer durend verblijf hier te lande. Dit proces had echter nogal wat voeten in de aarde⁴¹ en veel Molukkers hebben uiteindelijk zo'n 20 jaren doorgebracht in de geïsoleerde woonoorden, alwaar dus ook de tweede generatie Molukkers opgroeide.⁴²

2.4 Radicalisering

41. In 1963 werd Christiaan Soumokil, de tweede president van de RMS door het Indonesische leger gevangen genomen. Dit gaf het RMS-ideaal zoals dat ook in Nederland werd aangehangen een nieuwe impuls. Onder meer door de vorming van de RMS-regering in ballingschap, met Johannes A. Manusama als opvolgend (derde) president van de RMS.
42. Deze ontwikkelingen beïnvloedden ook de Molukse jongeren. Hun boosheid jegens de Nederlandse regering werd mede ingegeven door het verdriet, de teleurstelling en bitterheid van hun ouders die immers tegen wil en dank in Nederland terecht waren gekomen. Net als hun ouders voelden ook de jongeren zich door de Nederlandse regering verraden en aan de kant geschoven.
43. Naarmate zij ouder werden, werden deze jongeren bovendien geconfronteerd met de cultuurkloof tussen de Molukse en Nederlandse samenleving, die mede het gevolg was van het overheidsbeleid dat in voorgaande jaren ten opzichte van de Molukkers was gevoerd. De jongeren – veel van wie in de jaren zestig en zeventig volwassen werden – vielen terug op het hen vertrouwde RMS-ideaal dat ze van huis uit hadden meegekregen. De aantrekkelijkheid daarvan werd vergroot naarmate zij meer teleurgesteld raakten door hun ervaringen in en met de Nederlandse maatschappij,⁴³ en naarmate zij zich begonnen te verdiepen in de perikelen die de voorgaande generatie had meegemaakt.

---

als Bijlage III opgenomen bij KST II 14915, nr. 2, 'De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland', p. 130 (**productie 14**).

⁴¹ KST II 14915, nr. 2, 'De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland', p. 13-14 (**productie 16**).

⁴² P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 26 (**productie 11**).

⁴³ KST II 14915, nr. 2, 'De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland', p. 28 (**productie 16**).

44. Dit luidde ook het begin in van een radicaliseringsperiode waarbij Molukse jongeren, in hun strijd voor een onafhankelijke RMS, zich lieten inspireren door andere bevrijdingsbewegingen in de wereld:

“In deze context gaf een deel van de Molukse jongeren vanaf het midden van de jaren zestig een nieuwe en radicale invulling aan het RMS-ideaal. De problemen die zij in Nederland ondervonden (werkeloosheid en ongeregeld laag- of ongeschoold werk, taalachterstand, ontbreken van kennis van de maatschappij en onbegrip voor hun situatie) achtten zij oplosbaar in ‘een geïdealiseerde nog te stichten maatschappij op de Molukken.’ (...) [De Molukse jongeren] herinterpreteerden in de geest van die tijd (...) het streven naar een onafhankelijke Molukse republiek als activistisch project.”⁴⁴

45. De arrestatie van Soumokil in 1963, was reeds de aanleiding geweest voor protestacties door Molukse jongeren in Nederland. In die periode waren er ook regelmatig terugkerende demonstraties, waaraan van overheidswege (te) weinig aandacht aan werd geschonken. Het gevoel dat Nederland de politieke idealen van de Molukkers negeerde, wekte bij de jongeren veel frustratie op.⁴⁵
46. Toen Soumokil in 1966 op last van de Indonesische autoriteiten werd geëxecuteerd, was dat de aanleiding voor de eerste gewelddadige actie van Molukkers die zich in Nederland inzetten voor een vrije RMS. Het ging om brandstichting bij de Indonesische ambassade.⁴⁶ Zelfs toen leek bij de Nederlandse regering sprake te zijn van een gebrekkig inzicht in de gemoederen onder de Molukse jongeren.

“Het is voorts de vraag of er bij de overheid voldoende inzicht bestond in het radicaliseringsproces dat in de jaren zestig bij vele Molukse jongeren op gang was gekomen. Hoe het ook zij, de bezetting van de residentie van de Indonesische ambassadeur eind augustus 1970 kwam als een

---

⁴⁴ KST II 14915, nr. 2, ‘De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland’, p. 21, 27-28 (**productie 16**). Zie ook *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 2.1, p. 23 (Tweede generatie en radicalisering).

⁴⁵ KST II 14915, nr. 2, ‘De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland’, p. 24 (**productie 16**): “Uit dezelfde tijd dateren ook grote regelmatig terugkerende demonstraties van RMS-getrouwe Molukkers, waaraan - ze verliepen in de regel ordelijk en vreedzaam - van officiële zijde wellicht te weinig aandacht is besteed. Uit Molukse kringen kwamen wel eens signalen naar buiten die wezen op frustraties over het welwillend negeren van hun politieke aspiraties; de aanslag op de Indonesische ambassade in 1966 vormt daarvan een voorbeeld.”

verassing; zij markeert het einde van een periode van betrekkelijke ontspanning in de relaties tussen Nederlanders en Molukkers.”⁴⁷

47. Toen in de jaren zeventig duidelijk werd dat terugkeer naar de inmiddels ferm gevestigde Indonesische Republiek geen optie meer was, werd het Nederlandse overheidsbeleid ten opzichte van de hier te lande aanwezige Molukkers omgezet in een sociaal-integratiebeleid. Zicht op terugkeer was daarmee dus finaal van de baan. Dat werd door de Molukse gemeenschap in Nederland ervaren als de zoveelste teleurstelling.

2.4.1 *Molukse acties (1970-1977)*

48. Tussen 1970 en 1977 voerden de Molukse jongeren meerdere radicale acties (of pogingen daartoe) uit, die waren ingezet ter verwezenlijking van de geïdealiseerde onafhankelijke RMS. Aanvankelijk richtten zij zich op de Indonesische vertegenwoordiging in Nederland, maar later ook tegen Nederland, die volgens de Molukse jongeren hun ouders “schromelijk in de steek [had] gelaten”.⁴⁸
49. De meest *high profile* acties die voorafgingen aan de gebeurtenissen bij De Punt en Bovensmilde in mei-juni 1977 waren de volgende:

(i) Bezetting residentie Indonesische ambassadeur (31 augustus 1970):

Naar aanleiding van een aangekondigd staatsbezoek van de Indonesische president Soeharto aan Nederland bezette een groep van 33 Molukse jongeren op 31 augustus 1970 kort de residentie van de heer T.A. Natadiningrat, de Indonesische ambassadeur in Nederland. Het aanwezige personeel en familieleden van de ambassadeur werden daarbij gegijzeld. Moolenaar, de agent die op wacht stond, werd gedood.

De komst van Soeharto naar Nederland werd door de groep Molukkers ervaren als een “regelrechte provocatie van de Nederlandse regering én van President Soeharto”; hij werd immers gezien als de moordenaar van Christiaan

---

⁴⁶ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 31-32 (**productie 11**).

⁴⁷ KST II 14915, nr. 2, ‘De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland’, p. 24 (**productie 16**).

⁴⁸ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 32 (**productie 11**).

Soumokil.⁴⁹ De inzet van de bezetting was aandacht voor de RMS en, oorspronkelijk, een gesprek tussen Soeharto en RMS-president Manusama. Uiteindelijk werd dat een gesprek tussen Manusama en P.J.S. de Jong, toenmalig premier van Nederland.⁵⁰

(ii) Poging ontvoeren Koningin Juliana:

Een groep Molukse jongeren maakte in 1975 plannen om Koningin Juliana te ontvoeren. Het plan lekte uit en werd door de Nederlandse autoriteiten vrijdeld.⁵¹

(iii) Treinkaping Wijster (2-14 december 1975):

Op 2 december 1975 kaapte een groep van zeven Molukse jongeren uit Bovensmilde bij het Drentse Wijster gedurende 12 dagen de stoptrein van Groningen naar Zwolle. Zij eisten kortgezegd vrije aftocht naar het buitenland en op 4 december ook de publicatie van een boodschap (verklaring) aan het Nederlandse volk. Op de derde dag werden meer politieke eisen gesteld: een televisieboodschap van de regering aan het Nederlandse volk dat het volk van de Zuid-Molukken een groot onrecht is aangedaan, het bepleiten van de RMS-zaak bij de Verenigde Naties en vrijlating van een aantal Zuid-Molukse gevangenen (waaronder zij die betrokken waren geweest bij het plan om Koningin Juliana te ontvoeren).⁵²

Bij aanvang van de kaping werd machinist Hans Braam gedood en gedurende de actie werden twee passagiers geëxecuteerd (Leo Bulter en Bert Bierling). Een derde passagier, Rob de Groot, werd voor dood achtergelaten (naderhand bleek dat de kapers mis hadden geschoten toen ze op hem vuurden). De Molukse jongeren gaven zich op 14 december 1975 over, mede na interventie

---

⁴⁹ De bedoeling was geweest om naast de residentie ook de ambassade in Den Haag en het Indonesisch consulaat in Amsterdam te bezetten, maar deze gebouwen werden te goed bewaakt, zie P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 34 (**productie 11**).

⁵⁰ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 42 (oorspronkelijke eis), p. 46-47 (uitkomst) (**productie 11**).

⁵¹ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 63-66 (**productie 11**). Overigens was de koningin op de geplande dag van haar ontvoering met skivakantie, *idem* p. 65.

⁵² P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 94 (oorspronkelijke eisen), p. 124 (de verklaring) en p. 134 (verdere politieke eisen) (**productie 11**).

van Josina Soumokil, de weduwe van de in 1966 geëxecuteerde Christiaan Soumokil.⁵³

(iv) Bezetting Indonesische consulaat te Amsterdam (4-19 december 1975):

In het kielzog van ‘Wijster’ bezetten zeven andere Molukse jongeren van 4 tot 19 december 1975 het Indonesische consulaat in Amsterdam en gijzelden de daar aanwezige personen. De achterliggende gedachte van die actie was dat de Indonesische autoriteiten niet bij ‘Wijster’ waren betrokken, terwijl dat naar mening van de bezetters wel zou moeten.⁵⁴ Omdat het om een steunactie ging, sloten de bezetters zich aan bij de eisen van de treinkapers in Wijster.⁵⁵

Abédy, een consulaatmedewerker die het pand ontvluchtte door een sprong uit het raam, raakte ernstig gewond en overleed enkele dagen later. Ook Bustomi, Wirastra en Tisna, drie andere consulaatmedewerkers die via het raam vluchtten, raakten bij de actie gewond.

2.5 Samenvatting

50. De komst van de Molukkers naar Nederland in 1950 betekende de komst van een bevolkingsgroep die teleurgesteld was, zich in de kou gezet en door de Nederlandse regering verraden voelde. De tweede generatie Molukse jongeren groeide op met de droom van een onafhankelijke RMS, maar ook met een diepgaand gevoel van het onrecht dat de Nederlandse regering hen had aangedaan.
51. Een opeenhoping van frustraties, jarenlange ontkenning en tegenwerking door de Nederlandse regering leidde ertoe dat Molukse jongeren zich van vreedzame demonstraties en acties afwendden en naar steeds gewelddadiger middelen zochten: opeenvolgende gijzelingen en treinkapingen in de jaren zeventig, met als cumulatie de parallelacties bij De Punt en Bovensmilde.

---

⁵³ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 163-164 (**productie 11**).

⁵⁴ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 134-135 (**productie 11**).

⁵⁵ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 134-135 (**productie 11**).

3. FEITEN: DE DOOD VAN MAX PAPILAJA EN HANSINA UKTOLSEJA

52. De treinkaping bij De Punt (Drenthe) begon op 23 mei 1977, toen negen Molukse jongeren uit Bovensmilde de trein van Assen naar Groningen kaapten. De kapers waren Max Papilaja, Hansina Uktolseja, Ronald (Ronnie) Lodewijk Paulus Lumalessil, Marcus Rudi Lumalessil, Andreas Abraham Luhulima, George Alexander Matulesy, Dominggus Rumamory, Junus Ririmasse en Matheus Tuny. Max Papilaja was de woordvoerder van de groep. Hansina Uktolseja was de enige vrouw.
53. Gelijktijdig werd door vier andere Molukse jongeren een basisschool in Bovensmilde (Drenthe) bezet. De feiten en gebeurtenissen in verband met die actie laten eisers verder onbesproken.
54. De eisen van de Molukse jongeren waren reeds van tevoren naar de NOS gestuurd. Zij eisten een vrije aftocht. Daarnaast wilden ze “er iets aan [...] doen dat de Nederlandse regering en de RMS-regering zich helemaal niet meer om de RMS bekommerden.”⁵⁶
55. De kaping werd in de vroege ochtend van 11 juni 1977 gewapenderhand beëindigd. Daarbij kwamen zes kapers (waaronder Max Papilaja en Hansina Uktolseja) en twee gijzelaars om het leven. Max Papilaja en Hansina Uktolseja werden als gevolg van de intense voorbeschietingen van buiten de trein uitgeschakeld, maar nog niet gedood. Vervolgens zijn ze door de mariniers die de trein enterden, doodgeschoten.

3.1 De bevrijdingsactie (11 juni 1977)

56. Op 11 juni 1977, toen de kaping 20 dagen had geduurd, besloot de Staat tot de gewelddadige beëindiging van de kaping. De kapers lagen op de vroege ochtend van 11 juni 1977 te slapen. Met uitzondering van Rudi Lumalessil, is door geen van de kapers tijdens de bestorming geschoten of op andere wijze geweld gebruikt.⁵⁷

---

⁵⁶ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 214 (kaper Junus Ririmasse) (**productie 11**).

⁵⁷ Rudi Lumalessil en Hansina Uktolseja onderhielden een affectieve relatie. Rudi Lumalessil heeft met eigen ogen gezien hoe Hansina Uktolseja ernstig gewond raakte bij de voorbeschieting van de trein (zodanig dat hij haar in hulpeloze toestand moest achterlaten). Zonder het goed te praten, stellen eisers zich op het standpunt dat het handelen van Rudi Lumalessil tijdens de bestorming van de trein mede tegen die achtergrond moet worden gezien.

57. Duidelijk is dat bij de bevrijdingsactie door de Staat een overmaat aan geweld is toegepast. Dat is overigens niet het verwijt van eisers in deze procedure. Wel is het van belang om de omvang van het toegepaste geweld te bespreken, omdat het ertoe leidde dat Max Papilaja en Hansina Uktolseja voorafgaand aan de entering van de trein door de mariniers al uitgeschakeld waren. Vervolgens zijn zij door de mariniers in de trein geëxecuteerd.

3.1.1 Gefaseerde actie

58. Het aanvalsplan van de Staat waarmee de kaping moest worden beëindigd, bestond uit drie onderdelen.
59. Eerst, om 04:54 uur op 11 juni 1977, openden 21 scherpschutters van de *Bijzondere Bijstandseenheden* (hierna: BBE), bijgestaan door vier mitrailleursschutters, het vuur op de trein. De precisieschutters waren bewapend met FAL-geweren (kaliber 7,62 mm) en de mitrailleursschutters met MAG-mitrailleur (kaliber 7,62 mm).⁵⁸ Twee precisieschutters gaven vanuit noordelijke opstelling vuur af op de kop van de trein. De overige schutters vuurden vanaf oostelijke opstelling op die delen van de trein waar de kapers volgens de verzamelde inlichtingen verbleven.⁵⁹ Er werden kogels met een stalen kern gebruikt, omdat normale kogels niet door de dikke bepantsering van de trein zouden kunnen gaan.⁶⁰
60. De leden van de BBE waren ervan overtuigd dat degenen die zich in de te beschieten gedeeltes van de trein bevonden, geen kans maakten:

[Boekelmans wijst naar een profiel­diagram van de ge­kaapte trein, advocaten] “Iedereen die een beetje studie heeft ge­maakt van dit hele ge­beuren, weet dat dit de vloer van de trein is, en dat dit de bo­venkant van een raam is. En als iemand gaat staan, dan kijkt ‘ie pre­cies door de bo­venkant van die raampjes heen. En als ik daar vol­doende vuur op af­geeft [*sic*], dan kun je geheid zeg­gen dat ze het kun­nen schud­den (...)

---

⁵⁸ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 4.2.2, p. 72 (‘Bewapening en munitie precisieschutters en mariniers’).

⁵⁹ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 4.3.1, p. 80.

[wijzend naar een foto van de doorzefde kop van de trein, advocaten] Beweert u dan nog dat er dan geschoten wordt zonder te doden? Dan heb je nog net tijd te zeggen, om een schietgebedje te zeggen, onze lieve heer ik kom d'r aan, en dan ben je d'r ook hoor."⁶¹ (J. Boekelmans, BBE-precisieschutter)

“Iedereen die wist ook, zeker binnen onze eenheid, dat als je mitrailleursschutters inzet, dan is de kans op overleven voor de *tango's* [met “tango's” wordt bedoeld op kapers, advocaten] nul (...) Het doordringend vermogen van de [stalen kern, advocaten] kogels was zodanig dat ze én door de treinbeplating heengingen, én door de wanden die daarachter zat [*sic*] én door de mensen heen.”⁶² (C. Kommer, plv. commandant BBE)

“De Molukkers hadden geen schijn van kans. Op de compartimenten waar zij zaten of sliepen, werd het vuur uitgebracht. De kans dat ze dat zouden overleven, was bij voorbaat nul gezien de hoeveelheid munitie die wij er als eenheid al in pompten. En dan werden er door die machinegeweerschutters nog eens duizenden patronen afgegeven. Het enige geluk dat ze zouden kunnen hebben, was dat ze niet op de positie zaten waar wij dachten dat ze zouden zitten. Voor de rest was het – zeker in de kop van de trein – absoluut kansloos om dat te overleven.”⁶³ (C. Kommer, plv. commandant BBE)

De Staat heeft dus met de langeafstand schutters overweldigend vuurgeweld ingezet. Evenwel werden niet alle kapers als gevolg van de voorbeschietingen direct gedood.

61. Om de weg verder klaar te maken voor de mariniers, vlogen om 04:55 uur zes straaljagers met oorverdovend kabaal drie keer in groepjes van twee over de trein.

---

⁶⁰ Transcriptie documentaire Dokwerk (NPO), *Nederland en de Molukse acties: Dutch Approach (Deel 4)* (2000), clip beschikbaar via Youtube (**productie 17**), tijdcode 20:05 (J.A.H. Stokreef, coördinator BBE).

⁶¹ Transcriptie documentaire Dokwerk (NPO), *Nederland en de Molukse acties: Dutch Approach (Deel 4)* (2000), clip beschikbaar via Youtube (**productie 17**), tijdcode 20:12, 24:50 (Boekelmans); zie ook P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 308 (**productie 11**).

⁶² Transcriptie documentaire Dokwerk (NPO), *Nederland en de Molukse acties: Dutch Approach (Deel 4)* (2000), clip beschikbaar via Youtube (**productie 17**), tijdcode 20:37, 21:25 (Kommer) .

⁶³ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 307 (**productie 11**).

Het doel daarvan was om iedereen te desoriënteren door het enorme geluid. Tegelijkertijd simuleerden kikvorsmannen inslagen van vliegtuigbommen.⁶⁴ W. Frackers, destijds hoofd van de politie bij het ministerie van justitie, die bij de oefening voorafgaande aan de aanval het effect van de straaljagers aan den lijve ondervond, omschrijft het als volgt:

“Wij stonden in die trein en zagen die straaljagers aankomen. Wij lagen meteen op de bodem, want het was net alsof ze de trein zelf invlogen. Dat was een overweldigende ervaring. Dat was ook het bedoelde psychologische effect, om bij de werkelijke uitvoering de treinpassagiers die sliepen op de grond te krijgen en ze daar te houden. Eventuele verdwaalde kogels zouden dan over hen heen gaan.”⁶⁵

62. De laatste fase van de actie bestond uit het bestormen van de trein door vijf aanvalsgroepen mariniers. Zij waren de trein reeds onder dekking van de voorbeschietingen en de schijnaanvallen genaderd.⁶⁶

“Onder dekking van het precisievuur en de schijnaanvallen verlieten de mariniers rond 04:55 uur hun gedekte posities en naderden (...) de trein vanuit noordelijke richting (...) Op het moment dat de eerste marinier aankwam bij de kop van de trein staakten de MAG's [mitrailleursschutters, advocaten] het vuur op de toegewezen posities van de trein. Zodra de mariniers de deuren van de trein bereikten (omstreeks 05:01 uur), staakten de FAL's [precisieschutters, advocaten] het vuur op de deuren en verlegden zij het vuur bij de ramen naar de bovenzijde van de trein.”

63. De taak van de mariniers was om de trein definitief veilig te stellen. Controleren dus, of alle kapers waren uitgeschakeld en geen bedreiging meer vormden voor de gijzelaars en de mariniers zelf. Op grond van hun geweldsinstructie hadden de

---

⁶⁴ Transcriptie ‘Animatie De Punt (1977)’ (Min.Def, 19 november 2014), (**productie 18**), tijdcodes 01:27, 02:19. De straaljagers vlogen over van 04:55-04:58 uur, zie *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 4.3.1, p. 81, 85.

⁶⁵ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 286 (**productie 11**). Zie ook Transcriptie documentaire Dokwerk (NPO), *Nederland en de Molukse acties: Dutch Approach (Deel 4)* (2000), clip beschikbaar via Youtube (**productie 17**), tijdcode 20:21 (Frackers).

⁶⁶ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 4.3.1, p. 81.

mariniers formeel de opdracht eventueel nog in leven zijnde kapers, die zich duidelijk waarneembaar overgaven, te arresteren.⁶⁷

“De bedoeling van de aanval was om de gijzelaars onmiddellijk te bevrijden en de kapers te arresteren (...) Onze rechtsstaat is nog steeds ingesteld op het aanhouden van verdachten”⁶⁸ (D. de Jong, leider plaatselijk delict treinkaping)

64. De regering wist in de voorbereidingsfase van de aanval al dat de kans dat de kapers zouden overleven, klein was.⁶⁹ Ook Frackers, die getuige was van de voorbeschietingen, wist hoe het er die ochtend voor stond:

“De dage raad trad aan. Vanaf een grote afstand werd er op die trein gevuld en je zag het geel d'r helemaal afbladderen. En dat heb ik zelf als buitengewoon *unheimisch* ervaren, vol wetende wat daar gebeurde.”⁷⁰

65. Zij die de voorbeschietingen overleefden, deden dat dus maar ternauwernood. Zo ook gijzelaar Marie Oostveen. Zij was op de nacht van 10 op 11 juni 1977 met medegijzelaar Ansje Monsjou op een balkon van de trein gaan slapen. Volgens de door de Nederlandse autoriteiten verzamelde inlichtingen, verbleven op dat balkon echter geen gijzelaars. Derhalve opende één van de groepen langeafstand schutters bij de voorbeschietingen het vuur op dat deel van de trein. Oostveen herinnert zich de gebeurtenissen als volgt:

“In ieder geval wist ik dat er kogels ketsten in het stukje waar wij lagen. In die palen die daartussen stonden. Beide zijkanten waren heel rustig, dus in de mannencoupé en de vrouwencoupé, en bij ons was het gewoon een heidens kabaal. Dus ik trok in ieder geval de conclusie van: ik lig fout (...) Ik had het niet overleefd als ik was blijven liggen. Dat is een ding dat heel zeker is. Ik bedoel (...) ik hurkte en er kwam een kogel

---

⁶⁷ Transcriptie ‘Animatie De Punt (1977)’ (Min.Def, 19 november 2014), (**productie 18**), tijdcode 01:32.

⁶⁸ Transcriptie documentaire Dokwerk (NPO), *Nederland en de Molukse acties: Dutch Approach (Deel 4)* (2000), clip beschikbaar via Youtube (**productie 17**), tijdcode 24:28 (De Jong).

⁶⁹ Transcriptie documentaire Dokwerk (NPO), *Nederland en de Molukse acties: Dutch Approach (Deel 4)* (2000), clip beschikbaar via Youtube (**productie 17**), tijdcode 25:20 (A.A.M. van Agt, toenmalige minister van justitie).

⁷⁰ Transcriptie documentaire Dokwerk (NPO), *Nederland en de Molukse acties: Dutch Approach (Deel 4)* (2000), clip beschikbaar via Youtube (**productie 17**), tijdcode 36:40 (Fracckers); zie ook P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 309 (H. Havinga, psychiater voor de BBE-mariniers) (**productie 11**).

vanaf de grond in mijn been. Nou, de plek waar die ketste op de grond, daar lag mijn rug op het moment dat ik nog plat lag. (...) Het [was] een inferno. Ik heb er echt geen beter woord voor. Het gevoel dat het 't einde van de wereld was. Dat we met z'n allen de lucht in zouden gaan, of god mag weten wat.”⁷¹

Voor zover men uit de gedeelten van de trein wist te ontkomen waar het vuur van de voorbeschietingen op was gericht, bestond er dus een kans op overleven. In tegenstelling tot Oostveen, lukte dat Ansjé Monsjou overigens niet.⁷²

66. Junus Ririmasse, één van de kapers die de bevrijdingsactie heeft overleefd, herinnert zich ook de overweldigende vuurkracht die voorafging aan de bestorming:

“Ik ben vooral van achteren geraakt. De kogels raakten me overal van achteren. In mijn benen, allebei mijn armen, mijn rug. Daarna hielden ze op met schieten, maar toen voelde mijn ene arm als verlamd. Hij hing erbij, maar ik hield hem vast. Maar toen had ik al gehoord dat [Matheus Tuny] dood was, want ik hoorde hem zijn laatste adem uitblazen. Mijn arm was geheel verlamd. Ik hield hem vast, ik ben naar de bank gegaan en ik ben gaan liggen. Toen ik daar lag, kwamen ze binnen.”⁷³

67. Een foto van Junus Ririmasse en Matheus Tuny zoals zij door de mariniers werden aangetroffen, wordt als **productie 19** bijgevoegd, alsmede een foto van medekaper Ronald Lumalessil (**productie 20**) die in een nabijgelegen coupé werd aangetroffen.
68. Junus Ririmasse, de enige van deze drie die de bevrijdingsactie overleefde, werd door een tiental kogels geraakt. Hij is door de mariniers gearresteerd. Vervolgens werd hij in kritieke toestand naar het academisch ziekenhuis in Groningen vervoerd. Daar werd een hypovolemische shock geconstateerd, veroorzaakt door zowel uit- als inwendige bloedingen; hij moest op enig moment worden gereanimeerd. Zoals gezegd overleefde Matheus Tuny de gebeurtenissen niet. Uit zijn autopsieverslag en het forensisch onderzoekverslag (waarover later meer) blijkt dat hij dodelijk werd

---

⁷¹ Transcriptie documentaire Dokwerk (NPO), *Nederland en de Molukse acties: Dutch Approach (Deel 4)* (2000), clip beschikbaar via Youtube (**productie 17**), tijdcode 35:25, 36:22, 43:44 (Oostveen). Zie ook P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 310-311 (**productie 11**).

⁷² *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 4.4.1, p. 92-93.

⁷³ Transcriptie documentaire Dokwerk (NPO), *Nederland en de Molukse acties: Dutch Approach (Deel 4)* (2000), clip beschikbaar via Youtube (**productie 17**), tijdcode 44:23.

getroffen door een kogel afkomstig van de langeafstand schutters.⁷⁴ Of Ronald Lumalessil overleed als gevolg van de voorbeschietingen dan wel de mariniers in de trein kan op grond van het dossier niet worden vastgesteld.⁷⁵ Vaststaat wel dat ook hij tijdens de voorbeschietingen door meerdere kogels was geraakt. Marinier 'Ruud' verklaarde in 2000 dat Ronald Lumalessil al dood was toen hij hem in de trein aantrof.⁷⁶

69. Eisers stellen dat de dood van de kapers door de regering in feite als vaststaand gevolg van het aanvalsplan werd beschouwd. De consequentie dat waarschijnlijk alle kapers door het toegepaste geweld zouden worden gedood, werd door de regering geaccepteerd.⁷⁷ Voor zover kapers de voorbeschietingen overleefden, was dat eerder een toevallige bijkomstigheid.
70. Bij de bestorming zijn alle gijzelaars bevrijd, behoudens de 19-jarige Ansje Monsjou en de 40-jarige Rien van Baarsel. Monsjou was al tijdens de voorbeschietingen

---

⁷⁴ Matheus Tuny overleed aan een bloeding van de longslagader, veroorzaakt door een kogel die rechts opzij de borstholte binnenkwam, en zich een weg boorde naar de linker borstholte; deze kogel is teruggevonden door de patholoog-anatoom. *Pro justitia* Autopsieverslag M. Tuny, G.S. 77-186, Dr. J.D. Elema, arts lector in de algemene pathologie Rijksuniversiteit Groningen, d.d. 22 juni 1977, p. 4 (B), 6 (E) (**productie 25**). Zie ook Rapport Van Brakel d.d. 3 januari 1978, No. 29645/I/77 (**productie 26**), p. 6 (M. Tuny); zie *idem* p. 3, betreft 9.I t/m 9.VIII. De kogel die Matheus Tuny fataal werd, is kogel 9.VIII.

⁷⁵ Ronald Lumalessil overleed aan een schotwond die zij hart had doorboord, de kogel is door de patholoog-anatoom aangetroffen. *Pro justitia* Autopsieverslag R.L.P. Lumalessil, G.S. 77-183 d.d. 22 juni 1977, Prof. Ph.J. Hoedemaker, arts, hoogleraar in de Speciële Pathologie en de Gerechtelijke Geneeskunde aan de Rijksuniversiteit te Groningen, p. 4 (E), 5 (F) (**productie 27**). Zie ook Rapport Van Brakel d.d. 3 januari 1978, No. 29645/I/77 (**productie 26**), p. 5 (R.L.P. Lumalessil). De dodelijke kogel die in de rechter borstholte was aangetroffen, wordt vreemd genoeg niet besproken door Van Brakel. De kogel(s)(delen) die wél worden besproken, waren van het kaliber 7,62 mm. Het gaat om kogel(s)(delen) 6.I, 6.III, 6.IV en 6.V; item 6.II ontbreekt uit dat lijstje en wordt ook verder niet besproken. In het Archiefonderzoek staat dat de kogelbaan van de dodelijke kogel overeenkwam met de schootsrichting van de precisieschutters en de aangetroffen houding van Ronald Lumalessil en verbindt daaraan de conclusie dat ook hij bij de voorbeschieting om het leven was gekomen, zie *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 4.4.5, p. 96. Nu de dodelijke kogel echter om onduidelijke redenen niet bij het forensisch onderzoek is betrokken, kunnen eisers niet uitsluiten dat ook Ronald Lumalessil door mariniers in de trein was doodgeschoten.

⁷⁶ Transcriptie documentaire Dokwerk (NPO), *Nederland en de Molukse acties: Dutch Approach (Deel 4)* (2000), clip beschikbaar via Youtube (**productie 17**), tijdcode 45:48 (marinier 'Ruud'). Marinier 'Ruud' verklaart dat zowel Junus Ririmasse als Matheus Tuny gewond waren toen hij de trein in kwam, en dat Ronald Lumalessil al dood was. Uit de verklaring van Junus Ririmasse blijkt echter dat Matheus Tuny zijn laatste adem al had uitgeblazen toen de mariniers de trein enterden, zie *idem* tijdcode 44:23. De namen van de kapers worden door 'Ruud' niet genoemd, maar in samenhang met andere stukken in het dossier kan worden opgemaakt over welke personen hij het had.

⁷⁷ Reactie Aansprakelijkstelling, brief van de Staat aan eisers d.d. 9 februari 2015, (**productie 7**) p. 3: "Het feit dat bij de uitvoering van [de voorbeschietingen] de consequentie werd geaccepteerd dat waarschijnlijk alle gijzelnemers zouden worden gedood (...)" ; zie ook Transcriptie 'Animatie De Punt (1977)' (Min.Def, 19 november 2014), (**productie 18**), tijdcode 01:46; Zie verder *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 4.2.3, p. 77 o.v.n. de vergadering van de BBE-stafofficieren: "Aan het beleidscentrum is uitdrukkelijk

dodelijk getroffen door het vuur van buiten de trein.⁷⁸ Van Baarsel is gedood door kogels van mariniers die in de trein kwamen.⁷⁹ Eisers zullen in het kader van de feitenbespreking niet verder ingaan op de dood van deze twee gijzelaars.

71. Zoals gezegd raakte Junus Ririmasse zwaar gewond bij de aanval. Rudi Lumalessil en Andreas Luhulima zijn nagenoeg ongedeerd uit de trein gehaald.
72. Naast Max Papilaja en Hansina Uktolseja zijn nog vier kapers bij de bestorming van de trein gedood: Matheus Tuny, Ronnie Lumalessil, George Matulesy en Dominggus Rumamory. De dood van George Matulesy en Dominggus Rumamory bespreken eisers in het kader van de dood van Max Papilaja (paragraaf 3.2).
73. De precieze omvang van het geweld dat op de kapers is toegepast kennen eisers pas sinds 2013, toen het onderzoeksrapport *Air Mata Kebenaran* werd gepubliceerd. Eisers kregen toen de autopsieverslagen in handen die al kort na de bevrijdingsactie *pro justitia* werden opgesteld.⁸⁰ Daarnaast kregen zij het rapport van Cornelis van Brakel, technisch hoofdmedewerker van het gerechtelijk laboratorium te Rijswijk. Van Brakel onderzocht in opdracht van het openbaar ministerie de kogels en kogelresten die in de lichamen van de omgekomen kapers en gijzelaars waren aangetroffen.⁸¹
74. Uit de autopsieverslagen blijkt dat de kapers doorzeefd waren met kogels. Dr. Hendrik Jan Houthoff, één van de drie pathologen-anatoom die op 11 juni 1977 in opdracht van de Groningse rechter-commissaris de secties verrichtte op de omgekomen kapers, vertelt in 2013 voor het eerst over deze secties.⁸² De lichamen zagen er volgens hem “ziek” uit, “zelfs voor een sectiezaal”. Hij herinnert zich dat ze “doorzeefd” waren, zodanig dat er röntgenapparatuur moesten worden geleend

---

medegedeeld dat de consequentie van [het initiatief aanvalsplan] is dat naar alle waarschijnlijkheid de terroristen allen zullen worden gedood.”

⁷⁸ Transcriptie ‘Animatie De Punt (1977)’ (Min.Def, 19 november 2014), (**productie 18**), tijdcode 02:35.

⁷⁹ Rapport Van Brakel d.d. 3 januari 1978, No. 29645/I/77 (**productie 26**), p. 5 (Conclusie, Onderzoek van de metaaldelen uit het lichaam van M. van Baarsel); *idem* p. 2, betreft 3.III (kogel rugzijde linkerschouder). Zie ook Transcriptie ‘Animatie De Punt (1977)’ (Min.Def, 19 november 2014), (**productie 18**), tijdcode 04:40.

⁸⁰ *Pro justitia* Autopsieverslag M.J. Papilaya, G.S. 77-185 d.d. 22 juni 1977, arts, hoogleraar Speciële Pathologie en de Gerechtelijke Geneeskunde Dr. Ph.J. Hoedemaker; *Pro justitia* Autopsieverslag H.F. Uktolseja, G.S. 77-181 d.d. 23 juni 1977, Dr. H.J. Houthoff, patholoog anatoom aan de Rijksuniversiteit te Groningen. Beide secties werden op 11 juni 1977 verricht op verzoek van rechter-commissaris mr. W.W.M. Boon (rechtbank Groningen).

⁸¹ Rapport Van Brakel d.d. 3 januari 1978, No. 29645/I/77 (**productie 26**).

⁸² Bij een gerechtelijke sectie is het niet de bedoeling dat je als patholoog-anatoom naderhand mededelingen doet over jouw bevindingen; deze pathologen werden ook vooraf ingezworen door de rechter-commissaris te Groningen.

van de sectie tandheelkunde om de kogels zoveel mogelijk te kunnen traceren. Houthoff herinnert zich ook dat stoffelijke overschotten onder het dons zaten van de door de (nog slapende) kapers gebruikte slaapzakken:

“Volgens mij hadden één of twee zelfs nog een stuk slaapzak om, totaal aan flarden geschoten. Daar zag je aan dat ze absoluut per acuit doodgeschoten waren. Ze hadden blijkbaar niet eens de tijd gehad om op te staan, om uit hun slaapzak te komen.”⁸³

75. Met name wanneer deze bevindingen worden gezien in het licht van het feit dat de trein zelf binnen iets meer dan 10 minuten door zowel precisie- als mitrailleursschutters met duizenden kogels was doorzeefd,⁸⁴ is de stelling uit het Archiefonderzoek van de Staat dat niet kan worden vastgesteld of de kapers wel of niet door een kogelregen waren getroffen,⁸⁵ onhoudbaar.
76. Nabij de locatie van de gekaapte trein was voorafgaand aan de aanval op de trein een tweetal tenten opgezet: één veldhospitaal en één moratorium. Veldverpleegkundige Annèt van der Starre-Verploegh Chassé was op de ochtend van 11 juni 1977 daar aanwezig.
77. Zij herinnert zich nog goed de staat van de omgekomen kapers die naar de tent werden gebracht. Het loog er volgens haar niet om: de kapers waren in hun hoofd geschoten. Zij wilde de slachtoffers fatsoeneren, omdat ze vond dat de stoffelijke overschotten niet in deze toestand konden worden overgedragen (zij hadden immers ook families, aldus Van der Starre-Verploegh Chassé). In het bijzonder herinnert ze zich Hansina Uktolseja: “Dat meisje, ik sloeg haar dikke haar weg, ter hoogte van haar slaap was een enorme ravage (...) Zij is bij haar slaap doodgeschoten.”

---

⁸³ A. van Es, *Volkskrant*, ‘Overheid heeft besloten om trein te bestormen, dan moet je daar voor staan’ (interview H.J. Houthoff), 23 december 2013 (**productie 30**).

⁸⁴ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), p. 80: “De daadwerkelijke actie duurde iets meer dan tien minuten”. In het Archiefonderzoek wordt verder gesteld dat de langeafstand schutters in totaal 9.960 patronen van 7,62 mm tot hun beschikking hadden, maar dat het precieze aantal verschoten kogels niet achterhaald kan worden, zie *idem* p. 81, vn 304. Oud-premier J. den Uyl spreekt in 1987 over “15.000 kogels”, zie o.m. transcriptie documentaire Dokwerk (NPO), *Nederland en de Molukse acties: Dutch Approach (Deel 4)* (2000), clip beschikbaar via Youtube (**productie 17**), tijdcode 51:03 (beelden interview Den Uyl in 1987).

⁸⁵ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), p. 134: “Het antwoord op de vraag of één of meer kapers door een regen van kogels is getroffen, kan op basis van de onderzoeksgegevens om die reden niet worden gegeven.”

78. Tekenend voor de houding van de mariniers ten opzichte van de Molukse kapers was de reactie van een gewonde marinier die in de tent lag nabij de zwaargewonde Junus Ririmasse. Van der Starre-Verploegh Chassé herinnert zich hoe de marinier haar aan de kant duwde om zich op te richten naar de Molukker: “Als ik eraan terugdenk, wilde de marinier maar één ding doen: zorgen dat ook die ene Molukker dood zou gaan”. Van der Starre-Verploegh Chassé is tussenbeiden gaan staan om te voorkomen dat de marinier de Junus Ririmasse alsnog zou aanvallen. De Molukker is vervolgens weggehaald.
79. Van der Starre-Verploegh Chassé heeft zich in 2013 bij het ministerie van justitie gemeld om haar kennis over de feiten te delen; daar bleek echter geen belangstelling voor te zijn. Ook niet na het aankondigen van het archiefonderzoek.⁸⁶

3.1.2 Bewapening

80. Uit de autopsieverslagen en het forensisch rapport blijkt welke kogels bepaalde verwondingen bij Max Papilaja en Hansina Uktolseja hebben veroorzaakt en dus of ze door mariniers in de trein zijn verschoten of door de precisie- en mitrailleursschutters buiten de trein. Zoals hieronder nog zal worden besproken, zijn lang niet alle kogels die hen hebben geraakt, onderzocht. Justitie heeft zich in zijn onderzoek namelijk beperkt tot de kogels en kogelresten die *in* hun stoffelijke overschotten zijn aangetroffen. Maar aan de hand van dat onderzoek kan wel worden vastgesteld welke wapens de verwondingen hebben veroorzaakt waarvan de kogels (of kogelresten) in hun lichaam zijn achtergebleven. Nu bekend is wie welk wapen droeg, kan daarmee ook worden vastgesteld of Max Papilaja en Hansina Uktolseja door de precisie- en mitrailleursschutters *buiten* de trein of door mariniers *in* de trein zijn doodgeschoten.
81. De precisie- en mitrailleursschutters hebben gezamenlijk binnen een tijdsbestek van iets meer dan 10 minuten ongeveer 10-15.000 kogels⁸⁷ op de gekaapte trein

---

⁸⁶ Bron: telefoongesprek Annèt Van der Starre-Verploegh Chassé met mr. L. Zegveld, d.d. 16 april 2014; zie tevens e-mail van A. van der Starre aan mr. L. Zegveld d.d. 26 maart 2014 (**productie 21**).

⁸⁷ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), p. 80: “De daadwerkelijke actie duurde iets meer dan tien minuten”. In het Archiefonderzoek wordt verder gesteld dat de langeafstand schutters in totaal 9.960 patronen van 7,62 mm tot hun beschikking hadden, maar dat het precieze aantal verschoten kogels niet achterhaald kan worden, zie *idem* p. 81, vn 304. Oud-premier J. den Uyl spreekt in 1987 over “15.000 kogels”, zie o.m. transcriptie

afgevuurd. De precisieschutters van de *Bijzondere Bijstandseenheden*⁸⁸ schoten kogels van kaliber 5,56 mm dan wel 7,62 mm. De mitrailleursschutters schoten met geweerpatronen van kaliber 7,62 mm, welke kogels bovendien waren voorzien van een stalen kern en dus dwars door de trein gingen.⁸⁹ Duidelijk is dus dat de kogels die van buiten de trein werden afgevuurd of van kaliber 7.62 mm waren (al dan niet met een stalen kern), of van 5,56 mm.

82. De mariniers die de trein vervolgens enterden, waren volgens het aanvalsplan ieder bewapend met ofwel een uzi, ofwel een revolver (Landmark 3). Per uzi-drager werden twee magazijnen met ieder 25 stuks 9 mm parabellum patronen meegegeven. Degenen die een revolver hanteerden, beschikten ieder over 12 stuks zgh. *Hollow Point 5*-kogels,⁹⁰ van kaliber .38 mm of .357 mm.⁹¹ Over deze munitiesoort komen eisers in hoofdstuk 5 nog te spreken.
83. Overigens zijn de wapens van de precisieschutters, mitrailleursschutters en mariniers in het kader van het justitieel onderzoek niet onderzocht.⁹² Van Brakel verklaarde daarover:

“Wij hebben geen enkel wapen gehad van de mariniers. Niks. Het was een geheime operatie.”⁹³

84. Ook voor justitie was het vanzelfsprekend dat de mariniers niet individueel ter verantwoording zouden worden geroepen. Er wordt in gevallen als deze door justitie vanuit gegaan dat de mariniers een behoorlijke training hebben gehad, met goede instructies op pad worden gestuurd waar zij zich aan houden, en dat ze geen

---

documentaire Dokwerk (NPO), *Nederland en de Molukse acties: Dutch Approach (Deel 4)* (2000), clip beschikbaar via Youtube (**productie 17**), tijdcode 51:03 (beelden interview Den Uyl in 1987).

⁸⁸ De *Bijzondere Bijstandseenheden* bestonden uit precisieschutters afkomstig van de Rijkspolitie, militaire precisieschutters en mariniers, zie *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), p. 40.

⁸⁹ Aansprakelijkstelling d.d. 5 november 2014 (**productie 6**), p. 3; J. Beckers en J. Ririmasse, *Air Mata Kebenaran* (juni 2013) (**productie 31**), p. 18 (inz. dood Papilaja) [per abuis wordt in het rapport gesproken van 5.65 mm, dat moet 5.56 mm zijn advocaten]; zie ook *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), p. 72.

⁹⁰ Aansprakelijkstelling d.d. 5 november 2014 (**productie 6**), p. 3; J. Beckers en J. Ririmasse, *Air Mata Kebenaran* (juni 2013) (**productie 31**), p. 5 (Aanvalsgroepen en bewapening).

⁹¹ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), p. 72: de mariniers droegen óf een uzi (pistoolmitrailleur), óf een revolver met zgh. *hollow point 5* munitie.

⁹² Rapport Van Brakel d.d. 3 januari 1978, No. 29645/1/77 (**productie 26**), p. 1; alleen de vuurwapens en munitie die in de trein waren gevonden, en die afkomstig waren van de kapers, is onderzocht.

⁹³ J. Beckers en J. Ririmasse, *Air Mata Kebenaran* (juni 2013) (**productie 31**), p. 3 (In de trein).

excessief geweld gebruiken, aldus advocaat-generaal Addens. Dat mariniers niet individueel vervolgd zijn, is volgens hem ook aanvaardbaar.⁹⁴

85. De betrokken mariniers zijn na afloop van de gebeurtenissen evenmin gehoord. Er is ook geen ‘debriefing’ geweest.⁹⁵ De mariniers zijn ook nooit gevraagd om op enige wijze verantwoording af te leggen over hun handelen tijdens de actie.⁹⁶ Wel vond enige tijd na 11 juni 1977 een reconstructie plaats in Haarlem met sommige van de betrokken mariniers; deze reconstructie werd gefilmd.
86. Er kan echter niet vanuit worden gegaan dat de reconstructie feitelijk juist was. Zo waren niet alle bij de operatie betrokken mariniers daarbij aanwezig. Volgens BBE-commandant De Waal Malefijt zou er voornamelijk “kader” bij zijn geweest. Onderzoek naar de kogelbanen bleek ook onbegonnen werk, gezien het feit dat de trein op bepaalde plaatsen doorzeefd was met kogels.⁹⁷ Bovendien blijkt dat de mariniers van hun superieuren de opdracht kregen om bepaalde missers buiten beschouwing te laten, zoals het al dan niet afgaan van het springraam.⁹⁸ Dat mariniers hier bewust in meededen, blijkt uit de verklaring van marinier ‘Rinus’ (pseudonym) die betrokken was bij de dood van Hansina Uktolseja:

“Er zou een soort reconstructie komen. Er is daarbij ook gefilmd, maar die film kunnen ze weggooien. Wij deden niet de dingen die we in de trein gedaan hadden. Er liepen daar zoveel mensen rond. Wat zijn dat voor lui? Ik heb daar niet laten zien wat ik precies gedaan had. Dat wilden ze wel maar dat deed ik niet. Ik heb gewoon iets anders gedaan. Kijk, ik weet niet wat er met zo’n video gaat gebeuren.”⁹⁹

87. Na deze ‘reconstructie’ krijgt BBE-eenheidscommandant De Waal Malefijt te horen dat dit meteen de laatste verplichting is van de mariniers die aan de bevrijding van de

---

⁹⁴ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 346-347 (**productie 11**). Advocaat-generaal Addens was overigens zelf niet betrokken bij de justitiële afhandeling van ‘De Punt’.

⁹⁵ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 343 (**productie 11**).

⁹⁶ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 344 (**productie 11**): “Overigens is er niet alleen nooit een evaluatie onderling geweest. De mariniers is überhaupt nooit gevraagd zich op de een of andere manier te verantwoorden voor wat ze in de trein precies gedaan hebben.”

⁹⁷ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 344 (De Waal Malefijt) (**productie 11**).

⁹⁸ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 344-345 (marinier ‘Charley’) (**productie 11**).

⁹⁹ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 345 (marinier ‘Rinus’) (**productie 11**).

trein meededen.¹⁰⁰ Achteraf gezien hadden de mariniers dus feitelijk *carte blanche* toen ze de trein bestormden.

88. Dat niet alle feiten boven tafel zijn gekomen, erkent ook marineofficier Ruud Kloppenburg. In 2013 verklaart hij dat 90% van het verhaal van ‘De Punt’ wel in de media is verschenen en dat daarvan een groot gedeelte juist is, maar dat een klein gedeelte nooit bekend is geworden:

“Maar dan blijft er nog 10% over, waarover tot nu toe niet is gepubliceerd (...) Het gaat hier om (niet onbelangrijke) details die maar bij een heel kleine groep betrokkenen bekend zijn, niet in de laatste plaats bij mij. Het zijn soms ook details die het verschil kunnen maken tussen slagen en falen. Ik ben evenwel van mening dat mijn integriteit en loyaliteit (...) in het geding komen indien ik aan enige vorm van publicatie over deze details zou meewerken. Ook om operationele redenen.”¹⁰¹

89. Door de beperkte omvang van het justitiële onderzoek en het feit dat de individuele mariniers überhaupt niet zijn gehoord, kan vandaag onmogelijk in alle gevallen worden vastgesteld welke kogels door welke persoon zijn afgevuurd. Dat is overigens voor de vaststelling van de aansprakelijkheid van de Staat niet van belang, nu het hier gaat om geweldstoepassing in het kader van een officiële geweldsoperatie.

3.2 Omstandigheden dood Max Papilaja en Hansina Uktolseja

90. De zes gedode kapers liepen in totaal 144 verwondingen op als gevolg van het op hen gerichte vuur. Omdat het justitieel onderzoek echter beperkt bleef tot de kogels en kogelresten die in de lichamen van de omgekomen personen waren aangetroffen, kan niet ten aanzien van ál die verwondingen worden vastgesteld uit welk wapen deze afkomstig was. Hoewel het niet kan worden uitgesloten, kan om die reden niet van álle omgekomen kapers met zekerheid worden gezegd dat ze door de mariniers in de trein zijn gedood.

---

¹⁰⁰ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 345 (marinier ‘Rinus’) (**productie 11**).

91. Ten aanzien van Max Papilaja en Hansina Uktolseja staat echter vast dat zij door mariniers in de trein zijn doodgeschoten. Bovendien staat vast dat dit is gebeurd terwijl zij reeds zwaar waren getroffen door kogels van buiten de trein en dus op geen enkele wijze in staat waren zichzelf te verweren. De schoten van de mariniers zijn van dichtbij gelost, onder meer op het hoofd van Max Papilaja en Hansina Uktolseja.
92. Eisers gaan in het hiernavolgende in meer detail in op de omstandigheden waaronder Max Papilaja en Hansina Uktolseja om het leven zijn gekomen. Zij gaan daarbij ook in op de feitelijke verweren van de Staat.¹⁰²

3.2.1 *Dood van Max Papilaja*

93. Max Papilaja bevond zich ten tijde van de bestorming van de trein in het voorste gedeelte in de cockpit; hij was daar met medekapers George Matulesy en Dominggus Rumamory.
94. Dat deel van de trein is in de eerste fase van de bevrijdingsactie onder vuur genomen door acht precisieschutters en één mitrailleursschieter. Deze langeafstand schutters hebben het voorste gedeelte van de trein met kogels doorzeefd. Foto's daarvan zijn als **producties 22-23** bijgevoegd. Vervolgens bestormde *Aanvalsgroep 5*, bestaande uit vijf mariniers onder leiding van Bertus Peeks, dit gedeelte van de trein. Vier van de mariniers droegen uzi's (9 mm parabellum) en één droeg een revolver (.38 of .357 mm Magnum).¹⁰³
95. De pathologen troffen 71-73 verwondingen aan op de lichamen van George Matulesy, Dominggus Rumamory en Max Papilaja.¹⁰⁴ De aard en het aantal verwondingen, maar ook de staat van het voorste gedeelte van de trein, laten geen andere conclusie toe dan dat de kapers al tijdens de voorbeschietingen waren uitgeschakeld.

---

¹⁰¹ J. Beckers en J. Ririmasse, *Air Mata Kebenaran* (juni 2013) (**productie 31**), p. 4, in reactie op een informatieverzoek van de opstellers van het rapport.

¹⁰² Reactie Aansprakelijkstelling, brief van de Staat aan eisers d.d. 9 februari 2015 (**productie 7**), p. 2-4 en 6-10 (Bijlage - Onjuiste feitelijke stellingen, suggesties en conclusies).

¹⁰³ J. Beckers en J. Ririmasse, *Air Mata Kebenaran* (juni 2013) (**productie 31**), p. 16 (Voorste gedeelte van de trein).

¹⁰⁴ George Matulesy had 28 verwondingen; Dominggus Rumamory had 33 verwondingen; Max Papilaja had 10-12 verwondingen.

96. Ook de Staat erkent dat het aannemelijk is dat de drie kapers in het voorste deel van de trein als gevolg van de voorbeschietingen zwaar dan wel dodelijk gewond waren:

“In de kop van de trein zijn twee gijzelnemers waarschijnlijk zwaargewond en één gijzelnemer is dodelijk getroffen.”¹⁰⁵

In het Archiefonderzoek van de Staat wordt ook erkend, dat er in het bronmateriaal geen aanwijzingen zijn dat deze drie zich bij de beëindiging van de treinkaping tegen de mariniers hebben verzet. Eveneens wordt overwogen dat het “gelet op de houding van de overleden gijzelnemers en het niet aantreffen van hulzen uit de wapens van gijzelnemers in de coupés, [niet waarschijnlijk is] dat de gijzelnemers wapens hebben gebruikt.”¹⁰⁶

97. Uit de autopsieverslagen blijkt dat George Matulesy bij overlijden 28 verwondingen had. Het dodelijk schot was er één door zijn hoofd; de kogel is daarbij niet aangetroffen.¹⁰⁷ De kogels die wel werden aangetroffen, waren volgens Van Brakel hoogstwaarschijnlijk zowel kogels met een stalen kern van het kaliber 7,62 mm¹⁰⁸ als kogels van het kaliber 9 mm parabellum¹⁰⁹. Het staat derhalve vast dat George Matulesy door zowel door kogels van de precisie- en mitrailleurschutters als van de mariniers in de trein was geraakt.
98. Domingus Rumamory had bij overlijden 33 verwondingen.¹¹⁰ Bij hem werden elf kogels of kogelresten aangetroffen, waarvan tien volgens Van Brakel waarschijnlijk kogels met een stalen kern waren, van het kaliber 7,62.¹¹¹

---

¹⁰⁵ Transcriptie ‘Animatie De Punt (1977)’ (Min.Def, 19 november 2014), (**productie 18**), tijdcode 02:39.

¹⁰⁶ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), p. 91 (kader).

¹⁰⁷ *Pro Justitia*, Autopsieverslag G.A. Matulesy, G.S. 77-182 d.d. 22 juni 1977, Dr. J.D. Elema, arts, lector in de Algemene Pathologie aan de Rijksuniversiteit te Groningen (**productie 32**), p. 5 (G), 6 (H).

¹⁰⁸ Te weten: kogels/kogeldelen 7.I (losse kogels op brancard), 7.V (kogel midden-onderzijde rug), 7.IX (kogel uit rechterbovenbeen) en 7.X (kogel linkerbovenbeen achterzijde), zie Rapport Van Brakel d.d. 3 januari 1978, No. 29645/I/77 (**productie 26**), p. 2 (Metaaldelen uit het lichaam van G.A. Matulesy). Zie *idem* p. 6.

¹⁰⁹ Te weten: kogels/kogeldelen 7.II (kogel linkerbovenarm), en 7.VIII (kogel rechterbekkenrand), zie Rapport Van Brakel d.d. 3 januari 1978, No. 29645/I/77 (**productie 26**), p. 2 (Metaaldelen uit het lichaam van G.A. Matulesy). Zie *idem* p. 6.

¹¹⁰ *Pro Justitia*, Autopsieverslag D. Rumamory, G.S. 77-184 d.d. 21 juni 1977, Dr. H.J. Houthoff, arts, patholoog-anatoom aan de Rijksuniversiteit te Groningen (**productie 33**), p. 6 (E), 7-8 (F).

¹¹¹ Te weten: kogels/kogeldelen 8.I (kogeldeel achterzijde bovenbeen rechts), 8.II (kogel linkerbekkenkam), 8.III (platgeslagen kogel op laken bij linkeronderbeen), 8.IV (platgeslagen kogel in onderhuid voorzijde rechterbovenbeen), 8.V (kogel links in scrotum), 8.VI (kogel in onderhuid rechts in de nek), 8.IX (kogel linkerknie), 8.X (kogel linkerhiel), 8.XI (kogel en mantel met splinter rechterbovenbeen, achter), 8.XII (kogel rechts bij luchtpijp onder borstbeen), 8.XIII (kogel rechterbovenbeen ter hoogte van heup), zie Rapport Van Brakel d.d. 3 januari 1978, No. 29645/I/77 (**productie 26**), p. 2-3 (Metaaldelen, glas en veren uit het lichaam

99. Op grond van de informatie waarover eisers thans bezitten, kan niet worden vastgesteld of het voor George Matulesy dodelijke schot door mariniers in de trein is afgevuurd of dat hij is omgekomen als gevolg van de voorbeschietingen. Dat geldt evenzeer voor Domingus Rumamory. Dit wordt ook in het Archiefonderzoek dat in 2014 in opdracht van de Staat werd verricht erkend.¹¹²
100. Dat is anders voor Max Papilaja. Uit de aard van zijn verwondingen en de kogels die in zijn lichaam zijn gevonden, volgt dat hij werd gedood door mariniers die zich *in* de trein bevonden.
101. Uit zijn autopsierapport blijkt dat hij ongeveer gelijktijdig tien tot twaalf verwondingen opliep. Max Papilaja had onder meer een schotwond met een doorsnee van 1 cm links in de rug met een loodrechte inslag.¹¹³ Dit duidt erop dat het wapen loodrecht op zijn rug was gericht, terwijl Max Papilaja stond of lag. Daarnaast had hij meerdere verwondingen aan zijn benen, die van verschillende richtingen kwamen. Welke wapens deze verwondingen hebben veroorzaakt kan niet met zekerheid worden gezegd: de patholoog-anatoom heeft slechts één kogel teruggevonden in de achterzijde van het rechter bovenbeen van Max Papilaja. Volgens Van Brakel ging het daarbij om een 7,62 mm kogel, en dus één die was afgeschoten door de langeafstand schutters. Terwijl het onduidelijk is of voornoemde verwondingen zijn veroorzaakt door kogels van binnen of buiten de trein, staat wel vast dat ze Max Papilaja hebben uitgeschakeld.
102. Max Papilaja is ook door het hoofd geschoten. De bewuste kogel trof hem op de linker zijde van zijn gezicht onder het jukbeen, en baande zich vervolgens een weg richting zijn hersenen.¹¹⁴ Hoewel deze verwonding volgens de patholoog-anatoom

---

van D. Rumamory). Zie *idem* p. 6. Ad 8.VII betrof glas en veren rechtsboven uit de borst, en Ad 8.VIII was een niet nader te identificeren stukje lood in het rechterbovenbeen.

¹¹² *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 4.4.6 (Matulesy) en 4.4.7 (Rumamory), p. 96-98.

¹¹³ *Pro justitia* Autopsieverslag M.J. Papilaya, G.S. 77-185 d.d. 22 juni 1977, arts, hoogleraar Speciële Pathologie en de Gerechtelijke Geneeskunde Dr. Ph.J. Hoedemaker (**productie 28**), p. 2: “Aan de rugzijde aan de linker kant, 5 cm naast de wervelkolom ter hoogte van de vijfde lendenwervel werd een wond aangetroffen met een doorsnede van 1 cm. Deze wond was naar voren toe te sonderen over een afstand van 13 cm.” Dit wijst erop dat de kogel loodrecht is ingeslagen.

¹¹⁴ *Pro justitia* Autopsieverslag M.J. Papilaya, G.S. 77-185 d.d. 22 juni 1977, arts, hoogleraar Speciële Pathologie en de Gerechtelijke Geneeskunde Dr. Ph.J. Hoedemaker (**productie 28**), p. 2: “In de linker wang vlak onder het jukbeen werd een wond aangetroffen van 1 cm in diameter. Deze wond was via het jukbeen onder het oog langs te sonderen tot onderhuids aan de linker zijde van het hoofd over een afstand van 14 cm.”; zie ook Rapport Van Brakel d.d. 3 januari 1978, No. 29645/I/77 (**productie 26**), p. 5 (M.J. Papilaja).

op zichzelf niet dodelijk was, blijkt uit diens bevindingen wel dat Max Papilaja deze verwonding bij leven opliep. Deze verwonding is toegebracht door een marinier in de trein. Dat blijkt uit het feit dat de kogel, die in zijn hoofd achterbleef, afkomstig was van een pistoolmitrailleur van het kaliber 9 mm para.¹¹⁵

103. Max Papilaja had daarnaast een verwonding die via een inschot opening boven het linker sleutelbeen naar zijn borstholte liep. Deze kogel is vervolgens door zijn hart gegaan en tot in de buikholte gekomen, en heeft volgens de patholoog-anatoom de dood van Max Papilaja veroorzaakt.¹¹⁶ De kogel is volgens het autopsieverslag niet aangetroffen in het lichaam van Max Papilaja. Derhalve stelt de patholoog-anatoom: “de mogelijkheid bestaat dat de kogel die deze verwondingen had veroorzaakt (..) het lichaam weer had verlaten”. Uit het autopsieverslag blijkt echter dat het dodelijk schot door mariniers in de trein moet zijn veroorzaakt. Bij het inschot (dus bij het linker sleutelbeen) trof de patholoog-anatoom namelijk ook een “8 cm lange verticale schroevleek” aan.¹¹⁷ Dat betekent dat er een wapen direct in contact met het slachtoffer is geweest. Anders gezegd, het schot werd gegeven doordat een marinier zijn wapen op de huid van Max Papilaja heeft gezet.
104. De conclusie van eisers dat de dodelijke verwonding door mariniers in de trein was veroorzaakt, vindt verder steun in het feit dat uit het autopsieverslag ook blijkt dat er “vrijwel tegelijk” met het zojuist besproken dodelijke projectiel ook een tweede projectiel was afgeschoten dat aan “de linker zijde naast het borstbeen ter hoogte van de derde rib” werd gevonden. Dat *kogeldeel*, dat in de linker borstholte van Max Papilaja is aangetroffen, is volgens Van Brakel van het kaliber 9 mm para kogel,¹¹⁸ en is dus verschoten door een marinier in de trein.

Zie *idem* p. 2 (Metaaldelen uit lichaam van M.J. Papilaja): betreft 4.III, “gedeelte kogel, linksboven in de borstholte aangetroffen”.

¹¹⁵ Rapport Van Brakel d.d. 3 januari 1978, No. 29645/I/77 (**productie 26**), p. 5 (M.J. Papilaja). Zie *idem* p. 2 (Metaaldelen uit lichaam van M.J. Papilaja): betreft Ad. 4.II: “kogel, via bovenlip door hoofd. Blijven steken in linkerachterzijde hoofd onder de hoofdhuid”.

¹¹⁶ *Pro justitia* Autopsieverslag M.J. Papilaja, G.S. 77-185 d.d. 22 juni 1977, arts, hoogleraar Speciële Pathologie en de Gerechtelijke Geneeskunde Dr. Ph.J. Hoedemaker (**productie 28**), p. 5 (E), 6 (F).

¹¹⁷ *Pro justitia* Autopsieverslag M.J. Papilaja, G.S. 77-185 d.d. 22 juni 1977, arts, hoogleraar Speciële Pathologie en de Gerechtelijke Geneeskunde Dr. Ph.J. Hoedemaker (**productie 28**), p. 2 (A): “Aan de linker zijde vlak boven het linker sleutelbeen werd een wond gevonden van 1½ cm in diameter, hierboven bevond zich een 8 cm lange verticale schroevleek”. Dit duidt op beschadiging op basis van hitte-inwerking.

¹¹⁸ Rapport Van Brakel d.d. 3 januari 1978, No. 29645/I/77 (**productie 26**), p. 5 (M.J. Papilaja). Zie *idem* p. 2 (Metaaldelen uit lichaam van M.J. Papilaja): betreft Ad. 4.III, “gedeelte kogel, linksboven in de borstholte aangetroffen.”

105. Eisers concluderen dat dat Max Papilaja is doodgeschoten door de mariniers die zich in de trein bevonden, terwijl hij op dat moment als gevolg van de voorbeschietingen al was uitgeschakeld en geen bedreiging (meer) vormde. Max Papilaja is beschoten met het uitsluitende doel om hem te doden.

Verweren Staat ten aanzien van de dood van Max Papilaja

106. De Staat erkent dat het “meest waarschijnlijk [is] dat het dodelijk schot van dichtbij is afgevuurd”, nu uit het autopsierapport blijkt dat er een schroeiplek van 8 cm boven de inschotopening van die wond is aangetroffen.¹¹⁹ Daarnaast erkent de Staat (op grond van het ontbreken van hulzen in de coupés) dat Max Papilaja zich inderdaad niet tegen de mariniers heeft verweerd.¹²⁰
107. Niettegenstaande de bovenstaande eigen conclusie van de Staat stelt hij ook, dat Max Papilaja dodelijk getroffen werd “door een projectiel dat kan zijn afgevuurd door zowel de precisieschutters als de mariniers buiten de trein, als de mariniers in de trein al dan niet van dichtbij”; dat uit de beschikbare gegevens “niet [kan] worden afgeleid of het dodelijk schot van buiten de trein is afgevuurd dan wel van binnen”; en of dat de precieze toedracht van het dodelijk schot niet kan worden vastgesteld.¹²¹ Gezien zijn eerdere standpunt dat de dodelijke kogel ‘meest waarschijnlijk van dichtbij’ is afgevuurd, zijn deze overige stellingen onbegrijpelijk en overigens onjuist. De herkomst van het dodelijk schot is immers duidelijk. Temeer nu uit het forensisch rapport ook blijkt dat er een “vrijwel gelijk” afgevuurd projectiel nabij die verwonding werd aangetroffen van het kaliber 9 mm parabellum, die dus door de mariniers in de trein is afgeschoten.
108. Ten aanzien van de stellingen over de verwondingen en dood van Max Papilaja betwist de Staat verder geen specifieke punten.

---

¹¹⁹ Reactie Aansprakelijkstelling, brief van de Staat aan eisers d.d. 9 februari 2015 (**productie 7**), p. 7-8 (Bijlage - Onjuiste feitelijke stellingen, suggesties en conclusies).

¹²⁰ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), p. 91 (kader).

¹²¹ Reactie Aansprakelijkstelling, brief van de Staat aan eisers d.d. 9 februari 2015 (**productie 7**), p. 7-8 (Bijlage - Onjuiste feitelijke stellingen, suggesties en conclusies).

3.2.2 *Dood van Hansina Uktolseja*

109. Hansina Uktolseja was de enige vrouw onder de Molukse kapers. Zij sliep ten tijde van de bestorming met Rudi Lumalessil in de achterste helft van de trein.¹²²
110. Hansina Uktolseja heeft een enorm aantal verwondingen door kogels op gelopen; in totaal werden er in haar lichaam veertig verwondingen gevonden. Ook Hansina werd gedood door mariniers die in de trein waren, zo blijkt uit de aard van haar verwondingen en de kogels die in haar lichaam zijn aangetroffen. Het gedeelte van de trein waar zij zich bevond, werd bestormd door *Aanvalsgroep 2*, bestaande uit vijf mariniers onder leiding van 'Rinus' (pseudoniem). Vier van de mariniers droegen een revolver (.38 of .357 mm Magnum), marinier 'Rinus' droeg een uzi (9 mm parabellum).¹²³ Hansina Uktolseja gebruikte zelf geen wapen en verzette zich niet.
111. Uit het verhoor van haar partner, Rudi Lumalessil, die de bestorming van de trein overleefde, blijkt dat zij op de ochtend van 11 juni 1977 wakker werden door de beschietingen van buiten de trein. Zij zijn vervolgens plat op hun buik naar voren gekropen richting het restauratiegedeelte. Op enig moment gaf Hansina Uktolseja aan dat ze niet verder kon omdat ze in haar kuitbeen was geraakt. Rudi Lumalessil heeft haar toen verder getrokken, richting de harmonica-sluis. Tijdens zijn verhoor bij de politie verklaarde hij dat hij dacht dat ze op dat moment al door meerdere kogels was geraakt. Toen ze bij de harmonica-sluis aankwamen, vertelde hij haar dat ze moest bidden, hetgeen hij haar vervolgens hardop hoorde doen. Rudi Lumalessil stond toen op en liep door naar de vrouwencoupé.¹²⁴
112. De pathologen-anatoom troffen in het lichaam van Hansina Uktolseja doorschoten door de benen aan, die naar hun aard onmiddellijk tot onvermogen tot staan moeten hebben geleid. Daarnaast constateerden zij doorschoten door de armen en verwondingen aan de linkerhand. Deze wijzen erop dat zij heeft geprobeerd haar lichaam tegen een kogelregen te beschermen. Omdat het hier om doorschoten ging

---

¹²² Ter hoogte van stoelnummers 171 t/m 178.

¹²³ J. Beckers en J. Ririmasse, *Air Mata Kebenaran* (juni 2013) (**productie 31**), p. 5, 7 (Hansina Uktolseja); P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 318. Marinier 'Rinus' was bewapend met een uzi, zie zijn eigen verklaringen in *idem* p. 320-321 (marinier 'Rinus') (**productie 11**).

¹²⁴ *Proces-verbaal van 'Treinkaping' te De Punt over het tijdvak 23 mei 1977 t/m 11 juni 1977*, p. B29 (verhoor M.R. Lumalessil d.d. 13 juni 1977 omstreeks 13:00 uur) (**productie 34**). Zie ook *Proces-verbaal van 'Treinkaping' te De Punt over het tijdvak 23 mei 1977 t/m 11 juni 1977*, p. B45-B46 (verhoor M.R. Lumalessil d.d. 20 juni 1977 omstreeks 13:00 uur), p. B45-B46 (**productie 35**).

en justitie niet alle kogels in de trein heeft onderzocht, kan op grond van de stukken niet worden vastgesteld van welk kaliber wapen zij afkomstig waren.

113. Uit het autopsieverslag van Hansina Uktolseja blijkt daarnaast dat de meest ernstige verwondingen – die een groot verlies aan bloed – veroorzaakten, dicht bij elkaar in de borst lagen. Het dodelijk schot was volgens de patholoog-anatoom de kogel die links achter in de hals werd teruggevonden, en die na intreden onder haar rechter ribbenboog het hart en de linker longader van Hansina Uktolseja had verscheurd, met inwendige verbloeding tot gevolg.¹²⁵ Het gaat om kogel 5.VI uit het forensisch rapport. Deze kogel is door Van Brakel geïdentificeerd als een revolverkogel.¹²⁶ Het waren de mariniers in de trein die deze wapens droegen, zodat daarmee vaststaat dat één van hen dit dodelijk schot heeft gelost.
114. Hansina Uktolseja liep daarnaast een zware schotwond aan het hoofd op die van haar rechteroor naar het schedeldak liep en een uitgebreide breuk heeft veroorzaakt. De patholoog-anatoom concludeerde dat deze verwonding mogelijk nog niet de dood van Hansina Uktolseja veroorzaakte, maar dat het haar wel bewusteloos moet hebben geslagen.¹²⁷ Dit schot is toegebracht door revolvermunitie waarvan delen onder het schedeldak zijn aangetroffen. Van Brakel concludeerde dat de kogel “zeer waarschijnlijk” afkomstig was van .38 of .357 Magnum revolvers. Datzelfde geldt voor de platgeslagen kogel die in de rug van Hansina Uktolseja werd aangetroffen. Ook van de schotwond in haar schouder is door Van Brakel vastgesteld dat het een .38 of .357 Magnum revolvershot moet zijn geweest.¹²⁸ Het waren de mariniers in de trein die deze wapens droegen.¹²⁹ Dan zijn er nog twee schotwonden aangetroffen in de schaamstreek, ontstaan door schoten terwijl Hansina Uktolseja op de grond lag. De kogelresten die zijn gevonden duiden erop dat het gaat om schoten van een

---

¹²⁵ *Pro justitia* Autopsieverslag H.F. Uktolseja, G.S. 77-181 d.d. 23 juni 1977, Dr. H.J. Houthoff patholoog anatoom aan de Rijksuniversiteit Groningen (**productie 29**), p. 6 (C) (projectiel VI), 8 (G); zie tevens J. Beckers en J. Ririmasse, *Air Mata Kebenaran* (juni 2013) (**productie 31**), p. 6 (Hansina Uktolseja).

¹²⁶ Rapport Van Brakel, d.d. 3 januari 1978, No. 29645/I/77 (**productie 26**), p. 5 (H.F. Uktolseja). Zie *idem* p. 2 (Metaaldelen uit lichaam van H.J. Uktolseja): betreft Ad. 5.VI: “kogel linkerschouder”.

¹²⁷ *Pro justitia* Autopsieverslag H.F. Uktolseja, G.S. 77-181 d.d. 23 juni 1977, Dr. H.J. Houthoff patholoog anatoom aan de Rijksuniversiteit Groningen (**productie 29**), p. 7 (F), 8 (G).

¹²⁸ Rapport Van Brakel, No. 29645/I/77 (**productie 26**), p. 5 (H.F. Uktolseja). Zie *idem* p. 2 (Metaaldelen uit lichaam van H.J. Uktolseja): betreft Ad. 5.IV: “platgeslagen kogel rugzijde achter endeldarm”, 5.VI: “kogel linkerschouder”, 5.VII: “kogeldelen uit de hersenen onder het schedeldak”.

¹²⁹ De mariniers droegen óf een uzi (pistoolmitrailleur) dat kaliber 9 mm kogels kon verschietsen, óf een revolver met dat zgh. *hollow point 5* munitie kon verschietsen. Deze kogels hadden kaliber .38 of .357 mm. Zie J. Beckers en J. Ririmasse, *Air Mata Kebenaran* (juni 2013) (**productie 31**), p. 5 (Aanvalsgroepen en

marinier. De verwondingen lopen in de lengterichting van de schoten door tot in de buikholtte, wat tot de conclusie leidt dat de schutter zijn wapen vlak boven de vloer gehouden moet hebben en gericht tussen de benen heeft gevraagd.¹³⁰ Dit concludeerde ook de patholoog-anatoom: volgens hem waren de verwondingen aan de rechter schaamlip, de schedel, de rechter voorzijde van de ribben en de rechter lies allen veroorzaakt door kogels die “vanuit een lage positie rechts voor zijn afgeschoten”.¹³¹ Gezien hun positie en de kogelresten laat één en ander geen andere conclusie toe dan dat ook deze schoten zijn gelost door mariniers *in* de trein.

115. Kortom, Hansina Uktolseja was zwaargewond, maar nog in leven toen zij kort daarna bij de harmonica-sluis door de aanvalsgroep werd aangetroffen. Zij beschikte niet over een wapen. Gezien het feit dat ze slechts in een onderbroekje en T-shirt was gekleed is het bovendien bezwaarlijk vol te houden dat de mariniers konden denken dat ze wellicht een wapen verborg. Eisers voegen een foto bij van het levenloze lichaam van Hansina Uktolseja in de trein (**productie 24**).
116. Ook Hansina Uktolseja was dus op het moment dat de mariniers haar in de trein aantreffen reeds uitgeschakeld en vormde voor hen geen bedreiging (meer). Evenwel hebben de mariniers haar onder vuur genomen, en gedood.
117. Uit interview met de betrokken mariniers blijkt dat zij, in weerwil van de geweldsinstructie, ook geen enkele intentie hadden om Hansina Uktolseja te arresteren. Zoals gezegd kreeg zij te maken met *Aanvalsgroep 2* en dus marinier ‘Rinus’. Hij verklaarde:

“Het komt bij mij niet op om te kijken: kan iemand nog gearresteerd worden? Zo denk ik niet. Ik schakel iemand uit. Als ik iemand uitschakel en hij beweegt daarna nog, dan is hij voor mij dus nog niet uitgeschakeld. Daar discussieer ik niet over: dan schakel ik ze helemaal uit. Voor de zekerheid. Zodra er geen beweging meer in zit, is iemand waarschijnlijk dood. Dat is dan jammer. Ik maak mijn werk af. Anders heb ik straks zelf

---

bewapening); *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), p. 72; zie tevens Aansprakelijkstelling p. 3.

¹³⁰ J. Beckers en J. Ririmasse, *Air Mata Kebenaran* (juni 2013) (**productie 31**), p. 7 (inz. Hansina Uktolseja).

¹³¹ *Pro justitia* Autopsieverslag H.F. Uktolseja, G.S. 77-181 d.d. 23 juni 1977, Dr. H.J. Houthoff patholoog anatoom aan de Rijksuniversiteit Groningen (**productie 29**), p. 7 (F);

een pistool of een uzi in mijn rug (...) Als het aan mij had gelegen, had geen enkele Molukker het overleefd.”¹³²

118. Ook uit zijn verdere verklaring blijkt dat ‘Rinus’ er die ochtend op uit was de door hem aangetroffen ‘terroristen’ allemaal af te maken. Zelfs indien zij reeds waren uitgeschakeld, en ook indien zij zich overgaven. Het Ministerie van Defensie meldt dat, omdat kaper Junus Ririmasse om hulp riep, de mariniers hoorden “dat hij geen gevaar meer vormt”¹³³ Uit de eigen verklaring van ‘Rinus’ blijkt dat hij Hansina Uktolseja in nagenoeg dezelfde staat aantrof:

“Toen zag ik Hansina, ze lag half op de grond (...) Ze leefde nog op dat moment. Ze schudde nog wat met haar hoofd, ze riep ‘mama, mama’ geloof ik. Ik had haar geraakt. Dat kan niet anders, want ik heb echt de volle laag gegeven, die hoek in (...) Ik moest haar uitschakelen. Vlak daarvoor was er nog op mij gevuld, en een paar seconden daarna zie ik een van die terroristen liggen. Ze was weliswaar aangeschoten, maar iemand die aangeschoten is en zelf een wapen heeft, kan toch nog schieten (...) Ik heb toen van vlakbij nog een keer met mijn uzi een salvo afgevuurd op Hansina. Mijn prioriteit is: alles wat aan tango’s op mijn weg komt, uitschakelen. En of die tango’s het er dan levend afbrengen of niet, maakt me dan niet uit.”¹³⁴

119. Enerzijds blijkt uit de verklaring van ‘Rinus’ dat hij Hansina Uktolseja willens en wetens van dichtbij onder vuur nam terwijl zij geen bedreiging meer vormde. Zijn stelling dat er bij haar een wapen kon liggen wordt ontkracht door het feit dat ze gezien haar kleren geen wapens kón verbergen (zie opnieuw: **productie 24**). Zij zou overigens niet in staat zijn geweest zich van enig wapen te bedienen, omdat ze zwaar gewond was. ‘Rinus’ bevestigt overigens in hetzelfde interview dat er geen wapens bij haar in de buurt waren;¹³⁵ dit blijkt evenzeer ook uit het Archiefonderzoek.¹³⁶

---

¹³² P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 319 (**productie 11**).

¹³³ Transcriptie ‘Animatie De Punt (1977)’ (Min.Def. 19 november 2014), (**productie 18**), tijdcode 04:04.

¹³⁴ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 320-321 (**productie 11**).

¹³⁵ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 321 (**productie 11**).

¹³⁶ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), p. 86: “Het staat vast dat Hansina Francina Uktolseja niet op de mariniers heeft gevuld omdat er naderhand in haar omgeving geen wapens werden aangetroffen.”

120. Alles in samenhang bezien blijkt dus dat op het moment dat Hansina Uktolseja door de mariniers in de trein was aangetroffen, zij geen bedreiging vormde. Hoewel er geen noodzaak was haar te beschieten, hebben de mariniers haar desalniettemin (meermalen) bewust onder vuur genomen.
121. Enerzijds gaat het volgens zijn eigen verklaringen om 'Rinus' die haar met zijn uzi onder vuur nam.¹³⁷ Maar nu uit het autopsieverslag volgt dat Hansina Uktolseja door revolvergeschoten om het leven is gebracht, staat vast dat ook één of meer andere mariniers in *Aanvalsgroep 2* haar onder vuur hebben genomen. De verklaring van 'Rinus' dat hij een einde maakte aan het leven van Hansina Uktolseja door voor de goede orde nog een 'uzi-salvo' op haar af te vuren, kan dus niet kloppen.
122. Overigens is door de recherche een poging ondernomen om 'Rinus' over de dood van Hansina Uktolseja te bevragen; voor zover bekend is hij de enige die daarover is benaderd. Hijzelf vertelt daarover het volgende:

“Ik heb na die actie nog wel bezoek gehad van de recherche. Ik moest me verantwoorden voor Hansina. Daar heb ik niet aan meegewerkt, ik ben gewoon weggelopen. Ik zei: ‘Ga jij zelf maar eens in die trein zitten, en voer zelf maar eens die actie uit. Wat heb ik met jou te maken? Al had Hansina geknipperd met haar pink. Wat wil je dan dat ik doe? Sodemieter op man.’ En ik ben weggelopen. Nooit meer iets van gehoord verder. Ik ben ook wel eens boos geworden op een officier in opleiding van de mariniers. Hij liet me foto's zien van wat ik dan had aangericht. Ik zei: ‘Wat ben jij nou voor een waardeloze lul.’ Ik had hem bijna voor zijn bakkes geslagen.”¹³⁸

123. Nog los van de verklaring van marinier 'Rinus' blijkt ook uit de autopsieverslagen en het forensisch rapport hoe Hansina Uktolseja aan haar einde kwam. Op grond van de thans beschikbare gegevens kan niet anders dan geconcludeerd worden dat Hansina Uktolseja opzettelijk is doodgeschoten door de mariniers die zich in de trein bevonden.

---

¹³⁷ Transcriptie documentaire Dokwerk (NPO), *Nederland en de Molukse acties: Dutch Approach (Deel 4)* (2000), clip beschikbaar via Youtube (**productie 17**), tijdcode 43:56 ('Ruud').

¹³⁸ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 347 (**productie 11**).

Verweren Staat ten aanzien van de dood van Hansina Uktolseja

124. De Staat erkent in zijn Archiefonderzoek dat Hansina Uktolseja in hulpeloze toestand door haar vriend werd achtergelaten.¹³⁹
125. De Staat erkent vervolgens ook dat Hansina Uktolseja minstens driemaal door mariniers in de trein is beschoten en dat één van die kogels haar fataal werd.¹⁴⁰
126. In het Archiefonderzoek wordt tevens erkend dat zij op dat moment nog leefde. Maar – zo stelt de Staat - uit het *bronmateriaal* zou niet kunnen worden vastgesteld dat zij nog iets gezegd heeft of heeft bewogen. Zodoende zijn er volgens de archiefonderzoekers geen aanwijzingen dat zij zich “duidelijk waarneembaar heeft overgegeven”, en valt de geweldstoepassing in haar geval binnen de grenzen van het toelaatbare was gebleven.¹⁴¹ Die stelling is echter onhoudbaar. Eisers wijzen op de verklaringen van de mariniers die hierboven zijn weergegeven. Hansina lag geheel uitgeschakeld in een plas bloed in de hoek op de grond van de trein en riep ‘mama mama’.¹⁴²
127. De Staat betwist dat er gericht is geschoten tussen de benen van Hansina Uktolseja. Onder Punt 4 van zijn brief van 9 februari 2015, onder verwijzing naar het Archiefonderzoek, stelt de Staat dat de verschillende doorschotverwondingen in de benen van Hansina Uktolseja veroorzaakt kunnen zijn door schoten van zowel de precisieschutters als de mariniers in de trein.¹⁴³ Eisers verwijzen naar hetgeen ze hierboven hebben gesteld over de schoten tussen de benen van Hansina Uktolseja.

3.3 Samenvatting

128. Max Papilaja en Hansina Uktolseja zijn door de mariniers in de trein geëxecuteerd. Beide kapers waren als gevolg van de voorbeschietingen reeds uitgeschakeld. Zodoende konden zij geen bedreiging (meer) vormen voor de mariniers en/of de

---

¹³⁹ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), p. 84, 94.

¹⁴⁰ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), p. 94 101.

¹⁴¹ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), p. 101.

¹⁴² P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 320-321 (**productie 11**).

¹⁴³ *Reactie Aansprakelijkstelling*, brief van de Staat aan eisers d.d. 9 februari 2015 (**productie 7**), p. 8 (Bijlage - Onjuiste feitelijke stellingen, suggesties en conclusies).

gijzelaars. De mariniers hadden hen dan ook moeten arresteren. Dat is echter niet gebeurd. In plaats daarvan zijn Max Papilaja en Hansina Uktolseja op korte afstand onder vuur genomen, waarbij zij door de borst en het hoofd zijn geschoten. Door dit vuur, zijn Max Papilaja en Hansina Uktolseja om het leven gekomen.

4. FEITEN: NASLEEP TREINKAPING EN AFHANDELING DOOR DE STAAT

4.1 Politieke verantwoording door de regering

129. Drie dagen na afloop van de treinkaping, legde minister-president Den Uyl een verklaring af aan de Tweede Kamer over de beëindiging van de gijzelingsacties De Punt. Een week later kwam het regeringsverslag van de minister van justitie Van Agt, waarin ook de antwoorden op kamervragen werden opgenomen. Het Kamerdebat volgde op 23 juni 1977.¹⁴⁴

130. Ten aanzien van de omvang van het door de Staat toegepaste geweld, werd door de regering meermalen benadrukt dat de treinkaping met “beheerst geweld” zou zijn beëindigd. In de inleiding bij het Archiefonderzoek over de gijzelingen, viel de term vijfmaal:

“[T]oen geboden was met beheerst geweld een einde aan de martelende gijzelingen te maken (...) [D]e toepassing van (beheerst) geweld kon onvermijdelijk worden (...) [O]f de terroristen (...) een vliegtuig met bemanning ter beschikking te stellen (...) òf met beheerst geweld aan de gijzelingen een einde te maken (...) Daarom hebben wij besloten dat een aanvalsplan dat (...) voor zoveel mogelijk (...) voldeed aan de eisen van beheerst geweld, zou worden uitgevoerd (...) Met uiterst beheerst

---

¹⁴⁴ Een aantal relevante kamerstukken is in 1977 in gebundelde vorm uitgegeven, *De gijzelingen in Bovensmilde en Vries* (Staatsuitgeverij: Bovensmilde, 1977) (**productie 36**). Het boek bevat de Regeringsverklaring over het met betrekking tot de gijzelingen in De Punt en Smilde gevoerde beleid, vergadering Tweede Kamer van 14 juni 1977 (p. 3-5) Kamerstuk 2K 14610, nrs. 1-2, Brief van de Minister van Justitie (A.A.M. van Agt) aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten Generaal d.d. 21 juni 1977 (p. 6) en Verslag over de gijzelingen: brief van de minister van justitie d.d. 21 juni 1977 (p. 7-23), met als bijlage antwoorden op kamervragen (p. 24-33); Kamerstuk 2K 13766, nr. 5, Vragen van de Bijzondere Commissie / antwoorden daarop d.d. 21 juni 1977 (p. 34-46); Vergadering Tweede Kamer van 23 juni 1977 (Kamerdebat) (p. 47-97).

optreden en grote persoonlijke inzet hebben alle betrokkenen aan hun opdracht voldaan”¹⁴⁵

131. Maar ook in de mondelinge reactie van de betrokken bewindslieden tijdens het Kamerdebat werd het beheerste karakter van het toegepaste geweld benadrukt:

[Van Agt] “Wij denken ook aan de nabestaanden van degenen wier levens niet konden worden gespaard toen het geboden was, met beheerst geweld een einde aan deze gijzelingen te maken.”¹⁴⁶

[Den Uyl] “In deze kamer is er amper verschil van opvatting over de vraag of de Regering indien nodig het recht heeft om beheerst geweld te gebruiken. Ik heb van mijn kant op de eerste dag van de gijzeling dat ook uitgesproken, en de term ‘beheerst geweld’ gebruikt.”

132. Hiermee was de kwestie wat de regering betreft afgesloten. Dat blijkt ook uit het feit dat de regering ook in latere jaren, wanneer ‘de Punt’ ter sprake kwam in de kamer, steeds heeft terugverwezen naar de reeds afgelegde verklaringen in 1977.¹⁴⁷
133. De regering beschikte tijdens het Kamerdebat nog niet over de uitkomsten van het gerechtelijk vooronderzoek, in welk kader onder andere de autopsies werden verricht op de omgekomen personen (kapers en gijzelaars), en het forensisch onderzoek naar het in die lichamen aangetroffen munitie. De uitkomsten van deze onderzoeken, die hierboven reeds in hoofdstuk 3 zijn besproken, kwamen pas later beschikbaar (zie hieronder, paragraaf 4.5 inzake de Nota van toenmalig beleidsmedewerker Hirsch Ballin).

4.1.1 *Standpunt Den Uyl*

134. Niettegenstaande het formele standpunt van Den Uyl direct na de kaping, typeerde hij het toegepaste geweld in latere jaren als een “executie”. Het interview waarin hij

---

¹⁴⁵ *De gijzelingen in Bovensmilde en Vries* (Staatsuitgeverij: Bovensmilde, 1977) (**productie 36**) p. 7-8, (Kamerstuk 2K 14610 nr. 2, Verslag over de gijzelingen: brief van de minister van justitie d.d. 21 juni 1977)

¹⁴⁶ *De gijzelingen in Bovensmilde en Vries* (Staatsuitgeverij: Bovensmilde, 1977) (**productie 36**), p. 84 (Vergadering Tweede Kamer van 23 juni 1977 (Kamerdebat)).

¹⁴⁷ Dit gebeurde in 1983 na een publicatie in de *Nieuwe Revu* (Aanhangsel 2K 1982-1983 nr. 382) en in 2000 naar aanleiding van het nog niet eerder vertoonde video-interview met Den Uyl in 1987 (Aanhangsel 2K 2000-2001 nr. 315), zie *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek*

dat deed, werd in 1987 gehouden in het kader van een afstudeerproject van toenmalig studente televisie regie, Simone Wijnschenk. In de woorden van Den Uyl:

“Er is natuurlijk – terecht denk ik – met een overmaat aan geweld opgetreden. Er zijn enorme aantallen kogels afgevuurd. De doden moeten doorzeefd zijn met kogels. Maar ik blijf erbij dat die geweldstoepassing, hoe onvermijdelijk ook, in zichzelf een verschrikking is (...)”¹⁴⁸

“Achteraf, nou ja, steeds achteraf, 15.000 kogels, 6 kapers gedood. Ik accepteer dat. Ik aanvaard de verantwoordelijkheid, maar ik maak tegelijk duidelijk waarom ik inderdaad tot het laatst toe gezocht heb naar middelen en wegen om dit te voorkomen. Want het blijft een executie; van mensen in overtreding, maar het is een executie.”¹⁴⁹ [onderstreping advocaten]

Het interview was niet voor uitzending bedoeld en werd in het archief van de media-academie opgeborgen.

135. Voornoemd interview met Den Uyl vond in 2000 alsnog zijn weg naar de publiciteit in het kader van de NPS-documentaire *The Dutch Approach* (2000). Hierover zijn kamervragen gesteld, waarbij de regering enerzijds verwees naar de in 1977 afgelegde verantwoording aan de kamer. Anderzijds stelde de regering dat Den Uyl met de woorden in het “niet voor publiciteit bestemde interview (...) uiting [gaf] aan de diepe persoonlijke emoties die bij het besluit tot het noodzakelijk gebruik van geweld bij de bevrijdingsactie gevoeld zijn, maar ook dat ingrijpen onvermijdelijk was geworden.”¹⁵⁰ Eén en ander was voor de regering geen aanleiding om de beëindiging van de treinkaping opnieuw onder de loep te nemen.

(Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 6.1.2 (Momenten van parlementaire aandacht na 23 juni 1977).

¹⁴⁸ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Amsterdam, 2000), p. 294-295 (**productie 11**), o.v.n. *De Trein*, een film van Simone Wijnschenk (1987). De film zou door haar zijn gemaakt i.h.k.v. een televisie regie cursus aan de Media Academie ‘Santbergen’ te Hilversum. Elke student maakte aan het einde van de cursus een eigen productie, en Wijnschenk koos voor een praatprogramma met als onderwerp, de treinkaping bij De Punt. Het programma zou na afloop van de cursus in het archief zijn opgeborgen. Zie daarvoor e-mail J. Vink aan mr. L. Zegveld, d.d. 10 november 2014 (**productie 37**).

¹⁴⁹ Het citaat is onvolledig opgenomen in het boek van Bootsma; zie voor het volledige tweede deel o.m. Transcriptie documentaire Dokwerk (NPO), *Nederland en de Molukse acties: Dutch Approach (Deel 4)* (2000), clip beschikbaar via Youtube (**productie 17**), tijdcode 51:03 (beelden interview Den Uyl in 1987).

¹⁵⁰ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 6.2.2 (Het gebruik van het woord “executie” door oud-minister-president Den Uyl).

136. In het Archiefonderzoek dat de Staat in 2014 heeft verricht naar de gebeurtenissen in verband met 'De Punt', wordt aangegeven dat het woord "executie" geen onderdeel uitmaakte van het officiële regeringsstandpunt; Den Uyl zou de term op persoonlijke titel hebben gebezigd.¹⁵¹ Den Uyl stond overigens niet alleen in zijn standpunt dat het een executie betrof: ook de Britse geheime dienst en de Amerikaanse FBI veronderstelden dat Nederlandse mariniers de Zuid-Molukkers bij de bevrijdingsactie hebben geliquideerd.¹⁵²

4.2 Strafrechtelijk onderzoek

137. De strafzaak in verband met 'De Punt' is beperkt gebleven. Het openbaar ministerie koos ervoor de verdachten te vervolgen voor minder ernstige feiten. Dat heeft er toe geleid dat de feiten met betrekking tot de gewelddadige beëindiging van de kaping niet naar buiten zijn gekomen.

138. Het opsporingsonderzoek naar de treinkaping (en overigens ook de gijzeling van de school in Bovensmilde) ving aan na afloop van de gijzeling en werd op 22 juli 1977 afgesloten.

139. Over de wijze waarop de feiten ten laste zouden worden gelegd, is op het Ministerie van Justitie vergaderd door loco-secretaris-generaal Oranje, procureur-generaal Van Binsbergen, de hoofdofficier van justitie Muntendam en officier van justitie Van Oldenbeek. Welke vertegenwoordigers van het Ministerie van Justitie aanwezig waren, vermeldt het Archiefonderzoek niet.¹⁵³ De *Volkscrant* meldt in ieder geval dat uit vergadernotulen blijkt dat de ambtelijke top bij Justitie zich actief met de strafeis bemoeide, "om lastige vragen over het optreden van de mariniers te voorkomen."¹⁵⁴

---

¹⁵¹ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 6.2.2, p. 129-130, 134-135 (Het gebruik van het woord "executie" door oud-minister-president Den Uyl).

¹⁵² A. van Es en P. van IJzendoorn, *Volkscrant*, 'FBI ging uit van liquidatie Molukkers bij treinkaping in 1977', 11 juni 2014 (**productie 38**): "Het Britse ministerie van Defensie en de Amerikaanse FBI veronderstelden indertijd dat Nederlandse mariniers Zuid-Molukse treinkapers hebben geliquideerd bij de beëindiging van de treinkaping in De Punt, vandaag 37 jaar geleden. Dat blijkt uit tot voor kort geheime overheidsdocumenten."

¹⁵³ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een Archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J: 19 november 2014) (**productie 10**), par. 5.3.1, p. 110; zie ook A. van Es, *Volkscrant*, 'Treinkaping De Punt: De verzwegen feiten van operatie Mercedes', 30 november 2013 (**productie 39**) (Teveel details).

¹⁵⁴ A. van Es, *Volkscrant*, 'Waarom is filmpje De Punt geheim?', 17 november 2014 (**productie 40**): "En er zijn de brisante vergadernotulen ('geheim') waarin de ambtelijke top bij Justitie zich actief bemoeide met de

140. Het doel was een rechtszaak met zo min mogelijk kans op hoger beroep. Het openbaar ministerie is geadviseerd de kapers te vervolgen voor wederrechtelijke vrijheidsberoving. Juridisch gezien zou het volgens het Openbaar Ministerie mogelijk zijn geweest de kapers te vervolgen voor de zwaardere variant: wederrechtelijke vrijheidsberoving met de dood tot gevolg. Het openbaar ministerie diende daar echter vanaf te zien:

“Bij een zware aanklacht, schrijft raadsadviseur [van justitie, advocaten] Ad Geelhoed – later een van de invloedrijkste ambtenaren van Nederland – kan de rechter besluiten tot een ‘nauwkeurige reconstructie’. De mariniers zullen daarbij verantwoording moeten afleggen. Hun ‘gewenste anonimiteit’ zal sneuvelen. ‘Bovendien zouden te veel details uit het actieverloop bekend kunnen worden’”.¹⁵⁵

141. Om “procesmatige” redenen is besloten om de tenlastelegging te beperken:

“Als in de tenlastelegging zou worden opgenomen dat de gijzelnemers schuldig waren aan opzettelijke vrijheidsberoving de dood ten gevolge hebbende, zou dat leiden tot een nader onderzoek door de rechter-commissaris en zou het gerechtelijk vooronderzoek niet kunnen worden gesloten. Mogelijk zou de verdediging in dat kader om een reconstructie van de beëindigingsactie kunnen vragen. Dit zou in elk geval leiden tot vertraging (...) Bij een keuze voor de tenlastelegging van ‘opzettelijke vrijheidsberoving’ zonder vermelding van het gevolg kon de rechter-commissaris het gerechtelijk vooronderzoek sluiten, waarna de dagvaardingen betekend konden worden.”¹⁵⁶

142. De inhoudelijke behandeling van de strafzaak vond plaats van 6 tot 9 september; de uitspraak dateert van 22 september 1977. De gehele strafzaak stond dus binnen een krappe drie maanden op zitting, en was binnen 104 dagen beslist en 14 dagen later onherroepelijk. Kaper Junus Ririmasse, die zoals gezegd op 11 juni 1977 zwaargewond in het ziekenhuis was opgenomen, stond ook terecht in deze strafzaak.

---

strafeis, om lastige vragen in de rechtszaal over het optreden van de mariniers te voorkomen. Die notulen vormen deel 10. Deel 1 tot en met 9 ontbreken [uit het archief, advocaten]”.

¹⁵⁵ A. van Es, *Volkskrant*, ‘Treinkaping De Punt: De verzwegen feiten van operatie Mercedes’, 30 november 2013 (**productie 39**) (Teveel details).

¹⁵⁶ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 5.3.1, p. 111.

Hij is op een brancard de rechtszaal ingebracht. Hij heeft dan ook niet actief deel kunnen nemen aan zijn strafproces. Zijn recht daarop werd ondergeschikt gesteld aan de wens van justitie om het spreekwoordelijke boek 'De Punt' zo snel mogelijk te kunnen sluiten.

143. De hierboven geciteerde, rechtspolitieke redenering is overigens door het openbaar ministerie niet geëxpliciteerd in de strafzaak.
144. In zijn Requisitoir zegt de officier van justitie dat de reden voor de beperkte tenlastelegging was dat de gijzelingsacties in de school in Bovensmilde en de trein bij De Punt als één geheel werden vervolgd. Bij het ten laste leggen van het gevolg, alleen aan de treinkapers maar niet aan de schoolbezitters, "zou een onevenwichtigheid ontstaan waarbij bedacht moet worden dat de bezetting van de school met kleine kinderen op zijn minst even laaghartig van aard was als de kaping van de trein met volwassen passagiers, en de gemoederen hierdoor veel meer in beweging zijn gebracht."¹⁵⁷
145. Gezien wat we nu weten is duidelijk dat deze redenering niet meer is dan een smoes, met als doel de omvang van de strafzaak te beperken. Dat dit inderdaad het gevolg zou moeten zijn van de beperkte tenlastelegging, is overigens iets dat de officier van justitie in zijn Requisitoir wel nadrukkelijk in herinnering bracht.¹⁵⁸ De in de strafzaak besproken redenen voor beperking van de tenlastelegging, zou door de ambtelijke top zijn bedacht "naar buiten toe".¹⁵⁹
146. Gezien de gekozen insteek van de strafzaak is het voor de advocaten van de verdachten niet mogelijk geweest om inzage te verkrijgen in de stukken die zagen op de wijze waarop de treinkaping was beëindigd. Evenmin was het mogelijk om in het kader van de verdediging aandacht te besteden aan de motivering die aan de aanvalsbeslissing ten grondslag had gelegen. Indien er levensdelicten ten laste waren gelegd, dan zou immers ook de beëindiging van de treinkaping voor de strafzaak van belang zijn geweest, en zou de verdediging ook recht hebben gehad op inzage van die stukken.

---

¹⁵⁷ Requisitoir strafzaken (*Gijzelingen 23 mei-11 juni 1977*) (**productie 41**), p. 3.

¹⁵⁸ Requisitoir strafzaken (*Gijzelingen 23 mei-11 juni 1977*) (**productie 41**), p. 2.

¹⁵⁹ A. van Es, *Volkskrant*, 'Treinkaping De Punt: De verzwegen feiten van operatie Mercedes', 30 november 2013 (**productie 39**) (Teveel details).

147. De verdediging heeft evenwel wel om deze informatie verzocht: de advocaten betoogden dat dit nodig was om tot een “afgerond oordeel” te komen over het verloop van de acties.¹⁶⁰ De verdediging sprak daarbij nadrukkelijk zijn vermoeden uit dat er een rookgordijn was opgetrokken “teneinde de beslissingen van de regering onzichtbaar en niet verifieerbaar te maken.”¹⁶¹ De pogingen van de advocaten om de stukken te verkrijgen waren echter tevergeefs.

148. In het pleidooi besteedde de verdediging desondanks nadrukkelijk aandacht aan de geweldstoepassing:

“Hier werd niet geschoten om tot overgave te dwingen, hier werd willens en wetens geschoten om uit te schakelen en te doden. Vervolgens bestormden mariniers de trein.”¹⁶²

Op grond van de toen beschikbare informatie kon de verdediging dit evenwel niet hardmaken.

149. De rechtbank heeft zich op grond van de tenlastelegging ook nadrukkelijk niet willen uitspreken over de wijze van beëindiging van de treinkaping.

“De grens van het onderzoek wordt aangegeven door het tijdstip waarop de tenlastegelegde gebeurtenissen tot een einde kwamen. De wijze van beëindiging valt buiten die grens, omdat het oordeel daarover voor het bewijs van het begaan van die feiten door de verdachte en de kwalificatie daarvan als strafbare feiten geen enkele rol speelt.”¹⁶³

150. Er is geen hoger beroep ingesteld en het strafvonnis werd met het verstrijken van de appeltermijn onherroepelijk. Daarmee was ‘De Punt’ ook strafrechtelijk afgedaan.

---

¹⁶⁰ Pleidooi strafzaken (*Gijzelingen 23 mei-11 juni 1977*) (**productie 42**), Hoofdstuk A (De Minister van Justitie: meer dan procespartij?).

¹⁶¹ Pleidooi strafzaken (*Gijzelingen 23 mei-11 juni 1977*) (**productie 42**), Hoofdstuk A (De Minister van Justitie: meer dan procespartij?).

¹⁶² Pleidooi strafzaken (*Gijzelingen 23 mei-11 juni 1977*) (**productie 42**), (Einde acties), p. 22.

¹⁶³ Rechtbank Assen, 22 september 1977 (*Gijzelingen 23 mei-11 juni 1977*) (**productie 43**), p. 3; zie ook *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 5.3.1, p. 112 o.v.n. het vonnis in de strafzaak.

4.3 Informatievoorziening richting nabestaanden

151. De Staat heeft in verband met 'De Punt' op geen moment direct contact onderhouden met eisers en de andere nabestaanden.
152. Het minimale contact dat er was verliep via tussenpersonen, in geval van eisers waren dat met name vertegenwoordigers van de Molukse Wijkraad van Bovensmilde. Ook de leden van de RMS-regering in ballingschap werden door de Staat ingezet als tussenpersonen tussen hem en eisers. Zo ook Dr. F.L.J. Tutuhatunewa, die destijds minister was van de RMS-regering in ballingschap. Over de rollen van deze tussenpersonen komen eisers hierna nog te spreken.

4.4 Stoffelijke overschotten

153. Het is eisers (en de andere nabestaanden) onmogelijk gemaakt om op grond van eigen waarneming een beeld te krijgen van de omvang van het op hun dierbaren toegepaste geweld.
154. Op zondag 12 juni 1977, de dag na de beëindiging van de treinkaping, kwamen vertegenwoordigers van de Wijkraad¹⁶⁴ 's-avonds bij de familie Papilaja langs om kleding op te halen voor Max Papilaja tijdens de begrafenis.
155. In de Molukse gemeenschap is het traditie dat de familie van een overledene zich over het stoffelijk overschot ontfermt. Bij een sterfgeval zijn er ook specifieke gebruiken ten aanzien van het wassen en afleggen van het lichaam van de overledene, maar ook voor het algehele proces van de rouwverwerking en begeleiding. De directe familie, maar ook de bredere familie, speelt daarbij een grote rol. Het oudste kind is traditioneel het aanspreekpunt van de familie.¹⁶⁵
156. Ten aanzien van Max Papilaja heeft zijn neef namens de familie verzocht om aanwezig te kunnen zijn bij de aflegging van zijn lichaam. Dat verzoek werd door de autoriteiten afgewezen.

---

¹⁶⁴ De Wijkraad bestond uit vertegenwoordigers van de Molukkers uit de wijk, die vooraf werden gekozen door de Molukse wijkbewoners. De lijntjes tussen de Wijkraad en de Nederlandse autoriteiten waren kort, en de Wijkraad werd bijvoorbeeld door de Nederlandse autoriteiten ingezet om boodschappen over te brengen aan de Molukse gemeenschap.

157. Op zaterdag 11 juni 1977 werden op last van rechter-commissaris mr. W.W.M. Boon (rechtbank Groningen) in het Pathologisch Anatomisch Laboratorium te Groningen de autopsies verricht op de stoffelijke overschotten van Max Papilaja en Hansina Uktolseja. De autopsies werden uitgevoerd door Dr. Ph.J. Hoedemaker, arts en tevens hoogleraar Speciële Pathologie en Gerechtelijke Geneeskunde, respectievelijk Dr. H.J. Houthoff, patholoog-anatoom.
158. Op maandag 13 juni 1977 werden de lichamen van de omgekomen kapers in lijkkasten aan de nabestaanden vrijgegeven; dit verliep wederom via de Wijkraad. De lijkkasten waren voorzien van een raampje, waardoor alleen de gezichten van de omgekomen kapers zichtbaar waren. De verwondingen in hun gezichten waren zorgvuldig bijgewerkt.¹⁶⁶ De Friese procureur-generaal mr. Willem van Binsbergen zat ten tijde van de gebeurtenissen bij 'De Punt' in het beleidscentrum, en was zodoende op de hoogte van de relevante feiten. Ten aanzien van de vrijgegeven doodskisten rapporteerde hij aan het ministerie dat ze voorzien waren van een "lange glasruit of een kijkvenster" en dat het "niet zichtbaar was of de lichamen overigens ten gevolge van schoten waren verwond, tenzij men de kisten geopend had".¹⁶⁷
159. Het is in de Molukse cultuur gebruikelijk dat een lijkstap open gemaakt kan worden. De beleving tijdens het rouwen is dat er behoefte bestaat om een nabestaande aan te raken. De familie was het evenwel verboden de lijkstapen te openen. De kisten waren door de regering verzegeld; foto's van de verzegelde kisten zijn als **producties 44-46** bijgevoegd. Het verbreken van een dergelijke zegel is strafbaar op de voet van artikel 199 Sr.¹⁶⁸ Dat de kisten niet mochten worden geopend was een instructie die de nabestaanden ook nadrukkelijk meekregen van de Wijkraad. Volgens het

---

¹⁶⁵ Zie bijvoorbeeld: <http://www.cvu.nl> (Uitvaartmogelijkheden > Multiculturele uitvaartzorg > Moluks) en <http://www.huisarts-migrant.nl> (Cultuur en gezondheid > Rituelen rond sterven en rouw > Molukkers) [**niet bijgevoegd**].

¹⁶⁶ A. van Es, *Volkskrant*, 'Treinkaping De Punt: De verzwegen feiten van operatie Mercedes', 30 november 2013 (**productie 39**).

¹⁶⁷ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 5.2, p. 107 o.v.n. de brief van PG Van Binsbergen d.d. 13 februari 1978; zie tevens A. van Es, *Volkskrant*, 'Treinkaping De Punt: De verzwegen feiten van operatie Mercedes', 30 november 2013 (**productie 39**).

¹⁶⁸ Artikel 199 Sr: "Hij die opzettelijk zegels waarmede voorwerpen door of vanwege het bevoegd openbaar gezag verzegeld zijn, verbreekt, opheft of beschadigt, of de door zodanig zegel bewerkte afsluiting op andere wijze verijdt, wordt gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren of geldboete van de vierde categorie." Het artikel is in zijn oorspronkelijke redactie bewaard gebleven, zie *T&C Sr*, 10^e druk, commentaar Lindenberg op artikel 199, p. 1252 [**niet bijgevoegd**].

Archiefonderzoek was dit de reguliere gang van zaken na afloop van onderzoek vanwege de justitie.¹⁶⁹

160. Van Max Papilaja en Hansina Uktolseja waren alleen de gezichten te zien door het raampje in de kist. Foto's van de doodskisten zijn als **producties 47-48** bijgevoegd. Eisers hebben de kisten ook niet geopend nu deze van overheidswege waren verzegeld. Zij hebben dus ook nooit met eigen ogen de aard en omvang van het toegepaste geweld kunnen zien.
161. De nabestaanden werden in die periode geleefd. De regie over de begrafenis werd centraal geregeld, en de nabestaanden kregen zelf geen inbreng. Zo werd het verzoek van eisers Siahaja w.v. Papilaja om het lichaam van haar zoon Max Papilaja enige tijd in de kerk in Bovensmilde op te baren afgewezen. De stoffelijke overschotten van de omgekomen kapers uit Bovensmilde werden enkele uren na aankomst in Bovensmilde al naar de kerk in Assen vervoerd. Vervolgens zijn de zes omgekomen treinkapers op 14 juni 1977 naast elkaar begraven op begraafplaats *De Boskamp*, welke begraafplaats eveneens in Assen ligt.

4.5 Verzoeken eisers om inzage in autopsieverslagen

162. Kort na de dood van Max Papilaja, Hansina Uktolseja en de andere omgekomen kapers, verzochten de nabestaanden (meer in het bijzonder de vaders) van de overleden kapers advocaten mrs. Kousemaker en De Ruijter om onderzoek te doen naar de doodsoorzaak van hun dierbaren:

“Het gaat ons daarbij om de vraag op welke wijze en door wie zij tijdens de aanval op de trein d.d. 11 juni 1977 gedood zijn. Voorts verzoeken wij u na te gaan of de lichamen van onze kinderen op grove wijze beschadigd waren door het aangewende geweld.

Wij hebben er geen bezwaar tegen wanneer ook Dr Tutuhatonewa, indien zulks door U noodzakelijk wordt geacht, in het onderzoek wordt betrokken”¹⁷⁰

---

¹⁶⁹ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 5.2, p. 107, vn 429.

163. Om de waarheid over de geweldstoepassing – een kwestie die ook binnen de bredere Zuid-Molukse kringen speelde – boven tafel te krijgen, verzochten ze om inzage in de autopsieverslagen. Ze kregen evenwel vrijwel meteen te horen dat inzage niet mogelijk was.¹⁷¹
164. Vervolgens traden de advocaten in overleg met mr. C.J. van Oldenbeek, de officier van justitie die de strafzaak in verband met de gijzelingsacties had gedaan (hierna: Van Oldenbeek). Omstreeks september 1977 werd door de advocaten voorgesteld dat de Zuid-Molukse arts Dr. F.L.J. Tutuhatonewa (hierna: Tutuhatonewa) inzage zou krijgen in de autopsieverslagen, en dat hij zijn bevindingen vervolgens met elk van de families afzonderlijk zou bespreken.¹⁷² Hoewel deze aanpak was voorgestaan door Van Oldenbeek en de hoofdofficier van justitie mr. J. Muntendam (hierna: Muntendam), werd het niet goedgekeurd door procureur-generaal Van Binsbergen (hierna: Van Binsbergen); deze optie was daarmee van de baan.
165. Van Binsbergen verwees in dat verband enerzijds naar de politiek gevoelige aard van de kwestie, en beriep zich vervolgens op een Rondschriften van de Minister van Justitie d.d. 29 oktober 1969, nr. 485/269. Hij verwoordde zijn standpunt als volgt:

“Ik ben van mening dat in deze zaak, welke ook politiek erg gevoelig ligt, de ter zake geldende richtlijnen (...) zo strikt mogelijk toegepast dienen te worden. Ik verzoek U derhalve Mr. Kousemaker te willen vragen, het verzoek om inzage nader te motiveren, waarbij het accent gelegd zal dienen te worden op de vraag welk redelijk belang met de inzage gediend wordt.”¹⁷³

---

¹⁷⁰ Ongedateerde brief J. Papilaja, D. Uktolseja e.a. aan mrs. W.G.A. Kousemaker en H. de Ruijter (**productie 49**)

¹⁷¹ Brief van mr. J. Muntendam aan de procureur-generaal te Leeuwarden d.d. 16 januari 1978 (**productie 50**): “Onzerzijds is medegedeeld dat zulks niet mogelijk was, hetgeen ook onmiddellijk werd geaccepteerd.”

¹⁷² Brief van mrs. W.G.A. Kousemaker en H. de Ruijter aan mr. J. Muntendam, d.d. 21 september 1977 (**productie 51**). Zie tevens rappel advocaten d.d. 5 januari 1978 (**productie 52**). Zie verder brief van mr. J. Muntendam aan de procureur-generaal mr. W.C. van Binsbergen d.d. 16 januari 1978 (**productie 50**).

¹⁷³ Brief van mr. W.C. van Binsbergen aan mr. J. Muntendam d.d. 20 januari 1978 (**productie 53**). De verwijzing in de brief klopt overigens niet. Het gaat om het Rondschriften d.d. 29 oktober 1969 inz. ‘Verzoeken tot kennisneming van strafrechtelijke gegevens en bescheiden voor civielrechtelijke doeleinden door anderen dan partijen in het strafproces of hun vertegenwoordigers’. Het desbetreffende document is gepubliceerd in kamerstuk 10300 VI (nr. 13), en niet in de Staatscourant van 4 november 1969, no. 214 p. 3. In de door de procureur-generaal genoemde bladzijde uit de Staatscourant wordt Hoofdstuk III van de Circulaire (over inzage PV’s bij aanrijdingen) besproken). Relevant voor deze zaak is echter Hoofdstuk II van de Circulaire (**productie 54**).

166. In de nadere toelichting van 30 januari 1978 zetten de advocaten uiteen welke belangen er met de inzage waren gemoeid:

“Onze cliënten hebben de indruk gekregen, enerzijds uit geruchten, anderzijds uit datgene wat zij konden waarnemen toen zij de overledenen in de lijkkasten aanschouwden, dat de lichamen van de overledenen ernstig waren beschadigd. Onze cliënten, die voor het merendeel een militaire opleiding, functie en ervaring hebben gehad, hebben in hun leven vele doden die tengevolge van een vuurgevecht om het leven kwamen, van nabij gezien. Het is hun bekend welke schade projectielen kunnen aanrichten. In casu menen zij de gevolgtrekking te moeten maken dat hier onnodig en zwaar geweld tegen hun zonen en dochter is gebruikt en dat mogelijk de ontzielde lichamen meer of minder ernstig verminkt waren. Door het uitblijven van de inzageverlening worden deze geruchten uitsluitend nog gevoed. Als gevolg hiervan bestaat er in de Zuid-Molukse gemeenschap in Assen en Bovensmilde ontevredenheid en onrust. Een bespreking door de Zuid Molukse arts [Dr. Tutuhatonewa] van deze sectierapporten met de ouders van de betrokkenen kan en zal een apaiserende uitwerking hebben.”¹⁷⁴

De nabestaanden wensten dus inzage in de stukken, omdat zij vreesden dat hun dierbaren slachtoffer waren geweest van “onnodig en zwaar geweld”, en dat er sprake was geweest van “verminking” van de lichamen. Deze vermoedens deden ook binnen een breder segment van de Zuid-Molukse gemeenschap de ronde.

167. Muntendam speelde de toelichting door aan Van Binsbergen, en gaf daarbij onder meer aan:

“Het is gebleken dat er bij de ouders nogal enige bezorgdheid en onrust heerst betreffende de doodsoorzaak. Zij menen dat de lichamen door de actie nogal ernstig zijn beschadigd; het zou mogelijk de rust onder deze ouders kunnen bevorderen indien het verzoek werd toegestaan. Ook van politiezijde is reeds enige tijd geleden hierop de aandacht gevestigd. Het is duidelijk dat bij de beoordeling van het verzoek ook politieke

---

¹⁷⁴ Brief van mr. W.G.A. Kousemaker aan mr. J. Muntendam d.d. 30 januari 1978, p. 2 (**productie 55**).

argumenten een rol spelen, doch van de waardering daarvan moge ik mij onthouden.”¹⁷⁵

Zijn advies was om het verzoek in te willigen, “waarbij het inschakelen van een arts (daargelaten of dat nu juist dr. Tutuhatumewa moet zijn)” aanbevelenswaardig was zodat er bij de lezing van de stukken geen misverstanden zouden kunnen ontstaan.¹⁷⁶

Uit de briefwisseling blijkt overigens dat Van Oldenbeek al had laten weten dat hij het “ongewenst” vond dat aan Kousemaker inzage zou worden verleend, en hij merkte daarbij op dat hij vreesde dat de advocaat door de nabestaanden “toch niet [zou] worden geloofd.”¹⁷⁷ Het verzoek om inzage werd vervolgens doorgezonden aan het ministerie van justitie.

168. Het verzoek werd op het ministerie behandeld door Ernst Hirsch Ballin (hierna: Hirsch Ballin), die toentertijd werkzaam was als (hoofd)ambtenaar van de afdeling Staats- en Strafrecht.¹⁷⁸ Nu de gemoederen in Zuid-Molukse kringen van begin af aan bezig werden gehouden door vragen naar de intensiteit van de beschieting en de toestand van de lichamen van de omgekomen kapers, sloeg Hirsch Ballin de sectierapporten erop na. In zijn nota van 1 maart 1978 die ziet op de afhandeling van het verzoek om de autopsieverslagen, maakte Hirsch Ballin melding van de hoeveelheid uitwendige verwondingen op de lichamen, en hoeveel kogels c.q. kogelresten er in de lichamen waren aangetroffen:

“Matheus Tuny (12,8), Hansina F. Uktolseja (40,4), Max J. Papilaya (18,3), George A. Matulesy (28,9), Ronald L.P. Lumalessil (12,2), Domingoes Rumamory (33,14).”¹⁷⁹

169. Hirsch Ballin verbindt daar een aantal conclusies aan, die hij in zijn nota van 1 maart 1978 noemt:

---

¹⁷⁵ Brief (I) van mr. J. Muntendam aan de procureur-generaal te Leeuwarden d.d. 8 februari 1978 (**productie 56**).

¹⁷⁶ Brief (I) van mr. J. Muntendam aan de procureur-generaal te Leeuwarden d.d. 8 februari 1978 (**productie 56**).

¹⁷⁷ Brief (II) van mr. J. Muntendam aan de procureur-generaal te Leeuwarden d.d. 8 februari 1978 (**productie 57**).

¹⁷⁸ A. van Es, *Volkscrant*, ‘Treinkaping De Punt: De verzwegen feiten van operatie Mercedes’, 30 november 2013 (**productie 39**) (Regen van kogels); zie o.m. ook A. van Es, *Volkscrant*, ‘Justitie verzweg kogelregen’, 30 november 2013 (**productie 58**).

¹⁷⁹ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), par. 6.2.1, p. 133 (De discussie over de term “kogelregen”) en vn 539 o.v.n. NA, CMA, inv.nr. 192, nota d.d. 1 maart 1978 inzake de inzage in sectierapporten van overleden treinkapers.

“In tegenstelling tot wat zijn partijgenoot Van Agt in de Tweede Kamer betoogde, zijn [de kapers] ‘wel degelijk door een regen van kogels getroffen’. Zijn conclusie: de autopsierapporten schetsen een ander beeld van de beschieting dan het officiële regeringsverhaal. ‘Men zal daaruit afleiden dat de treinkapers, anders dan minister Van Agt op 23 juni 1977 in de Tweede Kamer verklaarde, wel degelijk door een regen van kogels getroffen zijn. Ook de verklaring van de minister, dat niet beoogd werd de kapers te doden, zal aan geloofwaardigheid inboeten.”¹⁸⁰

170. Hirsch Ballin besluit uiteindelijk dat hij géén inzage zal verlenen aan de eisers en de andere nabestaanden, maar ziet evenwel in dat een volledige weigering van dat verzoek de gemoederen niet zal doen bedaren. Uiteindelijk besluit hij om de autopsieverslagen te laten inzien door een arts “die oog heeft voor de ernstige gevolgen van een onbeperkte mededeling van de inhoud der sectierapporten”.¹⁸¹ Dat werd de patholoog-anatoom Dr. J. Zeldenrust (hierna: Zeldenrust).
171. Zeldenrust was op geen enkele manier betrokken geweest bij de uitvoering van de autopsies zelf.¹⁸² Hij kreeg alleen de autopsieverslagen in te zien. Hij maakte er aantekeningen van. Vervolgens besprak hij op 28 juni 1978 zijn conclusies en bevindingen met Dr. Tutuhatumewa.¹⁸³
172. Bij schrijven van 4 juli 1978 liet de Minister van Justitie aan de procureur-generaal weten dat Zeldenrust de inhoud van de sectierapporten met Tutuhatumewa had besproken.¹⁸⁴ Daarmee was ook dit deel van de gebeurtenissen aangaande ‘De Punt’ voor de Staat afgesloten.

---

¹⁸⁰ A. van Es, *Volkskrant*, ‘Justitie verzweeg kogelregen’, 30 november 2013 (**productie 58**); zie ook A. van Es, *Volkskrant*, ‘Geheime nota: Molukse treinkapers door kogelregen gedood’, 23 december 2013 (**productie 59**).

¹⁸¹ A. van Es, *Volkskrant*, ‘Treinkaping De Punt: De verzwegen feiten van operatie Mercedes’, 30 november 2013 (**productie 39**) (Regen van kogels).

¹⁸² “Kort verslag” van interview van journalist J. Beckers met de toen 74-jaar oude Dr. J.D. Elema [ongedateerd] (**productie 60**). Dr. Elema verrichtte destijds de autopsies op Tuny, Matulesy en Van Baarsel. De autopsies op Uktolseja en Rumamory werden verricht door Dr. H.J. Houthoff, en de Dr. Ph.J. Hoedemaker deed hetzelfde bij Papilaja en Lumalessil.

¹⁸³ A. van Es, *Volkskrant*, ‘Treinkaping De Punt: De verzwegen feiten van operatie Mercedes’, 30 november 2013 (**productie 39**) (Regen van kogels); zie ook A. van Es, *Volkskrant*, ‘Geheime nota: Molukse treinkapers door kogelregen gedood’, 23 december 2013 (**productie 59**).

¹⁸⁴ Brief van de minister van justitie (namens deze, het hoofd van hoofdafdeling Staats- en Strafrecht) aan de procureur-generaal d.d. 4 juli 1978 (**productie 61**).

4.5.1 *Feitelijke gang van zaken bij bespreking autopsieverslagen*

173. De informatieoverdracht tussen dokters Zeldenrust en Tutuhaturunewa enerzijds, en Tutuhaturunewa en de nabestaanden anderzijds is erg summier geweest. Daarnaast blijkt dat er bovendien onjuiste informatie is verstrekt.
174. Uit een interview met Tutuhaturunewa uit 2012 blijkt hij ten eerste niet wist dat Zeldenrust de autopsies niet zelf had verricht:
- “Ik heb hem dus één keer ontmoet, de discussie of dat gesprek ging niet zo diep in de waarheidsvinding. Hij gaf gewoon een verslag van zijn autopsie.”¹⁸⁵
175. In de herinnering van Tutuhaturunewa werd tijdens het gesprek met Zeldenrust verder ook niet besproken of de kogels die de kapers hadden gedood van buitenaf of binnen in de trein waren gekomen. Tutuhaturunewa geeft aan dat hij wel “moest aannemen” dat de kogels van buiten de trein waren afgevuurd.¹⁸⁶ Hij geeft verder aan dat hij binnen een week, met toestemming van Zeldenrust, de inhoud van hun bespreking met de nabestaanden heeft gedeeld.
176. Eiseres Siahija w.v. Papilaja herinnert zich die dag nog goed. Zij was die dag alleen thuis met haar echtgenoot Junus Papilaja. Het echtpaar werd overdonderd door het onaangekondigd bezoek van Tutuhaturunewa. Zij kenden hem niet persoonlijk, maar wisten wel dat hij lid was van de RMS-regering in ballingschap, en arts. Tutuhaturunewa is een paar minuten in hun woning geweest, en heeft hen alleen enkele mondelinge mededelingen gedaan. Hij heeft geen enkel schriftelijk stuk met hen gedeeld. Hij heeft hen niet meer verteld dan dat Max Papilaja was gedood door “vier kogels”. Daarna is Tutuhaturunewa weer vertrokken.
177. Het getal van ‘4 kogels’ kwam daarnaast niet overeen met de bevindingen van forensisch onderzoeker Van Brakel. Uit zijn rapport blijkt immers dat er twee kogels en één kogeldeel uit het stoffelijk overschot van Max Papilaja zijn veiliggesteld.¹⁸⁷

---

¹⁸⁵ Verslag van interview van journalist J. Beckers met Dr. F.L.J. Tutuhaturunewa (2012). Interview afgenomen te Breda in aanwezigheid van F. Sahertian (**productie 62**).

¹⁸⁶ Verslag van interview van journalist J. Beckers met Dr. F.L.J. Tutuhaturunewa (2012). Interview afgenomen te Breda in aanwezigheid van F. Sahertian (**productie 62**): V: “Kwam [uit het gesprek met Zeldenrust] naar voor dat de strijders door vuur van buitenaf omgekomen zijn? Is dat meegedeeld?” A: “Dat moest ik, dat moest ik aannemen. Eerlijk gezegd heb ik er eigenlijk niet aan gedacht om dat onderscheid te vragen.”

¹⁸⁷ Rapport Van Brakel d.d. 3 januari 1978, No. 29645/1/77 (**productie 26**), p. 5 (M.J. Papilaja). Zie *idem* p. 2 (Metaaldelen uit lichaam van M.J. Papilaja).

Uit het autopsieverslag blijkt voorts dat Max Papilaja tien tot twaalf verwondingen had opgelopen.¹⁸⁸ Aangenomen moet worden dat de verstrekte – onjuiste – informatie over de doodsoorzaak van Max Papilaja een weergave is van het summiere gesprek dat Tutuhatunewa met Zeldenrust had gevoerd.

178. Eisers stellen zich op het standpunt dat zij onjuist zijn geïnformeerd over de dood van hun dierbaren, terwijl de informatie ook voor Tutuhatunewa niet te verifiëren is geweest. De enige met inzage in de autopsieverslagen waren immers de personen die van staatswege toegang hadden tot de documenten, onder wie ook Zeldenrust.

Verweren Staat: achterhouden informatie aan nabestaanden

179. Van Agt zegt geen kennis te hebben gehad van de inhoud van de Nota van Hirsch Ballin.¹⁸⁹ De Staat stelt in het Archiefonderzoek dat de Nota ook niet gericht was aan de minister, maar aan het hoofd van de hoofdafdeling Staats- en Strafrecht.¹⁹⁰
180. In het Archiefonderzoek wordt daarnaast geconcludeerd dat uit de beschikbare rapporten eigenlijk niet kan worden vastgesteld of één of meer kapers inderdaad “door een regen van kogels” was getroffen. In dat verband wordt verwezen naar het feit dat “de meeste kogels de lichamen weer hebben verlaten en daarbij dus ten minste twee verwondingen hebben veroorzaakt, namelijk een in- en uitschotwond.” Bovendien zou het mogelijk zijn dat een kogel afketst en opnieuw het lichaam penetreert, soms zelfs een derde keer.¹⁹¹ Verder is het ook nog mogelijk dat sommige verwondingen veroorzaakt werden door secundaire projectielen, zoals delen van de metalen wand van de trein.
181. Dit verweer houdt geen stand. Reeds in een vroeg stadium was bekend dat de kapers als gevolg van de beschietingen in de trein doorzeefd waren met kogels, en dat alle verwondingen, direct of indirect, het gevolg waren van de geweldsinzet door de Staat

---

¹⁸⁸ *Pro justitia* Autopsieverslag M.J. Papilaya, G.S. 77-185 d.d. 22 juni 1977, arts, hoogleraar Speciële Pathologie en de Gerechtelijke Geneeskunde Dr. Ph.J. Hoedemaker (**productie 28**).

¹⁸⁹ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), p. 133 (inz. J. de Ruiter); zie verder o.m. A. van Es, *Volkskrant*, ‘Justitie verzweeg kogelregen’, 30 november 2013 (**productie 58**): Van Agt verklaart dat hij er in niets van wist toen hij in 1977 de Tweede Kamer informeerde, De Ruiter verklaart dat de nota hem niet heeft bereikt, en dat de inhoud daarvan ‘hem niets doet herinneren’.

¹⁹⁰ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), p. 133-134.

(zie uitgebreid, hierboven paragraaf 3.1). Met deze bevindingen, die binnen twee weken na de kaping op het parket te Assen lagen, is vervolgens niets gebeurd. Met de pathologen-anatoom werd naderhand ook niet meer gesproken.¹⁹² Was dat wel gebeurd, dan had niet anders dan geconcludeerd kunnen worden dat de stelling van de Staat dat de kapers niét door een “regen van kogels” waren getroffen geen stand kan houden. Uit de autopsieverslagen blijkt ook nadrukkelijk dat Max Papilaja en Hansina Uktolseja enerzijds slachtoffer werden door meervoudig kogelletsel, en anderzijds dat hun dodelijke letsel veroorzaakt was door vuur dat het karakter droeg van executieschoten.

4.6 Enkele opmerkingen over de geheime documenten

182. De auteurs van het rapport *Air Mata Kebenaran* hebben in het kader van hun onderzoek de autopsieverslagen en het forensisch rapport onder ogen gekregen. Zij hebben op grond daarvan aanvullend onderzoek verricht, en publiceerden hun bevindingen in juni 2013. Zij hebben vervolgens afschriften van de rapporten aan de nabestaanden van de omgekomen kapers gegeven, waaronder ook eisers.
183. Vóór die tijd waren de rapporten geheim. De inhoud van deze stukken was alleen bekend bij de opstellers daarvan, en bij de Nederlandse autoriteiten, en patholoog-anatoom Zeldenrust die in opdracht van de Staat de autopsieverslagen had ingezien.
184. Peter Bootsma, wiens in 2000 gepubliceerde boek *De Molukse Acties* geldt als één van de standaardwerken over ‘De Punt’, heeft de rapporten ook niet onder ogen gekregen.¹⁹³ VPRO-onderzoeker Hans Dortmans heeft ze op de rechtbank Assen ingezien. Maar veel tijd kreeg hij niet:

---

¹⁹¹ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), p. 134.

¹⁹² A. van Es, *Volkscrant*, ‘Overheid heeft besloten om trein te bestormen, dan moet je daar voor staan’ (interview H.J. Houthoff), 23 december 2013 (**productie 30**). Namelijk de vroege verklaring door Van Agt dat de kapers door de stress van de bevrijding waarschijnlijk op elkaar waren gaan schieten; kort daarna zou Van Agt hebben verklaard dat de kapers wel door militairen waren gedood, maar niet ‘door een regen van kogels’.

¹⁹³ *Dagblad van het Noorden*, ‘De onderste steen moet boven’, 3 juni 2013 (**productie 63**): “Over het onderzoek door Beckers zegt [Bootsma]: “Er is veel werk van gemaakt. Vooral de autopsierapporten, waaruit blijkt dat mensen door hun hoofd zijn geschoten, ook toen ze al dood waren, zijn heel interessant. Die zijn nieuw voor mij. Heel goed dat er opnieuw naar is gekeken door een patholoog met de kennis van nu. Dat hij heeft kunnen vaststellen wie welke kogels heeft afgevuurd, verdient alle lof.”

“De rechtbank, waar de stukken toen nog lagen, ontdekte namelijk dat het Nationaal Archief in Den Haag zich op hoog niveau boog over de vraag of de stukken eigenlijk wel openbaar mochten zijn. ‘Vervolgens werd ik buitengezet’.”¹⁹⁴

185. De documenten die zien op De Punt zijn tot de dag van vandaag slechts ‘beperkt openbaar’ tot 2053-2054.¹⁹⁵ Naast de autopsieverslagen, werden ook de bevindingen van forensisch onderzoeker Cees van Brakel en de nota van Hirsch Ballin van 1 maart 1978 in een gesloten archief bewaard.

“De autopsierapporten en de ambtelijk nota die het officiële verhaal onderuit haalt, verdwijnen in een kluis, ongezien voor de buitenwereld.”¹⁹⁶

186. In 2013 interviewde het *NRC Handelsblad* hoogleraar conflict en veiligheid in historisch perspectief Beatrice de Graaf. Zij erkent dat de regering de omvang van het geweld in latere jaren bewust stilhield:

“[O]m te begrijpen waarom de overheid het excessieve geweld stilhield, moet je de context van het politieke klimaat in die tijd kennen.”¹⁹⁷

187. Die context was volgens haar enerzijds dat Den Uyl niet te boek wilde staan als de premier die het vuur opende op tweede-generatie Molukkers. “Die koloniale erfschuld hing als een molensteen om zijn nek”. Vooral Van Agt drong aan op ingrijpen, en was bovendien via de officier van justitie verantwoordelijk voor de instructies aan de mariniers. De gijzelingen stigmatiseerden de Molukse gemeenschap in Nederland, en het kabinet wilde zo snel mogelijk van die polarisatie af.

“Na de beëindiging van de treinkaping wilde men alles vergeten en doorgaan. Vandaar dat er verder geen aandacht werd geschonken aan de mate van het geweld, ook niet in de Tweede Kamer. Zo kon die nota van

---

¹⁹⁴ A. van Es, *Volkskrant*, ‘Molukse treinkapers zijn van dichtbij doodgeschoten’, 5 juni 2013 (**productie 64**).

¹⁹⁵ Inventaris van het archief van het Ministerie van Justitie: Molukse acties (1970-2000), Nummer archiefinventaris: 2.09.93 [**niet bijgevoegd**]. Eisers gaan er vanuit dat alle relevante stukken minstens 75 jaar lang beperkt openbaar zouden blijven. Zij vermoeden dat er ook bewijsmateriaal is dat in het geheel niet openbaar is/zal worden.

¹⁹⁶ A. van Es, *Volkskrant*, ‘Treinkaping De Punt: De verzwegen feiten van operatie Mercedes’, 30 november 2013 (**productie 39**) (Regen van kogels).

¹⁹⁷ M.N. Sharifi, *NRC Handelsblad*, ‘Het kabinet wilde geen polarisatie’, 2 december 2013 (**productie 65**).

Hirsch Ballin in de lade verdwijnen. Opvallend genoeg was er in de berichtgeving nadien nauwelijks ruimte voor de schuldvraag en de rol van de mariniers tijdens de beschietingen. Daarover werden dan ook geen Kamervragen meer gesteld (...)”¹⁹⁸

188. De Graaf kan weliswaar begrip opbrengen voor het feit dat er, gezien de context van die tijd terughoudendheid werd betracht. Zij concludeert echter wel dat die terughoudendheid “altijd [moet] worden afgewogen tegen voldoende toezicht en controle op de inzet van overheids geweld. We moeten kunnen weten welk geweld de overheid heeft toegepast, tegen wie en op welke wijze.”¹⁹⁹

5. ONRECHTMATIG HANDELEN EN NALATEN (EXECUTIES)

189. Het onrechtmatig handelen en nalaten van de Staat bestaat uit de executie van Max Papilaja en Hansina Uktolseja, op een moment dat zij reeds waren uitgeschakeld en geen bedreiging (meer) konden vormen voor de mariniers in de trein en de gegijzelde passagiers. De mariniers in de trein hadden een concrete mogelijkheid om beide kapers te arresteren, maar hebben daar niet voor gekozen. Zij hebben Max Papilaja en Hansina Uktolseja in gewonde toestand aangetroffen en hen vervolgens van dichtbij doodschoten. Dat is onrechtmatig.

5.1 Fundamentele mensenrechten

190. Een fundamenteel uitgangspunt van iedere rechtsstaat is dat gewonden en personen die geen bedreiging vormen, worden aangehouden. Een ieder die kan worden aangehouden, wordt aangehouden. Niemand wordt van zijn leven beroofd tenzij absoluut noodzakelijk.

191. Artikel 2 van het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens (EVRM), welk artikel ziet op het recht op leven, bepaalt:

“(1) Het recht van een ieder op leven wordt beschermd door de wet.
Niemand mag opzettelijk van het leven worden beroofd,

---

¹⁹⁸ M.N. Sharifi, *NRC Handelsblad*, ‘Het kabinet wilde geen polarisatie’, 2 december 2013 (**productie 65**).

¹⁹⁹ M.N. Sharifi, *NRC Handelsblad*, ‘Het kabinet wilde geen polarisatie’, 2 december 2013 (**productie 65**).

behoudens door de tenuitvoerlegging van een gerechtelijk vonnis wegens een misdrijf waarvoor de wet in de doodstraf voorziet.

- (2) De beroving van het leven wordt niet geacht in strijd met dit artikel te zijn geschied ingeval zij het gevolg is van het gebruik van geweld, dat absoluut noodzakelijk is:
- (a) ter verdediging van wie dan ook tegen onrechtmatig geweld;
  - (b) teneinde een rechtmatige arrestatie te bewerkstelligen of het ontsnappen van iemand die op rechtmatige wijze is gedetineerd, te voorkomen;
  - (c) teneinde in overeenstemming met de wet een oproer of opstand te onderdrukken.”

192. Artikel 2 EVRM – het recht op leven – is een relatief en *notstandsfeest* recht. Dit houdt in dat schending van dit recht in bepaalde voorwaarden gerechtvaardigd kan zijn, maar dat dit recht óók in ingeval van oorlog of andere noodtoestand kan worden ingeroepen en dus niet door een lidstaat kan worden opgeschort ex. artikel 15 EVRM.²⁰⁰ Alleen in geval van *absolute noodzakelijkheid* en wanneer één van de gevallen van artikel 2 lid 2 EVRM zich voordoet, is schending van het recht op leven gerechtvaardigd.

193. De volgende twee vragen zijn aan de orde: was het gebruik van dodelijk vuurgeweld (*lethal force*) door de speciale eenheden die betrokken waren bij ‘De Punt’, welk geweld de dood van de kapers als gevolg heeft gehad (1) absoluut noodzakelijk en (2) proportioneel?

194. In de zaak *McCann and Others v. the United Kingdom* (1995) heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: EHRM) de voorwaarde van absolute noodzakelijkheid van *dodelijk geweld* (*lethal force*) uitvoerig behandeld. Het ging hier om drie leden van de IRA die van verdacht werden bedieningsapparatuur in handen te hebben om een bom af te laten gaan. Zij werden ter plekke doodgeschoten door een speciale eenheid. Volgens het EHRM was sprake van een schending van artikel 2 EVRM, omdat de operatie ook kon worden uitgevoerd zonder de noodzaak

---

²⁰⁰ J.M. Emaus, *Handhaving van EVRM-rechten via het aansprakelijkheidsrecht* (2013) (online beschikbaar via *Utrecht University Repository*) par 4.3.4, p. 109 (**productie 66**).

om de verdachten te doden. Volgens het EHRM verschilt de noodzakelijkheid in de zin van artikel 2 EVRM met die van artikelen 8-11 EVRM dat het criterium van 'absolute noodzakelijkheid' strikter en dwingender moet worden toegepast.

“In this respect the use of the term ‘absolutely necessary’ in Article 2 para. 2 (art. 2-2) indicates that a stricter and more compelling test of necessity must be employed from that normally applicable when determining whether State action is ‘necessary in a democratic society’ under paragraph 2 of Articles 8 to 11 (art. 8-2, art. 9-2, art. 10-2, art. 11-2) of the Convention. In particular, the force used must be strictly proportionate to the achievement of the aims set out in sub-paragraphs 2 (a), (b) and (c) of Article 2 (art. 2-2-a-b-c).”²⁰¹ [onderstreping advocaten]

195. Het EHRM wijst dus niet alleen naar de (1) strikter en dwingender toepassing van de noodzakelijkheidstoets, maar wijst tevens naar een strikte proportionaliteitstoets. Zo heeft het EHRM in de zaak *Wasilewska and Kalucka v. Poland* (2010) bepaald dat de Poolse regering had gefaald in zijn beoordeling van het proportioneel gebruik van dodelijk geweld door de politie waarbij een terreurverdachte omkwam. Volgens het EHRM was er wellicht voldaan aan de noodzakelijkheidstoets, maar was het gebruik van het noodzakelijk bevonden geweld buitenproportioneel. Zodoende werd ook hier een schending van artikel 2 EVRM aangenomen.

“The police officers had opened fire allegedly with the purpose of stopping the escaping suspects, who, according to the authorities, had made an attempt on the life or physical integrity of a police officer. In the circumstances it could be argued that such danger had existed, and the use of firearms could be regarded as absolutely necessary before the suspects’ car had passed the police officer. However, the majority of the shots had been fired at the escaping vehicle once it had passed the police officer who had been allegedly hit by it. At that moment there had been no direct danger to the police officer and the only intention of the police officers had been to prevent the escape of the suspects (...)

Finally, the Government had failed to submit any comments regarding the proportionality of the level of force used by the police, the

organisation of the police action and whether an adequate legislative and administrative framework had been put in place to safeguard people against arbitrariness and abuse of force.

Consequently, the Court considered that the manner in which the police had responded and the degree of force used had not been strictly proportionate to the aim of preventing Mr Kałucki's escape and arresting him or averting the perceived threat posed by him. Moreover, the operation had not been planned so as to reduce to a minimum recourse to lethal force. Accordingly there had been a violation of Article 2 in respect of Mr Kałucki's death."²⁰² [onderstreping advocaten]

196. Aan geen van beide voorwaarden, noodzakelijkheid en proportionaliteit, is voldaan bij het doodschieten van Max Papilaja en Hansina Uktolseja.

5.2 Toegepast op de dood van Max Papilaja en Hansina Uktolseja

5.2.1 Noodzakelijkheidstoets

197. In de onderhavige zaak is ook sprake van schending van artikel 2 EVRM.
198. In de eerste plaats ontbrak in dit geval de absolute noodzakelijkheid om Max Papilaja en Hansina Uktolseja dood te schieten. Beiden waren reeds zwaar gewond als gevolg van de voorbeschietingen. Daarnaast konden zij ook om andere redenen geen bedreiging meer opleveren voor de mariniers of de gijzelaars in de trein.
199. Ten aanzien van Max Papilaja geldt dat hij, net als de andere twee kapers die met hem in het voorste gedeelte van de trein waren (George Matulesy en Domingus Rumamory) dood dan wel zwaargewond was als gevolg van de voorbeschietingen. Dit blijkt enerzijds uit de aard van het bij hen drieën aangetroffen letsel, maar ook uit het feit dat het voorste gedeelte van de trein waar de drie Molukkers zich bevonden was doorzeefd met kogels (zie uitgebreid hierboven, paragraaf 3.2.1). Gezien hun locatie, waren Max Papilaja en de andere kapers bovendien afgesneden van de rest

---

²⁰¹ EHRM, [Appl. Nr 18983/91](#), *McCann and Others v. the UK*, 27 september 1994, par. 149 [niet bijgevoegd].

²⁰² EHRM [Appl. Nos. 28975/04 en 33406/04](#), *Wasilewska and Kalucka v. Poland*, 23 februari 2010 [niet bijgevoegd].

van de kapers en met name ook de ‘herencoupé’. Zodoende konden zij op het moment van de bestorming van de trein ook geen bedreiging vormen voor de veiligheid van die gijzelaars.

200. Het Archiefonderzoek concludeert dat er “geen aanwijzingen [zijn] aangetroffen dat de gijzelnemers zich duidelijk waarneembaar hebben overgegeven”. In dat verband wordt in het Archiefonderzoek verwezen naar het feit dat de mariniers die dat gedeelte van de trein bestormden vooraf alle deuren/wanden van de coupés en toiletten beschoten, met hun uzi’s op ‘automatisch’.²⁰³ De redenering van de archiefonderzoekers loopt echter spaak bij het feit dat uit het dossier blijkt dat Max Papilaja op het moment van binnenkomst van de mariniers al was uitgeschakeld, er geen aanwijzingen zijn dat hij wapens had gebruikt of zich tegen die mariniers had verzet en dat hij desalniettemin door de mariniers in de trein is beschoten waarbij het wapen op zijn huid is gezet (zie uitgebreid hierboven, paragraaf 3.2.1).
201. Hansina Uktolseja was al zwaar gewond aan haar armen en benen. Zij was bovendien ongewapend. Zij was schaars gekleed, slechts in haar ondergoed. Het was de mariniers dus duidelijk dat zij ook geen wapens verstopte onder haar kleding. Bovendien was zij zo toegetakeld aan haar armen en benen dat zij niet meer in staat was zich te verweren, zo zij dat zou hebben gewild en zo zij daartoe de middelen zou hebben gehad (zie uitgebreid hierboven, paragraaf 3.2.2).
202. Daarnaast lag Hansina Uktolseja geheel afgezonderd toen de mariniers haar vonden. Zij lag niet in de buurt van de gijzelaars, maar in de restauratie die die relatief ver verwijderd was van de ‘damescoupé’ (die zich in de verste helft van het eerstvolgende treinstel bevond). De mariniers hadden dus, toen ze haar troffen, niet te maken met enige andere dreiging in haar omgeving. Ook lag zij niet in de buurt van gijzelaars. Het was de taak van de mariniers om de gegijzelden veilig te stellen. Voor het uitvoeren van die taak was het doodschieten van Hansina Uktolseja niet nodig.

---

²⁰³ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), p. 100.

203. De Staat stelt zich op het standpunt dat zij zich “niet waarneembaar overgaf”.²⁰⁴ Dit is een woordenspel. Wat telt is dat van Hansina Uktolseja geen enkel verzet meer te verwachten viel. Hansina Uktolseja was zwaar gewond. Daarmee was ze feitelijk overgeleverd aan de mariniers. En dat was duidelijk waarneembaar voor de mariniers. Eisers verwijzen naar de foto van het slachtoffer zoals ze is gevonden na haar dood: in een hoek gedreven en kapot geschoten.
204. Waar bij iemand die zich overgeeft, nog twijfels kunnen bestaan over zijn intenties, kan het bij iemand die zwaar gewond is, geen twijfel meer lijden dat van hem geen gevaar meer te verwachten is. Dat geldt zowel voor Max Papilaja als Hansina Uktolseja.

Geweldsinstructie

205. Het doodschieten van Max Papilaja en Hansina Uktolseja doorstaat overigens ook de toets aan de toepasselijke geweldsinstructie niet. Uit het Archiefonderzoek van de Staat uit 2014 blijkt dat er drie geweldsinstructies waren die van toepassing zouden kunnen zijn op deze zaak:
- (i) De Bijstandsinstructie gemeentepolitie uit 1966 voor politieambtenaren werkzaam bij de gemeentepolitie;
  - (ii) De Instructie Korps Rijkspolitie (IKR) uit 1966 voor politieambtenaren werkzaam bij de rijkspolitie;
  - (iii) De geweldsinstructie van 9 juli 1965 afkomstig van de minister van Defensie²⁰⁵
206. Uit de richtlijnen inzake terreurbestrijding die *in casu* (mede) aan de orde waren, stond dat de bepalingen in de geweldsinstructies (1966) die normaliter van toepassing waren op het optreden van de gemeente- en rijkspolitie (dus nrs. (i) en (ii) hierboven) onverkort golden voor het gebruik van vuurwapens in het kader van gijzelingen en kapingen:

---

²⁰⁴ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014) (**productie 10**), p. 101.

²⁰⁵ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014), (**productie 10**), par. 3.3.3 (Geweldsinstructie), p. 44.

“Voor het gebruik van vuurwapens [bij gijzelingen en kapingen, advocaten] gelden onverkort de bepalingen uit de geweldsinstructie. Daaraan wordt niets afgedaan of toegevoegd. Derhalve wordt met name (zo nodig) geweld toegepast naar evenredigheid van het feit, zulks onder meer om de dader aan te houden. Het recht van noodweer blijft nadrukkelijk toegelaten, daarbij gaat het in elk geval om de onmiddellijke bedreiging van het leven van gijzelaars. Kan de uitvoering van die bedreiging niet anders worden afgewend, dan verkeert het recht van noodweer in een plicht om – op bevel – de dader geheel handelingsonbekwaam te maken, dat wil zeggen in het uiterste geval zelfs te doden.”²⁰⁶

207. Uit het Archiefonderzoek blijkt dat de toepasselijke geweldsinstructies “onverkort [golden] voor in dit verband optredende militairen.”²⁰⁷ De BBE-K (krijgsmacht) en BBE-M (mariniers) vielen er dus geheel onder omdat zij hun taak volledig vervulden als onderdeel van het politieel optreden.²⁰⁸
208. In de Aansprakelijkstelling is namens eisers gesteld dat het de taak was van de mariniers om de kapers te arresteren, niet om hen dood te schieten. Dit standpunt wordt bevestigd door personen die indertijd bij de beëindiging van de treinkaping waren betrokken:

“De bedoeling van de aanval was om de gijzelaars onmiddellijk te bevrijden en de kapers te arresteren (...) Onze rechtsstaat is nog steeds

---

²⁰⁶ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014), (**productie 10**), par. 3.3.3 (Geweldsinstructie), p. 44, zie ook voetnoot 155 waarin wordt verwezen naar NA, Mdef, GS, inv.nr.1981, ‘Algemene richtlijnen inzake het politieoptreden in geval van gijzeling of ontvoering’. De Geweldsinstructie van 9 juli 1965 van de Minister van Defensie gold voor *andere* militairen die onder vredesomstandigheden ‘ingevolge een hen verstrekte opdracht of ook rechtstreeks krachtens wettelijk voorschrift, maatregelen van geweld al of niet met gebruikmaking van wapenen’ aanwenden. De mariniers die bij ‘De Punt’ betrokken waren vielen daar niet onder.

²⁰⁷ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014), (**productie 10**), par. 3.3.3 (Geweldsinstructie), p. 44-45, zie ook voetnoot 156 waarin opnieuw wordt verwezen naar NA, Mdef, GS, inv.nr.1981, ‘Algemene richtlijnen inzake het politieoptreden in geval van gijzeling of ontvoering’.

²⁰⁸ *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014), (**productie 10**), par. 3.3.3 (Geweldsinstructie), p. 44-45, zie ook voetnoot 153, waarin wordt verwezen naar NA, Mdef, GS, Inv.nr.1066, Geweldsinstructie 9 juli 1965 minister van Defensie afd. VSC nr. 284210/G.

ingesteld op het aanhouden van verdachten”²⁰⁹ (D. de Jong, leider plaatselijk delict treinkaping)

209. De mariniers hadden formeel de opdracht om eventuele overlevende kapers die zich duidelijk waarneembaar overgaven, te arresteren:

“Mariniers zullen de trein binnendringen, de passagiers bevrijden en de trein veiligstellen, waarbij de mariniers niet mogen vuren op gijzelnemers die zich duidelijk waarneembaar overgeven.”²¹⁰

210. In een interview uit 2000, bevestigt ook eenheidscommandant De Waal Malefijt dat de mariniers zich aan de geweldsinstructie dienden te houden:

“Volgens De Waal Malefijt hield [die instructie] simpelweg het volgende in: ‘De terroristen aanhouden en indien nodig uitschakelen’. Dat ‘uitschakelen’ betekent: buiten gevecht stellen. ‘Indien nodig’ houdt in: niet schieten als een kaper zich overgeeft of al uitgeschakeld is door verwondingen. Uiteraard geldt dat als de kapers gaan schieten, er teruggeschoten mag worden. Maar het geweld dat gebruikt wordt, moet volgens de instructie wel in verhouding staan tot de dreiging die op dat moment van de kapers uitgaat. Het logische uitvloeisel van deze politiek-correcte geweldsinstructie aan de mariniers is dan ook: géén excessief geweld gebruiken.”²¹¹ [onderstreping advocaten]

5.2.2 Proportionaliteitstoets

211. In de tweede plaats doorstaat het handelen van de Staat niet de proportionaliteitstoets die het EVRM vereist. Uit de autopsierapporten die in 2013 openbaar zijn gemaakt, blijkt dat de slachtoffers doorzeefd zijn met schoten, en terwijl reeds uitgeschakeld, rechtsreeks in hun borst en hoofd zijn geschoten. Dit is buitenproportioneel *intentional killing* dat niet het doel kan hebben om de kapers aan te houden.

---

²⁰⁹ Transcriptie documentaire Dokwerk (NPO), *Nederland en de Molukse acties: Dutch Approach (Deel 4)* (2000), clip beschikbaar via Youtube (**productie 17**), tijdcode 24:28 (De Jong).

²¹⁰ Transcriptie ‘Animatie De Punt (1977)’ (Min.Def, 19 november 2014), (**productie 18**), tijdcode 01:32.

²¹¹ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), (**productie 11**) p. 304 (De Waal Malefijt)

212. In het licht van de proportionaliteit melden eisers dat door de mariniers in de trein gebruik is gemaakt van revolvers met patronen van het kaliber .38 of .357 Magnum. Dit is *Hollow point 5*-munitie. *Hollow point 5*-munitie is munitie die uitzet in het lichaam en om die reden onnodig letsel veroorzaakt. Gebruik van deze munitie is onrechtmatig. Het verbod op het gebruik van *Hollow point 5*-munitie is neergelegd in Verklaring IV nr. 3 van het Haagse Vredesverdrag 1899, die door Nederland op 4 september 1900 is bekrachtigd.²¹² Daarnaast verbiedt het aanvullend protocol bij de Verdragen van Geneve van 1949 (Protocol I, 1977) het gebruik van wapens en projectielen die ‘naar hun aard overbodig letsel of onnodig leed veroorzaken’ (artikel 35 lid 2).

5.2.3 Overig: rechtmatigheidstoets

213. Voor de rechtmatigheidstoets onder artikel 2 EVRM is ten slotte van belang in hoeverre onderzoek heeft plaatsgevonden ná de dood van de kapers en in hoeverre de regering zich heeft uitgesproken over de dodelijke operatie van de speciale eenheid.

214. De feiten en omstandigheden waaronder Max Papilaja en Hansina Uktolseja zijn gedood zijn echter door de Staat bijzonder summier onderzocht. Zo is geen onderzoek gedaan naar de wapens van de mariniers in de trein. Ook zijn de kogels die in de trein zijn gevonden, *buiten* de lichamen van Max Papilaja en Hansina Uktolseja, niet onderzocht. Ook is nooit gesproken met de pathologen-anatoom over de uitgevoerde autopsies en de conclusies die daaraan moesten worden verbonden. Daarnaast zijn de onderzoeken die wel zijn uitgevoerd, zoals de autopsies en het onderzoek door het gerechtelijk laboratorium, bewust niet openbaar gemaakt.

5.3 Samenvatting

215. Eisers concluderen dat het doodschieten van Max Papilaja en Hansina Uktolseja in strijd is met artikel 2 EVRM.

---

²¹² Haagse vredesverdrag 1899, op 4 september 1900 door Nederland bekrachtigd. Daarvan Verklaring IV/3: te weten de ‘Verklaring houdende verbod tot beziging van kogels die zich in het menselijk lichaam gemakkelijk uitzetten of vervormen, zoals kogels met een harde mantel waarvan de mantel niet geheel de kern dekt of van kervingen is voorzien’.

6. VERWEER STAAT: VERJARING

216. De verweren van de Staat ten aanzien van de feiten zijn reeds in hoofdstukken 3 en 4 besproken en weerlegd.
217. De Staat beroept zich in zijn antwoord op de Aansprakelijkstelling daarnaast op de verjaring van eventuele vorderingen van cliënten.²¹³ Eisers zijn het daar niet meer eens. Zij zullen onderbouwen dat en waarom de Staat geen beroep op verjaring toekomt.

6.1 Aanvangsmoment verjaringstermijn

218. Nu het gaat om een vordering tot schadevergoeding (in geld), geldt in afwijking van het reguliere verjaringsrecht het oude BW, de Verjaringswet 1924. Op grond van die wet begon de verjaring te lopen op de dag na de 31ste december van het jaar waarin de vordering tot betaling van een geldsom door de Staat (de geldschuld) opvorderbaar werd. Dat valt samen met het moment waarop de vordering is ontstaan. Dat ontstaansmoment valt op zijn beurt samen met het moment dat de schade is geleden.²¹⁴ Het is niet vereist dat de benadeelde op de hoogte was van het feit dat er een onrechtmatige daad was gepleegd door de Staat en/of dat de benadeelde op de hoogte was van het ontstaan van de verbintenis op dat moment. Het eventuele verborgen karakter van de schade, maar ook het causaal verband tussen de schade en een bepaalde gebeurtenis doet daar niet aan af.²¹⁵ Dat gezegd volstaat volgens de Hoge Raad het *enkele vermoeden* van het bestaan van schade niet.²¹⁶
219. De schade van eisers bestaat uit materiële en immateriële schade. De materiële schade betreft de kosten van de lijkbezorging, de grafrechten en de kosten voor het onderhoud van de graven. Daarnaast zijn door de dood van Hansina Uktolseja en Max Papilaja inkomsten weggevallen in de respectievelijke gezinnen waardoor zij

---

²¹³ Reactie Aansprakelijkstelling, brief van de Staat aan eisers d.d. 9 februari 2015 (**productie 7**), p. 5.

²¹⁴ Bron: zie o.m. [ECLI:NL:RBSGR:2011:BS8793](#), 14 september 2011 (*Rawagedeh*) [**niet bijgevoegd**].

²¹⁵ *Tekst & Commentaar, Boek 3 BW (9^e)*, commentaar Stolker bij art. 310, p. 1912 (aantekening 8: 'Overgangsrecht'), o.v.n. HR 3 november 1995, NJ 1998, 380 (*Van B/Vereniging Diaconessenarbeid*) [**niet bijgevoegd**].

²¹⁶ HR, 31 oktober 2003, NJ 2006, 169 (*Saelman AZVU*), r.o. 3.4 [**niet bijgevoegd**].

schade hebben geleden. De immateriële schade bestaat uit het verlies van hun dierbaren. Deze schade trad terstond in, en duurt voort tot vandaag.

220. Zodoende zouden de rechtsvorderingen van eisers in beginsel in 1982 / 1983 zijn verjaard.
221. Het recht biedt echter de mogelijkheid om de verjaring van rechtsvorderingen in uitzonderlijke gevallen te doorbreken indien een beroep op verjaring in strijd is met de goede trouw (naar oud recht), dan wel onaanvaardbaar is naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid (naar nieuw recht).
222. Deze derogerende werking van redelijkheid en billijkheid bij verjaring werd door de Hoge Raad vastgesteld in 2000.²¹⁷ De zaak betrof de heer Van Hese, een voormalig werknemer van de *Koninklijke Schelde Groep BV* (hierna: *Van Hese / Schelde*). Van Hese was gedurende zijn dienstverband tot 1963 blootgesteld aan asbest en ontwikkelde meer dan 33 jaar daarna een dodelijk mesothelioom die het gevolg was van het inademen van asbest. De absolute verjaringstermijn naar oud recht was in dit geval 30 jaren na de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid berust voltooid. Schelde deed in deze zaak tevergeefs een beroep op de verjaring van de vordering.
223. Bij de beoordeling van de vraag of die reeds voltooide verjaringstermijn doorbroken kon worden, formuleerde de Hoge Raad een aantal *gezichtspunten*, (a) t/m (g) waarvan de rechter blijk moet geven deze in zijn beoordeling van het verjaringsvraagstuk te hebben betrokken (eisers gaan verderop in deze dagvaarding in op deze gezichtspunten).²¹⁸ De Hoge Raad concludeerde in *Van Hese / Schelde* dat een beroep op verjaring naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar was.
224. Omdat zijn schade na 1992 was ingetreden, was nieuw Nederlands recht van toepassing op de vordering van de eiser in die zaak, Van Hese. Dat een reeds voltooide verjaringstermijn echter ook naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid kan worden doorbroken naar oud Nederlands recht, blijkt uit het vonnis van de rechtbank Den Haag van 14 september 2011, aangaande de standrechtelijke executies die op 9 december 1947 in het Javaanse dorp Rawagedeh door het

---

²¹⁷ [ECLI:NL:HR:2000:AA5635](#), 28 april 2000 (NJ 2000, 430) (*Van Hese/Schelde*) [niet bijgevoegd].

²¹⁸ [ECLI:NL:HR:2000:AA5635](#), 28 april 2000 (NJ 2000, 430) (*Van Hese/Schelde*), r.o. 3.3.3 [niet bijgevoegd].

Nederlandse leger waren uitgevoerd (*Rawagedeh*).²¹⁹ De rechtbank overwoog dat er in verband met de aan te leggen toets aansluiting kon worden gezocht bij de gezichtspuntencatalogus die de Hoge Raad in *Van der Hese / Schelde* had geformuleerd.²²⁰ In navolging van de *Rawagedeh*-zaak is op 15 maart 2015 in een vervolg-vonnis nogmaals bevestigd dat een beroep op verjaring ook naar oud recht niet opging ten aanzien van nabestaanden van standrechtelijk geëxecuteerde mannen in het voormalig Nederlands Indië (*Zuid-Sulawesi*-zaak).²²¹

225. Eisers zijn van mening dat deze zaak zich leent voor doorbreking van de verjaring op grond van deze jurisprudentie.

6.2 Gezichtspunten (a) t/m (g)

226. Bij de beoordeling van de vraag of die reeds voltooide verjaringstermijn doorbroken kon worden, formuleerde de Hoge Raad een aantal *gezichtspunten* waarvan de rechter blijk moet geven deze in zijn beoordeling van het verjaringsvraagstuk te hebben betrokken:

- “(a) of het gaat om vergoeding van vermogensschade dan wel van nadeel dat niet in vermogensschade bestaat, en - mede in verband daarmee - of de gevorderde schadevergoeding ten goede komt aan het slachtoffer zelf, diens nabestaanden dan wel een derde;
- (b) in hoeverre voor het slachtoffer respectievelijk zijn nabestaanden ter zake van de schade een aanspraak op een uitkering uit anderen hoofde bestaat;
- (c) de mate waarin de gebeurtenis de aangesprokene kan worden verweten;
- (d) in hoeverre de aangesprokene reeds vóór het verstrijken van de verjaringstermijn rekening heeft gehouden of had behoren te

---

²¹⁹ [ECLI:NL:RBSGR:2011:BS8793](#), 14 september 2011 (*Rawagedeh*) [**niet bijgevoegd**], r.o. 4.13: “[E]r van uit moet worden gegaan dat ook onder het oude recht in uitzonderlijke gevallen een verjaringstermijn buiten toepassing kan worden gelaten in het geval een beroep daarop naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is.” De rechtbank zoekt voor de aan te leggen toets aansluiting bij de gezichtspuntencatalogus die de Hoge Raad in zijn arrest van 28 april 2000 [*Van Hese/Schelde*] heeft geformuleerd.”

²²⁰ [ECLI:NL:RBSGR:2011:BS8793](#), 14 september 2011 (*Rawagedeh*) [**niet bijgevoegd**], r.o. 4.13.

houden met de mogelijkheid dat hij voor de schade aansprakelijk zou zijn;

- (e) of de aangesprokene naar redelijkheid nog de mogelijkheid heeft zich tegen de vordering te verweren;
- (f) of de aansprakelijkheid (nog) door verzekering is gedekt;
- (g) of na het aan het licht komen van de schade binnen redelijke termijn een aansprakelijkstelling heeft plaatsgevonden en een vordering tot schadevergoeding is ingesteld.”²²²

227. Gezichtspunt (a): De onderhavige zaak betreft de vergoeding van zowel de materiële als immateriële schade van eisers, te weten de moeder van Max Papilaja (eiser 1) en de broer van Hansina Uktolseja (eiser 2). Beide slachtoffers droegen met hun arbeidsinkomsten mee aan de huishoudkosten van het gezin. De gezinnen Uktolseja en Papilaja hebben daarnaast ook de kosten voor de lijkbezorging, de grafrechten en de kosten voor het onderhoud van de graven gedragen.
228. Gezichtspunt (b): Eisers hebben ten aanzien van hun materiële schade geen beroep kunnen doen op een uitkering uit andere hoofde. Ook ten aanzien van hun immateriële schade komt eisers geen uitkering uit andere hoofde toe.
229. Gezichtspunt (c): De Staat kan een ernstig verwijt worden gemaakt van de dood van Max Papilaja en Hansina Uktolseja. Eisers willen geenszins ontkennen dat hun zoon en zus deelnamen aan een ernstig misdrijf (een treinkaping). Uit het hierboven besprokene blijkt echter dat de mariniers in de trein Max Papilaja en Hansina Uktolseja hebben doodgeschoten op een moment dat redelijkerwijs kan worden gesteld, dat zij geen bedreiging meer vormden. Een moment dus, waarop ze gearresteerd hadden kunnen worden conform de toen geldende geweldsinstructie. Daar is echter niet voor gekozen: beslist is hen te executeren.
230. Eén en ander gebeurde in het kader van een officiële operatie van de Staat, zodat het optreden van de mariniers voor rekening komt van de Staat. De Staat komt op geen enkele wijze het recht toe zijn burgers (of overigens anderen binnen zijn jurisdictie) te doden als dat niet strikt noodzakelijk is.

---

²²¹ [ECLI:NL:RBDHA:2015:2442](#), 11 maart 2015 (*Zuid-Sulawesi*) [**niet bijgevoegd**], r.o. 4.5-4.18 en 4.19-4.30.

²²² [ECLI:NL:HR:2000:AA5635](#), 28 april 2000 (*NJ 2000, 430*) (*Van Hese/Schelde*) [**niet bijgevoegd**], r.o. 3.3.3.

231. Gezichtspunt (d): De Staat heeft de waarheid over de omstandigheden van de dood van Max Papilaja en Hansina Uktolseja niet naar buiten gebracht.
232. Uit het dossier blijkt dat de Staat kennis droeg en inzicht had in de overmaat aan geweld die bij dat actie was toegepast. Eind juni 1977 waren de onderzoeksresultaten van de pathologen anatoom bekend. Op 3 januari 1978 was vervolgens ook het gerechtelijk forensisch onderzoek gereed. Deze rapporten hadden voor de Staat aanleiding moeten zijn voor nader onderzoek naar de dood van Max Papilaja en Hansina Uktolseja. Vervolgens heeft Hirsch Ballin op 1 maart 1978 een Nota opgesteld over de geweldstoepassing. Zijn bevindingen hadden, zoals hij zelf ook stelde, consequenties moeten hebben voor het officiële regeringsstandpunt over de beëindiging van de treinkaping.
233. Gezien de concrete aanwijzingen die de Staat had over de geweldstoepassing die Max Papilaja en Hansina Uktolseja fataal werd, had het op de weg van de Staat gelegen om de dood van Max Papilaja en Hansina Uktolseja te onderzoeken, en de daarvoor verantwoordelijke militairen ter verantwoording te roepen.
234. Als dat nader onderzoek had plaatsgevonden, dan zou niet anders dan geconcludeerd kunnen worden dat Max Papilaja en Hansina Uktolseja waren geëxecuteerd, namelijk doodgeschoten op een moment dat ze als gevolg van de voorbeschietingen al buiten gevecht waren gesteld. De Staat is echter nimmer met de hem bekende feiten hierover naar buiten getreden. Deze documenten zijn voor de Staat evenmin aanleiding geweest om het officiële regeringsstandpunt over de geweldstoepassing te corrigeren, dan wel te nuanceren. Noch richting de nabestaanden zelf, noch richting het parlement en het Nederlandse publiek in het algemeen.
235. Eisers waren eerder niet op de hoogte van de werkelijke feiten omtrent de beëindiging van de treinkaping. Zij konden dat ook niet zijn. Zij waren aangewezen op de overheidskanalen. De nabestaanden hebben tussen 1977 en 1978 geprobeerd informatie te krijgen van de Staat hierover, maar die informatie hebben zij niet gekregen. De informatie die hen wel bereikte, was feitelijk onjuist en onvolledig. Uit het dossier blijkt dat hier een rechtspolitieke keuze van de Staat aan ten grondslag heeft gelegen. Eisers stellen dan ook dat de Staat bewust eisers in het ongewisse heeft gelaten over de feiten en omstandigheden die hebben geleid tot de dood van hun zoon en zus.

236. De Staat heeft de stoffelijke overschotten van Max Papilaja en Hansina Uktolseja voor de nabestaanden verborgen gehouden, door deze in verzegelde kisten aan de nabestaanden af te geven. Het verbreken van een dergelijk zegel is strafbaar, zodat de Staat zich er op die manier van kon verzekeren dat de kisten niet zouden worden geopend. De nabestaanden konden de aard en omvang van het toegepaste geweld jegens hun dierbaren derhalve niet met eigen ogen waarnemen.
237. De Staat heeft daarnaast geen gehoor gegeven aan de bij herhaling gedane nadrukkelijke verzoeken van de nabestaanden om informatie over dat geweld en het letsel. Eisers en de andere nabestaanden hebben daartoe via hun advocaat tussen 1977-1978 contact gehad met het openbaar ministerie en via deze het Ministerie van Justitie. Zij wilden informatie over de doodsoorzaak van hun kinderen, over de wijze waarop en door wie zij dood waren geschoten en antwoord op de vraag of hun lichamen waren verminkt.
238. In plaats van openheid van zaken te geven, probeerde de Staat hen te apaiseren. De Staat heeft de nabestaanden en de door hen aangewezen tussenpersonen (hun advocaten dan wel Tutuhatunewa) geen directe toegang willen geven tot de relevante stukken. In plaats daarvan betrok de Staat patholoog-anatoom Zeldenrust erbij, een derde die zelf niet bij de autopsies van de kapers betrokken is geweest. Zeldenrust heeft in opdracht van de Staat de autopsieverslagen ingezien en de feiten zoals daarin neergelegd onjuist dan wel onvolledig aan Tutuhatunewa voorgelegd. Deze gebrekkige informatie is vervolgens in nóg meer verwaterde vorm – en uitsluitend mondeling – met de nabestaanden gedeeld. Uit het dossier blijkt dat het aan de nabestaanden voorgehouden beeld niet strookte met de werkelijkheid. Essentiële informatie over de ware omvang van de geweldstoepassing en het letsel, informatie die het overlijden van hun dierbaren zonder meer in een significant ander licht zou hebben plaatst, hield de Staat achter.
239. Uit de contacten tussen justitie en de advocaten van nabestaanden was duidelijk dat de nabestaanden reeds in een vroege fase vreesden dat de Staat onrechtmatig had gehandeld bij de beëindiging van de treinkaping. Dit blijkt concreet uit de opdracht die de nabestaanden aan hun advocaat hadden verstrekt, alsmede uit de toelichting op

het verzoek om inzage in de autopsieverslagen van de advocaten aan de Staat.²²³ De autopsieverslagen en het forensische rapport die de auteurs van *Air Mata Kebenaran* in 2013 aan eisers heeft gegeven waren voor eisers de aanleiding om de onderhavige zaak opnieuw te onderzoeken. Indien de Staat in 1977-1978 open kaart had gespeeld, hadden eisers zich onmiddellijk kunnen bezinnen op juridische stappen. Dan had het geen 37 jaar hoeven te duren voordat zij zich tot de Staat hadden gewend. In plaats daarvan werd eisers echter de wol over de ogen getrokken.

240. Dat is des te kwalijker nu de Staat blijkens de Nota van Hirsch Ballin reeds in 1978 conclusies had verbonden aan de geweldstoepassing, terwijl hij die conclusies niet heeft gedeeld. In dat verband wijzen eisers ook hier weer op het feit dat, zoals hierboven is besproken, de recherche indertijd ook (tevergeefs) een poging heeft ondernomen om marinier 'Rinus' te ondervragen over de dood van Hansina Uktolseja.²²⁴ Het toont aan dat er ook bij de autoriteiten twijfels bestonden over de rechtmatigheid van de beëindiging van de treinkaping, althans in elk geval voor wat betreft Hansina Uktolseja.
241. Gezien de ernst van deze feiten en de kennis die de Staat daar van meet af aan, althans reeds in een vroeg stadium van droeg, had de Staat er rekening mee moeten houden dat hij voor de schade van eisers aansprakelijk zou zijn. Daarbij is relevant dat executies enerzijds, en het bewust verhullen van de feiten die met de geweldstoepassing te maken hebben, niet alleen nu maar ook al in de jaren zeventig onrechtmatig was.
242. Gezichtspunt (e): De Staat is redelijkerwijs in staat zich tegen de vorderingen van eisers te verweren. De Staat beschikt immers over een uitgebreid archief aangaande de Molukse acties in de jaren zeventig van de vorige eeuw, waaronder 'De Punt'. Deze documenten bevinden zich voor zover bekend in het Drents archief: het gaat om circa 35 dozen archiefmateriaal dat aldaar is verzameld in het kader van het door de minister van justitie in 2014 gelaste archiefonderzoek. Dat archiefonderzoek heeft een jaar in beslag genomen en is uitgemond in een rapport van 177 bladzijden dat op 19 november 2014 is gepubliceerd. In het archief bevinden zich in elk geval de

---

²²³ Ongedateerde brief J. Papilaja, D. Uktolseja e.a. aan mrs. W.G.A. Kousemaker en H. de Ruijter (**productie 49**)

²²⁴ P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), p. 347 (**productie 11**). Zie ook hierboven, paragraaf 3.2.2.

regerings-, ministeriële en parlementaire stukken. Ook de gerechtelijke dossiers van de rechtbank Assen bevinden zich in het archief, alsmede de overige stukken van het justitieel dossier waaronder de autopsieverslagen van de omgekomen kapers en gijzelaars en de resultaten van het forensische onderzoek. Daarnaast zijn veel personen die bij de gebeurtenissen betrokken waren vandaag nog in leven, zodat het ook via die weg mogelijk is om meer informatie te vergaren.

243. Gezichtspunt (f): De Staat pleegt zich niet te verzekeren tegen zijn aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad.
244. Gezichtspunt (g): Eisers hebben hun vordering binnen een redelijke termijn ingesteld. Na verkrijging van de autopsierapporten en het rapport van het gerechtelijk laboratorium van Cees van Brakel medio zomer 2013 hebben eisers op 11 februari 2014 de Staat in kennis gesteld van de gerede mogelijkheid dat de Staat jegens cliënten een onrechtmatige daad heeft gepleegd die hem kan worden toegerekend, en op grond waarvan de Staat aansprakelijk is voor de schade van cliënten. De bekend geworden feiten hebben aanleiding gegeven tot kamervragen en onderzoek door verschillende journalisten. Een en ander is voor de Staat aanleiding geweest zelf nader onderzoek te doen naar de aantijgingen dat disproportioneel geweld is ingezet bij de beëindiging van de kaping en dat kapers nodeloos zijn doodgeschoten. Op 1 april 2014 kondigde de Staat aan een archiefonderzoek te zullen doen.²²⁵
245. Op 5 november 2014 hebben eisers de Staat aansprakelijk gesteld voor de dood van hun zoon en zus. Na publicatie van zijn archiefonderzoek op 19 november 2014 heeft de Staat gereageerd op de aansprakelijkstelling. Dat was op 9 februari 2015. Bij schrijven van 29 mei 2015 hebben eisers de Staat laten weten dat zij voornemens zijn de Staat binnen enkele maanden te zullen dagvaarden. De Staat is dus over hun voornemen daartoe geïnformeerd.

7. SCHADE EISERS

246. De schade van eisers bestaat uit materiële en immateriële schade, nader op te maken bij staat.

---

²²⁵ Brief aan de Tweede Kamer van Minister van Veiligheid en Justitie d.d. 1 april 2014 inz. 'Verzoek over onderzoek treinkaping De Punt' (**productie 9**).

247. De materiële schade bestaat uit de kosten voor de lijkbezorging, de grafrechten en de kosten voor het onderhoud van de graven van Max Papilaja en Hansina Uktolseja. Daarnaast zijn door de dood van Hansina Uktolseja en Max Papilaja inkomsten weggevallen in de respectievelijke gezinnen waardoor zij schade hebben geleden.
248. De familie Papilaja bestond in 1977 uit J.A. Papilaja (vader) eiser 1, W. Papilaja-Siahaja (moeder) en hun vier kinderen. Het gaat om L.J. Papilaja (18 september 1950), M.J. Papilaja (16 januari 1952), S.J. Papilaja (15 september 1953) en J. Papilaja (29 oktober 1958). Alle kinderen woonden in 1977 nog in het ouderlijk huis.
249. De familie Uktolseja bestond in 1977 uit D. Uktolseja (vader), S.S. Uktolseja-Sukya (moeder) en hun negen kinderen. Naast Hansina Uktolseja, gaat het om de volgende kinderen: J. Uktolseja (11 augustus 1949), M.J. Uktolseja (14 maart 1951), A.C. Uktolseja (23 augustus 1952), O.M. Uktolseja (18 oktober 1953), C.J. Uktolseja (05 juni 1957), J.F. Uktolseja (15 augustus 1959), F.S. Uktolseja (07 februari 1963) en G.R.M.S. Uktolseja (23 december 1966). Behalve de oudste zoon J. Uktolseja, woonden in juni 1977 alle kinderen nog thuis.
250. Hoewel de ouders van Max Papilaja en Hansina Uktolseja inkomsten uit arbeid hadden, was het voor het gezin noodzakelijk dat de (oudere) kinderen bijdroegen aan de gezamenlijke huishouding.
251. Eisers hebben tevens eigen immateriële schade geleden ten gevolge van het doodschieten van hun zoon en zus.

8. BEWIJSAANBOD

252. Eisers menen in het voorgaande hun stellingen voldoende te hebben onderbouwd. Eisers hebben hun standpunten met bewijsstukken gestaafd. Op de eerst dienende dag zullen eisers de producties doen overleggen.
253. Zij overleggen de zes autopsieverslagen uit 1977 en het forensisch rapport uit 1978. De relevante correspondentie tussen de nabestaanden, hun advocaten mrs. Kousemaker en De Ruiter en justitie uit 1977 en 1978 over het opvragen van de autopsieverslagen wordt eveneens ingebracht. Daarnaast overleggen zij stukken uit het strafdossier *Gijzelingen 23 mei-11 juni 1977*. Zij staven hun stellingen daarnaast met onderzoek door derden, zoals het boek *De Molukse Acties* (2000), de reportage

The Dutch Approach (2000) het rapport *Air Mata Kebenaran* (2013), verder onderzoek dat door journalist J. Beckers is verricht, het Verslag van het Archiefonderzoek dat in opdracht van de Staat is uitgevoerd (2014) en mediaberichtgeving die over de beëindiging van de treinkaping is verschenen. Andere documenten die van overheidswege zijn gepubliceerd, zoals met name de relevante kamerstukken, worden ook ingebracht. Tot slot brengen eisers ook materiaal in uit hun persoonlijke (familie)archief.

254. In aanvulling op het bovenstaande bieden eisers aan om, zo nodig, te doen horen advocaat mr. W.G.A. Kousemaker en Dr. F.L.J. Tutuhatonewa. Daarnaast bieden eisers aan te horen de mariniers die in de trein zijn geweest bij de bestorming op 11 juni 1977. In het bijzonder ‘Rinus’ die in aanvalsgroep 2 zat met wie Hansina Uktolseja te maken kreeg, en Bertus Peeks in aanvalsgroep 5 die de bestorming van het voorste gedeelte van de trein waar Max Papilaja werd geëxecuteerd, voor zijn rekening nam. Ten slotte bieden eisers aan te horen de heer prof. mr. M.R. Mok. Hij maakte deel uit van het team rond Van Agt destijds.

9. CONCLUSIE

255. De treinkaping bij De Punt van 23 mei tot 11 juni 1977 is een tragische gebeurtenis in de Nederlandse geschiedenis geweest. Iedereen die toen oud genoeg was om televisie te kijken en kranten te lezen, herinnert zich het drama levendig. Het feit dat de kaping 20 dagen heeft geduurd heeft de spanning verder doen oplopen. Eisers beogen met deze procedure op geen enkele wijze te ontkennen dat respectievelijk hun zoon en zus deelnamen aan een ernstig misdrijf noch willen zij dat bagatelliseren.
256. Echter ook ten aanzien van hen die betrokken zijn bij de meest ernstige misdrijven, geldt het recht. Op geen enkele wijze kwam de Staat het recht toe Max Papilaja en Hansina Uktolseja van het leven te beroven, ook niet als die consequentie vooraf was aanvaard zoals de Staat in zijn Archiefonderzoek stelt. Max Papilaja en Hansina Uktolseja waren reeds zodanig getroffen door vuurgeweld dat zij aangehouden hadden kunnen – en dus moéten – worden.

257. Het is niet de uitvoerende macht, die beschikt over het geweldsmonopolie, die een oordeel mag vellen over schuld, laat staan over leven en dood. In een rechtsstaat is dat oordeel aan de rechter. Dat gold ook in 1977. Dat gold en geldt ook ten aanzien van hen die betrokken zijn bij wat de maatschappij als de meest verwerpelijke misdrijven beschouwt. Door het recht in eigen hand te nemen, door Max Papilaja en Hansina Uktolseja te executeren, heeft de Staat de meest elementaire beginselen van de rechtsstaat en fundamentele rechten van eisers geschonden.

10. EIS

Eisers verzoeken uw rechtbank bij vonnis:

- i. Voor recht te verklaren dat de Staat, op grond van het voorgaande, onrechtmatig heeft gehandeld jegens Wilhelmina Siahaja w.v. Papilaja en Christiaan Julius Uktolseja door respectievelijk haar zoon (Max Papilaja) en zijn zus (Hansina Uktolseja) op 11 juni 1977 zonder noodzaak dood te schieten en te bepalen dat de Staat aansprakelijk is voor alle schade die eisers daardoor hebben geleden en nog zullen lijden, welke schade is op te maken bij staat en te vereffenen volgens de wet, een en ander te vermeerderen met de wettelijke rente
- ii. Gedaagde te veroordelen in de kosten van deze procedure.
- iii. Het vonnis voor zover mogelijk uitvoerbaar bij voorraad te verklaren.

De kosten dezes zijn voor mij, deurwaarder, €

11. PRODUCTIELIJST

1. Toevoeging W. Siahaja w.v. Papilaja, afgegeven door de Raad voor Rechtsbijstand op 31 juli 2014 (4KR7672)
2. Toevoeging C.J. Uktolseja, afgegeven door de Raad voor Rechtsbijstand op 30 juli 2014 (4KS7102)
3. Brief van families Uktolseja, Rumamory en Papilaja aan de Staat d.d. 11 februari 2014
4. Brief van de Minister van Justitie aan mr. Zegveld d.d. 3 maart 2014
5. Brief van de Minister van Justitie aan mr. Zegveld d.d. 22 januari 2014 (inz. R.I.R. Lumalessil en J. Ririmasse)
6. Aansprakelijkstelling d.d. 5 november 2014
7. Reactie Aansprakelijkstelling, brief van de Staat aan eisers d.d. 9 februari 2015 (inclusief bijlage)
8. Brief van eisers aan de Minister van Veiligheid en Justitie d.d. 29 mei 2015
9. Brief aan de Tweede Kamer van Minister van Veiligheid en Justitie d.d. 1 april 2014 inz. 'Verzoek over onderzoek treinkaping De Punt'
10. *Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977, Verslag van een archiefonderzoek* (Min.Def & Min.V&J, 19 november 2014)
11. P. Bootsma, *De Molukse Acties* (Boom: Leiden 2000), Hoofdstuk 1 ('De Periode tot 1970'), p. 15-32; Hoofdstuk 2 ('Wassenaar'), p. 33-49, Hoofdstuk 3 ('De Periode 1970-1975'), p. 59, 63-66; Hoofdstuk 4 ('Wijster en Amsterdam'), p. 94, 124, 134-135, 163-164; Hoofdstuk 6 ('De Punt en Bovensmilde'), p. 214, 286, 293-295, 304-311, 318-322, 343-348
12. *MGT* 1952, 550-555, CRvB 4 maart 1952, p. 551
13. Hoge Raad, 2 maart 1951, *NJ* 1951, 217 m.nt.PHANH
14. Dienstschriften van het afwikkelingscommando van de Koninklijke Landmacht in Indonesië d.d. 2 februari 1951, No. AC-363, als Bijlage III opgenomen bij KST II 14915, nr. 2, 'De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland'
15. W. Manuhutu en H. Smeets, *Tijdelijk Verblijf: de opvang van Molukkers in Nederland, 1951* (De Bataafsche Leeuw: Amsterdam 1951), p. 21, 90-92
16. KST II 14915, nr. 2, 'De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland', p. 3-5; Hoofdstuk 2 ('Het Nederlandse beleid sedert 1951'), p. 12-24; Hoofdstuk 3 ('De Molukkers in Nederland'), p. 25-28

17. Transcriptie documentaire Dokwerk (NPO), *Nederland en de Molukse acties: Dutch Approach (Deel 4)* (2000), clip beschikbaar via Youtube
18. Transcriptie 'Animatie De Punt (1977)' (Min.Def, 19 november 2014)
19. Foto van kapers Junus Ririmasse en Matheus Tuny na afloop van de aanval op de trein op 11 juni 1977
20. Foto van kaper Ronald Lumalessil na afloop van de aanval op de trein op 11 juni 1977
21. E-mail van A. van der Starre aan mr. L. Zegveld d.d. 26 maart 2014
22. Foto van voorste gedeelte van de trein (I)
23. Foto van voorste gedeelte van de trein (II)
24. Foto van kaapster Hansina Uktolseja na afloop van de aanval op de trein op 11 juni 1977
25. *Pro justitia* Autopsieverslag M. Tuny, G.S. 77-186, Dr. J.D. Elema, arts lector in de algemene pathologie Rijksuniversiteit Groningen, d.d. 22 juni 1977
26. Rapport Van Brakel d.d. 3 januari 1978, No. 29645/I/77
27. *Pro justitia* Autopsieverslag R.L.P. Lumalessil, G.S. 77-183 d.d. 22 juni 1977, Prof. Ph.J. Hoedemaker, arts, hoogleraar in de Speciële Pathologie en de Gerechtelijke Geneeskunde aan de Rijksuniversiteit te Groningen,
28. *Pro justitia* Autopsieverslag M.J. Papilaya, G.S. 77-185 d.d. 22 juni 1977, Dr. Ph.J. Hoedemaker, arts, hoogleraar Speciële Pathologie en de Gerechtelijke Geneeskunde
29. *Pro justitia* Autopsieverslag H.F. Uktolseja, G.S. 77-181 d.d. 23 juni 1977, Dr. H.J. Houthoff, patholoog-anatoom aan de Rijksuniversiteit te Groningen
30. A. van Es, *Volkskrant*, 'Overheid heeft besloten om trein te bestormen, dan moet je daar voor staan' (interview H.J. Houthoff), 23 december 2013
31. J. Beckers en J. Ririmasse, *Air Mata Kebenaran* (juni 2013)
32. *Pro Justitia*, Autopsieverslag G.A. Matulesy, G.S. 77-182 d.d. 22 juni 1977, Dr. J.D. Elema, arts, lector in de Algemene Pathologie aan de Rijksuniversiteit te Groningen
33. *Pro Justitia*, Autopsieverslag D. Rumamory, G.S. 77-184 d.d. 21 juni 1977, Dr. H.J. Houthoff, arts, patholoog-anatoom aan de Rijksuniversiteit te Groningen
34. *Proces-verbaal van 'Treinkaping' te De Punt over het tijdvak 23 mei 1977 t/m 11 juni 1977*, p. B29 (verhoor M.R. Lumalessil d.d. 13 juni 1977 omstreeks 13:00 uur)

35. *Proces-verbaal van 'Treinkaping' te De Punt over het tijdvak 23 mei 1977 t/m 11 juni 1977*, p. B45-B46 (verhoor M.R. Lumalessil d.d. 20 juni 1977 omstreeks 13:00 uur)
36. *De gijzelingen in Bovensmilde en Vries* (Staatsuitgeverij: Bovensmilde, 1977) met daarin:
  - De Regeringsverklaring over het met betrekking tot de gijzelingen in De Punt en Smilde gevoerde beleid, vergadering Tweede Kamer van 14 juni 1977 (p. 3-5)
  - Kamerstuk 2K 14610, nrs. 1-2, Brief van de Minister van Justitie (A.A.M. van Agt) aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten Generaal d.d. 21 juni 1977 (p. 6)
  - Verslag over de gijzelingen: brief van de minister van justitie d.d. 21 juni 1977 (p. 7-23), met als bijlage antwoorden op kamervragen (p. 24-33)
  - Kamerstuk 2K 13766, nr. 5, Vragen van de Bijzondere Commissie / antwoorden daarop d.d. 21 juni 1977 (p. 34-46)
  - Vergadering Tweede Kamer van 23 juni 1977 (Kamerdebat) (p. 47-97)
37. E-mail van J. Vink aan mr. L. Zegveld, d.d. 10 november 2014
38. A. van Es en P. van IJzendoorn, *Volkskrant*, 'FBI ging uit van liquidatie Molukkers bij treinkaping in 1977', 11 juni 2014
39. A. van Es, *Volkskrant*, 'Treinkaping De Punt: De verzwegen feiten van operatie Mercedes', 30 november 2013
40. A. van Es, *Volkskrant*, 'Waarom is filmpje De Punt geheim?', 17 november 2014
41. Requisitoir strafzaken (*Gijzelingen 23 mei-11 juni 1977*)
42. Pleidooi strafzaken (*Gijzelingen 23 mei-11 juni 1977*)
43. Rechtbank Assen, 22 september 1977 (*Gijzelingen 23 mei-11 juni 1977*)
44. Foto verzegeling (zegel) doodskist Max Papilaja
45. Foto verzegeling (zegel) doodskist Matheus Tuny
46. Foto verzegeling (spanband) doodskist kaper
47. Foto Max Papilaja in doodskist
48. Foto Hansina Uktolseja in doodskist
49. Ongedateerde brief J. Papilaja, D. Uktolseja e.a. aan mrs. W.G.A. Kousemaker en H. de Ruijter
50. Brief van mr. J. Muntendam aan de procureur-generaal te Leeuwarden d.d. 16 januari 1978

51. Brief van mrs. W.G.A. Kousemaker en H. de Ruijter aan mr. J. Muntendam, d.d. 21 september 1977
52. Brief van mrs. W.G.A. Kousemaker en H. de Ruijter aan mr. J. Muntendam (rappel) d.d. 5 januari 1978
53. Brief van mr. W.C. van Binsbergen aan mr. J. Muntendam d.d. 20 januari 1978
54. Kamerstuk 10300 VI (nr. 13) Rondschrijven d.d. 29 oktober 1969 inz. 'Verzoeken tot kennisneming van strafrechtelijke gegevens en bescheiden voor civielrechtelijke doeleinden door anderen dan partijen in het strafproces of hun vertegenwoordigers'
55. Brief van mr. W.G.A. Kousemaker aan mr. J. Muntendam d.d. 30 januari 1978
56. Brief (I) van mr. J. Muntendam aan de procureur-generaal te Leeuwarden d.d. 8 februari 1978
57. Brief (II) van mr. J. Muntendam aan de procureur-generaal te Leeuwarden d.d. 8 februari 1978
58. A. van Es, *Volkskrant*, 'Justitie verzweeg kogelregen', 30 november 2013
59. A. van Es, *Volkskrant*, 'Geheime nota: Molukse treinkapers door kogelregen gedood', 23 december 2013
60. "Kort verslag" van interview van journalist J. Beckers met de toen 74-jaar oude Dr. J.D. Elema [ongedateerd]
61. Brief van de minister van justitie (namens deze, het hoofd van hoofdafdeling Staats- en Strafrecht) aan de procureur-generaal d.d. 4 juli 1978
62. Verslag van interview van journalist J. Beckers met Dr. F.L.J. Tutuhaturunewa (2012)
63. *Dagblad van het Noorden*, 'De onderste steen moet boven', 3 juni 2013
64. A. van Es, *Volkskrant*, 'Molukse treinkapers zijn van dichtbij doodgeschoten', 5 juni 2013
65. M.N. Sharifi, *NRC Handelsblad*, 'Het kabinet wilde geen polarisatie', 2 december 2013
66. J.M. Emaus, *Handhaving van EVRM-rechten via het aansprakelijkheidsrecht* (2013) (online beschikbaar via *Utrecht University Repository*) par 4.3.4, p. 108-109